

Funded by the European Union

საქართველოს
სასჯელაღსრულებითი
კანონმდებლობის
შეფასება

Tbilisi
2009

საქართველოს სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობის შეფასება

მოცემული გამოცემა მომზადდა ევროკავშირის დახმარებით.

მის შინაარსზე პასუხს აგებს საერთაშორისო ორგანიზაცია „ციხის
საერთაშორისო რეფორმა“. ამდენად გამოცემაში გადმოცემული მოსაზრებები არ
ასახავს ევროკავშირის თვალსაზრისს.

სარჩევო

წინასიტყვაობა	3
I. შემაჯამებელი შინაარსი (რეზიუმე)	5
კანონშემოქმედებითი საქმიანობა	5
სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა	5
სასჯელადსრულება და პრობაცია	8
II. საქართველოს სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობის შეფასება	10
შესავალი	10
1. სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა	11
1.1 პიროვნების თავისუფლება და ხელშეუხებლობა	11
1.2 პატიმრობის ალტერნატიული ზომები	15
1.3 სამართლიანი სასამართლო პროცესის გარანტიები	17
1.4 სისხლისსამართლებრივი დევნა	20
1.5 საპროცესო შეთანხმება	21
1.6 ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო	22
1.7 სისხლის სამართლის კოდექსი და სასჯელთა შეფარდება	23
1.8 სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად	25
2. თავისუფლების აღკვეთის და პრობაციის აღსრულება	26
2.1 გადატვირთულობა და საცხოვრებელი პირობები	26
2.2 პატიმართა სამართლებრივი სტატუსი	27
2.3 წინასწარი პატიმრობა	28
2.4 თავისუფლების აღკვეთის სტრატეგიები	29
2.5 რეინტეგრაციის სტრატეგიები / არასრულწლოვანები	30
2.6 დისციპლინა და ძალის გამოყენება	31
2.7 საზოგადოებრივი მონიტორინგი	32
2.8 ინსტიტუციონალური ურთიერთქმედება	32
2.9 პრობაცია	33
3. კანონშემოქმედებითი საკითხები	34
3.1 ზოგადი დებულებები	34
3.2 განხილული კანონპროექტების ძირითადი ნაკლოვანებები	36
დასკვნები	38
დანართი I	39
III. გამოყენებული მასალა	39
შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტები	39
ეროვნული კანონმდებლობა	41
დანართი II	43
IV. იუსტიციის სამინისტროს ოფიციალური კომენტარები	43
1. სისხლის სამართალწარმოება და პროცესუალები	43
1.1 პირის თავისუფლება და უსაფრთხოება	43
1.2 დაკავების ალტერნატიული ზომები	46
1.3 სამართლიანი სასამართლო განხილვის გარანტია	47
1.4 ბრალდება	49
1.5 საპროცესო გარიგება	50
1.6 ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო	50
1.7 სისხლის სამართლის კოდექსი და მსჯავრდება	50
1.8 არასათანადო მოპყრობის შემზღვეველი დებულებები	51
2. სასჯელაღსრულების კოდექსი	51
2.1 საპყრობილეების გადატვირთულობა და საცხოვრებელი პირობები	52
2.2 სამართლებრივი სტატუსი	52
2.3 სატელეფონო საუბრებზე ადმინისტრაციული კონტროლი	54

წინასიტყვაობა

2008 წელს ევროკომისიის დელეგაციამ საქართველოში მიმართა ორგანიზაცია „Penal Reform International“-ს საქართველოს სასჯელაღსრულებითი სისტემისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის შემაჯამებელი შეფასების მომზადების თაობაზე.

კანონმდებლობა ნებისმიერი კარგად ფუნქციონირებადი დემოკრატიის საფუძველია და საქართველოში 2004 წლიდან მოყოლებული ბევრი ახალი კანონპროექტი იქნა შემუშავებული და მიღებული. „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ საქართველოს ახალმა მთავრობამ აქტიურად წამოიწყო რეფორმები სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში და ევროგაერთიანების მხარდაჭერით ამ რეფორმების სახელმძღვანელო დოკუმენტი – სტრატეგიული გეგმა შეიმუშავა.¹

2008 წელს შეფასების ჩატარება საშუალებას იძლეოდა შეგვესწავლა ამ პერიოდის შემდგომ გატარებული რეფორმები და როგორც მიღებული, ასევე მისაღები კანონმდებლობის შესაბამისობა საქართველოს მიერ ნაკისრ იმ ვალდებულებებთან, რომლებიც გამომდინარეობს ადამიანის უფლებების დაცვის ევროსაბჭოსა და სხვა საერთაშორისო ინსტრუმენტებიდან. კონსულტანტთა ჯგუფის წევრები კვლევაში მონაწილეობდნენ პირადი სტატუსით. ეს ჯგუფი შედგებოდა ბატონი ერიკ სვანიძისა² და ქალბატონი მერი მერფისაგან,³ რომლებსაც დახმარებას უწევდა პროფესორი დირკ ვან ზილ სმიტი.⁴ ყველა ექსპერტს საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში მუშაობის დიდი გამოცდილება აქვს.

საკანონმდებლო ბაზის ანალიზის განხილვა მთავრობის წარმომადგენლებთან და ევროკომისიის დელეგაციასთან დასრულდა 2008 წლის ნოემბერში, პირველი მრგვალი მაგიდის ჩატარებამდე. მეორე მრგვალი მაგიდა 2008 წლის დეკემბრის დასაწყისში მოეწყო და კვლევის ფარგლებში გაკეთებული დასკვნები სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებთან ერთად იქნა განხილული. ამ შეხვედრებზე შემდგარი აქტიური დისკუსიების შედეგად მოწოდებული კომენტარებისა და შენიშვნების გათვალისწინებით, ანალიზში შესაბამისი ცვლილებები იქნა შეტანილი. 2009 წელს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ თავისი მოსაზრებები ავტორებს წერილობით მიაწოდა ნაშრომის გარკვეულ ნაწილებში გაკეთებულ დასკვნებთან დაკავშირებით. შესაბამის საკითხებზე მთავრობის

¹ უფრო დეტალური ინფორმაციისათვის იხილეთ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ვებ-გვერდი: http://www.justice.gov.ge/Strategy_eng.html

² წამების საწინააღმდეგო ევროპული კომიტეტის ექსპერტი/ყოფილი წევრი, ევროპის საბჭოს არასამთავრობო ორგანიზაციების შესახებ კანონმდებლობის ექსპერტთა საბჭოს მუდმივი წევრი, საქართველო.

³ „Penal Reform International“, გაერთიანებული სამეფო, დირექტორი პოლიტიკის შემუშავების სფეროში.

⁴ შედარებითი და საერთაშორისო სასჯელაღსრულების სამართლის პროფესორი, ნოტინგემის უნივერსიტეტი, დიდი ბრიტანეთი.

პოზიციის წარმოჩენის მიზნით ეს მოსაზრებები თანდართულია კვლევის საწყის ვარიანტზე. კვლევის ფორმატი დამატებითი კომენტარების მოძიების საშუალებას არ იძლევა, მაგრამ ვიმედოვნებთ, რომ სადაო საკითხები მომავალი კვლევებისა და დისკუსიების ყურადღების ცენტრში იქნება.⁵

აღსანიშნავია, რომ კვლევის დასრულების შემდეგ საქართველოს საკანონმდებლო ბაზის განვითარება კვლავაც გაგრძელდა და მის დასახვეწად მნიშვნელოვანი ცვლილებები იქნა შეთანხმებული ან წამოწყებული. კერძოდ, აქტიური დისკუსიები იმართებოდა ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსთან და სასჯელაღსრულების კოდექსთან დაკავშირებით, რომლებიც ჩვენი ანალიზის საკვანძო საკითხებსა და საზოგადოების ინტერესის ობიექტს წარმოადგენს.

წინამდებარე კვლევაში გამოვლენილია ის ძირითადი სფეროები, სადაც საქართველოს კანონმდებლობის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფაა საჭირო. მიმდინარე და დაგეგმილი რეფორმების მიუხედავად, ეს დოკუმენტი კვლავაც წარმოადგენს აუცილებელ შენატანს საქართველოს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების შესახებ კანონმდებლობისა და პრაქტიკის გაუმჯობესებაში და ინარჩუნებს თავის სახელმძღვანელო მნიშვნელობას ამ თვალსაზრისით გასამართი შემდგომი დისკუსიებისათვის. კერძოდ, იგი ხელს უწყობს მონაწილე და დაინტერესებულ მხარეებს შორის ფართო დისკუსიებს და მათ გამჭვირვალობას, რაც აუცილებელია დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებისათვის.

ვიმედოვნებთ, რომ ამ საკითხების ანალიზი და მათ ირგვლივ მსჯელობა მომავალშიც გაგრძელდება და საკანონმდებლო ბაზის შემდგომ დახვეწას შეუწყობს ხელს. ასევე ვიმედოვნებთ, რომ ამ სამუშაოს შედეგები მიგვიყვანს საზოგადოების მიერ იმ სიძნელების უკეთ გააზრებამდე, რაც თან სდევს ისეთი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სექტორის შექმნას, რომელიც სრულად შეესაბამება საქართველოს, როგორც ევროპისა და საერთაშორისო საზოგადოების წევრის მისწრაფებებს.

⁵ გვქვინება რომ მათი ნაწილი წარმოიშვა თავისუფლების აღკვეთის და დაკავების კანონიერების ავტომატური გადასინჯვისა და გასაჩივრების საშუალებათა ნაკლოვანებების კომბინირებული ეფექტის, გადახრების აღმოსაფხვრელად აუცილებელი შესაბამისი საკანონმდებლო ინსტრუმენტებისა და საექსპერტო ანალიზის სხვა მნიშვნელოვანი ელემენტების არასწორად გაგების შედეგად.

I. შემაჯამებელი შინაარსი (რეზიუმე)

PRI-ის მიერ საქართველოში ევროკომისიის დელეგაციის თხოვნით განხორციელებული კვლევის თანახმად, მიუხედავად საქართველოს მთავრობის მიერ განცხადებული მზადყოფნისა და მთელი რიგი ზომებისა, რომლებიც გატარდა სასჯელაღსრულების კანონმდებლობისა და პოლიტიკის დახვეწის მიმართულებით, მოცემულ სისტემაში კვლავ რჩება მნიშვნელოვანი პრობლემები და სისტემური ნაკლოვანებები. ქვემოთ მოცემულია ის საკვანძო სფეროები, რომლებშიც ასეთი ნაკლოვანებებია აღმოსაფხვრელი. ეს სფეროები, ძირითადად, სამ მიმართულებას მოიცავს: ზოგადად, კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, სისხლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა, სასჯელაღსრულება და პრობაცია.

კანონშემოქმედებითი საქმიანობა

ანგარიშში ასახულია კანონშემოქმედებით პროცესში არსებული ნაკლოვანებები. აღსანიშნავია, რომ კანონშემოქმედებითი პროცესი ხშირად წარმართებოდა საკმარისი ფუნდამენტური მეცნიერული და მეთოდოლოგიური საფუძვლებისა და სათანადო მოსამზადებელი სამუშაოების გარეშე. ორგანიზებულ დანაშაულთან, კორუფციასთან გადაუდებელი ბრძოლის, ასევე მოძველებული სახელმწიფო სტრუქტურების დანგრევის საჭიროების გამო და საქართველოს წინაშე 2003 წლის ბოლო პერიოდიდან არსებული სხვა პრობლემების გათვალისწინებით საჭირო იყო შესაბამისი რეაგირების მოხდენა და ზომების გატარება. ზემოთხსენებულის გათვალისწინებით არსებული სისტემის სისუსტეები გასაგები ხდება, მაგრამ მათი გამართლება ამ მოსაზრებებით დაუშვებელია. სამწუხაროა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიღების ამ ბოლო ეტაპზეც კვლავ ხდება უკანასკნელ მომენტში მნიშვნელოვანი და ხშირად ურთიერთსაწინააღმდეგო ცვლილებების შეტანა.

მიუხედავად იმისა, რომ ნებისმიერი საკანონმდებლო პროცესის აუცილებელ კომპონენტს ნორმების მთელ სამართლებრივ სისტემასთან შესაბამისობა წარმოადგენს, კოდექსების ძირითადი პროექტები (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და სასჯელაღსრულების კოდექსი) კვლავაც არ არის ურთიერთშეჯერებული. სასჯელაღსრულების კოდექსი უაღრესად პრობლემატურია მისი სტრუქტურის, დეტალიზაციის, ნორმების ერთმანეთთან შესაბამისობისა და თანმიმდევრულობის თვალსაზრისით. აუცილებელია შესაბამისი კანონმდებლობისა და პრაქტიკის დაფუძნება თანმიმდევრულ, ნათელ და კონკრეტულ სასჯელაღსრულების სტრატეგიასა და კარგად გააზრებულ პოლიტიკაზე.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა

➤ თავისუფლების აღკვეთაზე ზედმეტად ორიენტირებული მიდგომების გამო რადიკალურად გაიზარდა იმ პირების რაოდენობა, რომლებიც პატიმრობაში იმყოფებიან და საპატიმრო სასჯელებს იხდიან.

➤ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტი კვლავაც შეიცავს დებულებებს, რომლებიც უზუღებელყოფს ევროპულ სტანდარტებს, რომელთა შესაბამისადაც თავისუფლების აღკვეთა უკიდურესი საშუალებაა. მაგალითად, მასში შეტანილია თავისუფლების აღკვეთისათვის დამატებითი საფუძველი („სასამართლოს განაჩენის აღსრულების უზრუნველყოფა“), რაც არ შეესაბამება ევროპული სტანდარტებით გათვალისწინებულ ამომწურავ ჩამონათვალს; ასევე, წინასწარი პატიმრობის კანონიერების გასაჩივრებასთან დაკავშირებით, ძალიან ბევრი შეზღუდვით დაწესებული (საჩივარი წარდგენილი უნდა იქნეს 48 საათის განმავლობაში, არ შეიძლება იყოს ხელმოწერილი ადვოკატის მიერ, უმთავრესად საჯარო მოსმენის გარეშე განხილვა და სხვა). გამოტოვებულია მოთხოვნა, რომ მოსამართლემ უნდა განიხილოს გათავისუფლების სასარგებლოდ მოყვანილი არგუმენტები; ნაკლოვანებები არ იქნა სათანადოდ აღმოფხვრილი არც მოსამართლეებისთვის შემუშავებულ პრაქტიკულ დირექტივებში, სადაც სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის ძირითადი ასპექტებია განხილული.

➤ ძალიან მცირეა პატიმრობის ალტერნატიული ღონისძიებების დიაპაზონი (ანუ შემოიფარგლება სათანადო ქცევისა და განსაზღვრულ ადგილას ცხოვრების ვალდებულებით, გირაოთი, პირადი თავდებობით, არასრულწლოვანი ბრალდებულის მეთვალყურეობაში გადაცემით). ალტერნატივები შემზღუდველი ხასიათისაა და ფინანსური მოტივების გათვალისწინებითაა დაწესებული (არსებული კანონმდებლობა რამდენიმე ალტერნატიულ ღონისძიებას ითვალისწინებს, მათ შორის, პირად თავდებობას, მაგრამ პრაქტიკაში მათი რეალიზაცია შეზღუდულია და გამოიყენება ძირითადად გირაო, ანუ პირის გათავისუფლება იმაზე და მოკიდებული, შეუძლია თუ არა მას “იყიდოს თავისუფლება”).

➤ სახელმწიფოს პასიური როლი სამართლიანი სასამართლოს გარანტიების უზრუნველყოფაში – არც სამართლებრივი დებულებები და არც პრაქტიკა არ უზრუნველყოფს დაცვის მხარისა და სახელმწიფო ბრალდების, აგრეთვე სამართალდამცავი ორგანოების თანასწორ პირობებში ყოფნას (სახელმწიფოსა და დაცვის მხარის შესაძლებლობებს შორის შეუსაბამობის ფინანსური, ორგანიზაციული, ტექნიკური და სხვა ასპექტების კრიტიკული ხასიათი უნდა დაბალანსდეს გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელი ორგანოების მხრიდან დაცვის მხარის მიმართ, მაგალითად ბრალდებულის ლეგიტიმური ინტერესების უზრუნველყოფის ვალდებულებების შესრულებით, რაც კოდექსის პროექტში არ არის გათვალისწინებული).

➤ დაცვის მხარის რამდენიმე მნიშვნელოვანი უფლების შემზღუდველი დებულებები ფორმულირებულია სათანადო დაცვის მექანიზმების გათვალისწინების გარეშე და ტექსტი მიკერძოების საშუალებას იძლევა, მათ შორის, პროექტი ითვალისწინებს გამონაკლისებს, როდესაც დაცვის მხარეს არა აქვს უფლება პირადად ესწრებოდეს მოწმის დაკითხვას, აგრეთვე მიიღოს ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შედეგები ადრეულ ეტაპზე; მთელი რიგი ფარული საგამოძიებო ღონისძიებები (პირდაპირი ან ტექნიკური თვალთვალი და მოსმენა, კონტროლირებული შესყიდვა და მიწოდება) სასამართლო კონტროლის ფარგლებს გარეთაა დარჩენილი.

➤ მედიისთვის მისაწვდომობის არაპროპორციულად მკაცრი შეზღუდვები განსაკუთრებით მიუღებელია იმის გათვალისწინებით, რომ საზოგადოებას არ აქვს საკმარისი ნდობა სასამართლოებისა და მათი დამოუკიდებლობის მიმართ (მედია

ზოგადად დაშვებული უნდა იყოს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სათანადოდ დასაბუთებულია უარი და სახეზეა კანონითა გათვალისწინებული გარემოებები).

➤ ბრალდების მხარის შეუზღუდავი დისკრეციული უფლებამოსილება (არ გამოირიცხავს რა დისკრეციული უფლებამოსილების შესაძლებლობას, საერთაშორისო სტანდარტები უპირობო პრიორიტეტს ანიჭებს კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორუფლებიანობას და სისხლის სამართალწარმოების ინდივიდუალიზაციას), მისი რეალური დომინირება იძულების ღონისძიებების შეფარდების დროს, მონოპოლია სასჯელის მინიმალიზაციის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებაში, რაც გამოირიცხულია საპროცესო გარიგების გარეშე; ბრალდება უნდა ხელმძღვანელობდეს თანმიმდევრული და გამჭვირვალე დირექტივებით და არა გასაიდუმლოებული სახელმძღვანელო მითითებებით, როგორც ეს კანონპროექტითაა გათვალისწინებული (ეს მოთხოვნა უაღრესად მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებით, რომ იუსტიციის სამინისტრო და პროკურატურის სისტემა გაერთიანდა).

➤ საპროცესო გარიგების სისტემისთვის დამახასიათებელი ნაკლოვანებები, როდესაც ბრალდებული იძულებულია უარი თქვას სამართლიანი სასამართლოს გარანტიებზე თავისუფლების აღკვეთის ზემოხსენებული დაუბალანსებელი საკანონმდებლო ბაზის გათვალისწინებით (საპროცესო შეთანხმების გაფორმების/აღიარების გარეშე უმნიშვნელო შანსებია გათავისუფლებისათვის), აგრეთვე სასჯელის შეფარდების ხისტი სქემისა და სასჯელის მინიმალიზაციის შესაძლებლობების მხოლოდ საპროცესო გარიგებით შეზღუდვის გამო; გამართლების რაიმე შანსის გამომრიცხველი პრაქტიკის (გამართლების შემთხვევების რაოდენობა მხოლოდ 0,2%-ს შეადგენს) და დაცვის მხარისათვის მტკიცებულებების გამჟღავნების გარეშე ანუ მისი „ბრმად“ მოქმედების გამო იქმნება საერთო ვითარება, რომელსაც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ბევრად უფრო ნაკლებად შემზღუდველ გარემოებებში მიიჩნევს როგორც “იძულების ელფერის” მქონეს.

➤ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო საქართველოსთვის ნოვაციას და ამავდროულად ჯერაც უცხო ინსტიტუტს წარმოადგენს, და მისი სრულფასოვანი დანერგვა ნაადრევია, რადგან სათანადო ხარისხით მოსამზადებელი სამუშაოები არ ჩატარებულა. მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ და კერძოდ, მისი მიუკერძოებლობის მიმართ საზოგადოების ნდობის პრობლემის გათვალისწინებით ეს სიახლე მისასალმებელია;

➤ თავისუფლების აღკვეთაზე ორიენტირებულმა მიდგომამ და შესაბამისმა პოლიტიკამ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელების გამკაცრება გამოიწვია, რაც პრაქტიკაზეც აისახება (მაგალითად, რამდენიმე შედარებით მსუბუქი დანაშაულის ერთობლიობის შემთხვევაში სასჯელი შეიძლება 30 ან 40-წლიანი პატიმრობა იყოს; გარდა ამისა, სანქციების მცირე ზღვარი, რაც ხშირად ორიოდ წლითაა შეზღუდული და მაგალითად შედგენს 3-5 ან 4-6 წელს, არ იძლევა აღნიშნული სასჯელების ინდივიდუალიზაციის შესაძლებლობას).

სასჯელადსრულება და პრობაცია

➤ ციხის კონტიგენტის რადიკალური ზრდა (300%-ზე მეტით - 2004 წელთან შედარებით) და ამის შედეგად შექმნილი ციხეების გადატვირთულობის პრობლემასთან დაკავშირებით არ შემუშავებულა ეროვნული სტრატეგია ან მექანიზმები ამ პრობლემის გადასაწყვეტად. არც არსებული ნორმები და არც შემოთავაზებული პროექტები არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტს, რომლის შესაბამისადაც ყოველ პატიმარზე 4 მ² უნდა იყოს გათვალისწინებული.

➤ საკანონმდებლო ბაზა უზულებელყოფს ევროპის სტანდარტებზე დაფუძნებულ სახელმძღვანელო პრინციპს, რომლის შესაბამისადაც პატიმართა უფლებების შეზღუდვები „მინიმალური უნდა იყოს და შეესაბამებოდეს იმ ლეგიტიმურ მიზეზს, რის გამოც დაწესდა“.

➤ მოძველებული კონცეფცია, რომლის შესაბამისადაც წინასწარ პატიმრობაში ყოფნის რეჟიმი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი დევნის ელემენტს (ეს განსაკუთრებით საყურადღებოა იმის გათვალისწინებით, რომ სანქციების აღსრულებაზე პასუხისმგებელი ცალკე სამინისტრო იქნება); გარდა ამისა, მნიშვნელოვნად შეიზღუდულია წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირების უფლებები, მათ შორისაა, განათლებისა და დასაქმების უფლება.

➤ პრაქტიკული სიძნელეები არსებობს პატიმართა თანდათანობითი რეინტეგრაციისა და პირობით ვადამდე გათავისუფლების თვალსაზრისით, რადგან შესაბამისი კომისიები არ მოქმედებენ.

➤ დებულებები, რომლებიც დანაშაულის განმეორებითი ჩადენის პრევენციას და საზოგადოებასთან ინტეგრაციას ემსახურება, დახვეწას საჭიროებს და გასათვალისწინებელია სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვა, განსაკუთრებით არასრულწლოვან დამნაშავეთა რეაბილიტაციის მიმართულებით.

➤ პატიმართა დისციპლინარულ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული დებულებები ასევე თვითნებურ გამოყენებას ექვემდებარება, რადგან ნათლად არ არის ჩამოყალიბებული დისციპლინური დარღვევების დეფინიცია, აგრეთვე არაადექვატურია ის დებულებები, რომლებიც უნდა უზრუნველყოფდეს დისციპლინურ იზოლაცორებში (კარცერებში) მატერიალური პირობების უზრუნველყოფას; ამასთანავე, პროცედურა, რომელიც ითვალისწინებს დისციპლინარული დარღვევების შემთხვევაში საპატიმრო სასჯელის პრაქტიკულ გახანგრძლივებას, (დაინერგა 2007 წელს) არ შეიცავს სათანადო დაცვის მექანიზმებსა და სამართლიანი სასამართლოს პრინციპებს.

➤ კანონმდებლობა უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სტანდარტებს ცეცხლსასროლი იარაღის მხოლოდ აბსოლუტური საჭიროების შემთხვევაში და თანაბარ ზომიერების პრინციპის დაცვით გამოყენების, მათ შორის, დაგეგმვის, კონტროლის და პერსონალის გამოცდილებისა და ტრენინგის საჭიროების თვალსაზრისით.

➤ საზოგადოებრივი მონიტორინგის საბჭოების უფლებამოსილება და ამოცანები უნდა გადაისინჯოს შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით, რაც დაკავშირებულია საბჭოს წევრებისთვის ინფორმაციის მისაწვდომობასთან, პატიმართან პირისპირ შეხვედრებთან, მონიტორინგის შედეგების გამოქვეყნებასთან, ეროვნული მონიტორინგის საბჭოს დამოუკიდებლობის ფინანსურ გარანტიებთან, მის საქმიანობაში ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხების გათვალისწინებასთან და სხვა.

➤ აუცილებელია სასჯელაღსრულების დეპარტამენტის სამხედრო კომპონენტის (პერიმეტრის დაცვა) ინსტიტუციონალური სტატუსის შემდგომი განსაზღვრა და მისი გამიჯვნა საპყრობილის საქმიანობის და მართვის სხვა სფეროებისგან.

➤ ციხეებში ჯანდაცვასთან დაკავშირებული პირობები უფრო დეტალურ კრიტერიუმებს უნდა უზრუნველყოფდეს ჯანდაცვის ეროვნულ პოლიტიკასთან შესაბამისობისა და მასთან ინტეგრაციის კუთხით, ისევე როგორც ჯანდაცვის ზოგად ადმინისტრაციასთან კავშირს (სამწუხაროა, რომ არსებული პრობლემების მიუხედავად სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტის ახალი ვერსია კიდევ უფრო ნაკლებ სახელმძღვანელო დებულებებს შეიცავს ამ მიმართულებით, ვიდრე ძველი ვერსიები).

➤ პრობაციის შესახებ მიღებულმა კანონმა ვერ გამოასწორა ძველი კანონისათვის დამახასიათებელი ნაკლოვანებები არასაპატიმრო სანქციებსა და პრობაციასთან დაკავშირებით. სხვა ნაკლოვანებებთან ერთად, იგი ნაკლებად შეიცავს მითითებებს ადამიანის უფლებებზე, რომლებიც მოცემულ კონტექსტზე ვრცელდება, არ ითვალისწინებს რესოციალიზაციის სტრატეგიას, ასევე არ ითვალისწინებს პრობაციის სამსახურის კოორდინაციას და კავშირს სასჯელაღსრულების სისტემასთან, ვერ წყვეტს არასაპატიმრო სანქციებისა და თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატივების ნაკლებობასთან დაკავშირებულ პრობლემას.

II. საქართველოს სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობის შეფასება

შესავალი

წინამდებარე ანგარიში წარმოადგენს საქართველოს სისხლის სამართლის და სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობის მოკლე შეფასებას, რომელიც ეყრდნობა ორგანიზაცია „ციხის საერთაშორისო რეფორმის“ (PRI) მიერ საქართველოში ევროკომისიის დელეგაციის კონტრაქტით განხორციელებულ კვლევას. კვლევა განხორციელდა კონსულტანტების ჯგუფმა: ბატონმა ერიკ სვანიძემ⁶ და ქალბატონმა მერი მერფიმ,⁷ რომელთაც დახმარებას უწევდა პროფესორი ღირკ ვან ზილ სმიტი.⁸

ანგარიშში ყურადღება გამახვილებულია საქართველოს მიერ საერთაშორისო სტანდარტების შესრულების კუთხით ძირითად ყურადსაღებ საკითხებზე, კერძოდ, საუბარია ევროსაბჭოს ან მისი ეგიდით შემუშავებულ სტანდარტებთან შესაბამისობაზე, რადგან ის მოიაზრება, როგორც კონტინენტის წამყვანი ორგანიზაცია სტანდარტების შემუშავების თვალსაზრისით. ანგარიშში განხილულია ადრე ჩატარებული კვლევების ფარგლებში საერთაშორისო ექსპერტების მიერ წარმოდგენილი რეკომენდაციებისა და მოსაზრებების გათვალისწინებით შესაბამის კანონპროექტებში ბოლო პერიოდში შეტანილი ცვლილებები, აგრეთვე სასჯელის შეფარდებისა და აღსრულების პოლიტიკისა და პრაქტიკის შესაბამისი ტენდენციები.⁹ განსაკუთრებით ყურადღება გამახვილებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტზე¹⁰ და პატიმრობის კოდექსის პროექტზე.¹¹

კვლევა წარმოდგენილია ორი ძირითადი ნაწილით. პირველი შეეხება სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის სათანადო

⁶ ექსპერტი, წამების პრევენციის ევროკომიტეტის ყოფილი წევრი, არასამთავრობო ორგანიზაციების ექსპერტთა საბჭოს მუდმივი წევრი, საქართველო.

⁷ „Penal Reform International“, გაერთიანებული სამეფო, დირექტორი პოლიტიკის შემუშავების სფეროში.

⁸ შედარებითი და საერთაშორისო სასჯელაღსრულების სამართლის პროფესორი, ნოტინგემის უნივერსიტეტი, დიდი ბრიტანეთი.

⁹ კვლევის არეალი განისაზღვრა საქართველოში ევროკომისიის დელეგაციის მიერ შემუშავებული TOR-ის მიხედვით (ექსპერტის უფლებამოსილებათა ფარგლები). კვლევის საგანს წარმოადგენდა: მიმდინარე სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობა, სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტი, პრობაციის შესახებ კანონი და სისხლის სამართლის კოდექსის, აგრეთვე სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტი.

წინამდებარე ანგარიში მომზადდა მას შემდეგ, რაც წინასწარი კვლევის შედეგები გაზიარებულ იქნა შესაბამის პირებთან და აგრეთვე მათგან მიღებულ იქნა წერილობითი კომენტარები. აღნიშნული კვლევის შედეგები წარმოდგენილ იქნა საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებთან გამართულ შეხვედრაზე 2008 წლის 17 ნოემბერს, აგრეთვე საერთაშორისო და ადგილობრივი ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან შეხვედრაზე 2008 წლის 4 დეკემბერს.

¹⁰ შემდგომში – სსსკ-ის პროექტი. პროექტის ოფიციალური ვერსია (დათარიღებული 2006 წლის 3 ივლისით) მოწოდებულ იქნა საქართველოს პარლამენტის მიერ 2008 წლის 11 ნოემბერს. სსსკ-ის პროექტის უფრო ახალ ვერსიაში შესული ცვლილებების ცვალებადი და არათანმიმდევრული ხასიათი ართულებდა კვლევის წარმოებას. თუმცა, წინამდებარე ანგარიში ეხება ზოგიერთ ცვლილებას, რომელიც ამ ვერსიებში იქნა განხილული.

¹¹ შემდგომში – პატიმრობის კოდექსის პროექტი. ანგარიში ეხება პროექტის იმ ვარიანტს, რომელიც წარდგენილ იქნა პარლამენტში და დამუშავებულ იქნა მის კომიტეტებში 2006 წლის შემდეგ.

ფუნდამენტურ საკითხებს. მეორე ნაწილი ეხება თავისუფლების აღკვეთის აღსრულებას, პენიტენციურ საკითხებსა და პრობაციას.

1. სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა

1.1 პიროვნების თავისუფლება და ხელშეუხებლობა

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტში გათვალისწინებულია საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ექსპერტების მიერ შემუშავებული ზოგიერთი რეკომენდაცია. კერძოდ, იგი შეიცავს ზოგადად აღიარებულ პრინციპს, რომლის შესაბამისადაც უპირატესობა¹² ენიჭება „თავისუფლების სასარგებლოდ დაშვებულ პრეზუმციას“. აღსანიშნავია, რომ ფუძემდებლური ღირებულებების გათვალისწინების თვალსაზრისით, იმედის მომცემია კოდექსის პროექტში ადამიანის უფლებების ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთის საფუძვლების ასახვა,¹³ რომელიც გარკვეული არათანმიმდევრობითაა წარმოდგენილი.¹⁴ ბოლო პერიოდში განხორციელებული ამნისტიები და შეწყალებების რაოდენობა შეიძლება წარმოადგენდეს იმის დამატებით ნიშანს, რომ შეიცვალა პატიმრობის ჭარბად გამოყენების მომხრე მდგომარეობა. იმავედროულად უნდა ითქვას, რომ აღნიშნულ ღონისძიებებს მხოლოდ დროებითი და შეზღუდული ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს.

თუმცა, თავისუფლების აღკვეთა და განსაკუთრებით წინასწარი პატიმრობის საკითხი კვლავ რჩება სასჯელშეფარდებითი კანონმდებლობისა და შესაბამისი პრაქტიკის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო წინააღმდეგობრივ და პრობლემატურ კომპონენტად. თავისუფლების აღკვეთაზე/პატიმრობაზე ორიენტირებული მდგომარეობის შედეგებზე, გარკვეულწილად, სტატისტიკა მეტყველებს, რომლის მიხედვითაც, 2007 წელს ახლად დაპატიმრებულთა რაოდენობამ 8929-ს მიაღწია, ანუ 2002 წელთან შედარებით, თითქმის გაორმაგდა.¹⁵ მიუხედავად იმისა, რომ 2008 წლის 8 თვის მონაცემების შესაბამისად გამოიკვეთა წინასწარი პატიმრობის შემთხვევების რაოდენობის შემცირების ტენდენცია (2008 წელს - 4899, ხოლო 2007 წლის იმავე პერიოდში – 6274), მაინც ამ ზომის გამოყენების პროცენტული მაჩვენებელი იგივე რჩება (დაახლოებით 45%).¹⁶

ასეთივე მდგომარეობის შედეგად გაიზარდა იმ პირთა რაოდენობა, რომელთაც შეეფარდათ თავისუფლების აღკვეთა. 2007 წელს მათი რაოდენობა იყო 9788, რომელიც წარმოადგენს 300%-ზე მეტ ზრდას 2004 წლის მონაცემებთან შედარებით (3172). ამავე დროს, არასაპატიმრო სანქციების რაოდენობა მხოლოდ 192%-ით იყო

¹² სსსკ-ის პროექტის მუხლი 7, პარაგრაფი 4.

¹³ შემდგომში კონვენცია. იხილეთ ადამიანის უფლებების ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომელიც ასახვას პოულობს წევრი სახელმწიფოების მიმართ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციაში Rec(2006)13 „თავისუფლების აღკვეთის, მისი მოხდის პირობების, მოცემული სასჯელის გადაჭარბებით გამოყენების აღმოსაფხვრელად დამცავი მექანიზმების თაობაზე“; იმავე რეკომენდაციის ახსნა-განმარტებების შემორანდუმი.

¹⁴ იხ. მე-17 შენიშვნა, ქვემოთ.

¹⁵ ამ თვალსაზრისით 2006 წელს რაოდენობამ პიკს მიაღწია, რის შემდეგაც ვითარება ოდნავ გამოსწორდა, თუმცა მათი რიცხვი კვლავაც ძალიან მაღალია.

¹⁶ www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=129&lang=1 ნანახი იქნა 30.09.2008.

მომატებული. შედეგად, თავისუფლების აღკვეთა შეადგენდა ყველა შეფარებული სასჯელის 46,1%-ს.¹⁷

კიდევ ერთი ნაკლოვანება გატარებული პოლიტიკის ფინანსურ ასპექტებთანაა დაკავშირებული. როგორც წესი, ადამიანის გათავისუფლება წინასწარი პატიმრობიდან იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად შეუძლია გადაიხადოს გირაო. მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით დეტალური სტატისტიკა არ მოიპოვება, არსებულ მონაცემებსა და ინფორმაციაზე დაყრდნობით შეიძლება დავასკვნათ, რომ იმ პირების აბსოლუტურ უმეტესობას, რომელთაც პატიმრობის ალტერნატიული ზომები ან სანქციები დაეკისრათ, მხოლოდ იმიტომ დაუწესდათ ეს ზომები, რომ მათ პრაქტიკულად „თავისუფლება იყიდეს“ და დიდი მოცულობის თანხების გადახდა მოუწიათ გირაოს სახით. ძალიან ხშირად ასეთი გირაო მოგვიანებით ჯარიმის ფორმას იძენს,¹⁸ რაც განსაკუთრებით დამახასიათებელია გამარტივებული პროცედურების გამოყენებით იძულებითი საპროცესო გარიგებების შემთხვევებისათვის.¹⁹ ასეთმა პოლიტიკამ პატიმრობის ჭარბად გამოყენებას შეუწყო ხელი, რაც უაღრესად არასამართლიანია იმ ადამიანების მიმართ, რომელთაც არ გააჩნიათ საკმარისი სახსრები საჭირო თანხის გადასახდელად. ამგვარი ვითარება არ შეესაბამება დისკრიმინაციული მოპყრობის დაუშვებლობაზე მიმართულ საერთაშორისო სტანდარტებს და მისი გამოსწორება შეუძლებელი იქნება მანამ, სანამ უფრო არსებითი და სისტემური ცვლილებები არ იქნება გატარებული როგორც კანონმდებლობაში, ისე პრაქტიკაში.

უფრო გრძელვადიან პერსპექტივაში მსგავსი პოლიტიკა ქმნის უფრო მეტ პრობლემას, ვიდრე სავარაუდოდ იქნა გადაწყვეტილი. რასაკვირველია, იმავდროულად გათვალისწინებული უნდა იყოს, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ სტატისტიკური ინდიკატორები უაღრესად მნიშვნელოვანია არსებული ტენდენციებისა და საზოგადოდ ვითარების შეფასებისათვის, საერთაშორისო სტანდარტებისა და მათგან გამომდინარე ვალდებულებების არსი იმაშია, რომ სახელმწიფოებმა უნდა დაიცვან ადამიანის უფლებათა ფუძემდებლური პრინციპები და ღირებულებები და შექმნან ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ამ სტანდარტების გატარებას მათ იურისდიქციაში მყოფ ყველა პირთან მიმართებით.²⁰ აქ იგულისხმება ის პირებიც, რომლებზეც მოქმედებს „ნულოვანი ტოლერანტობის“

¹⁷ იქვე.

¹⁸ იქვე. ბოლო პერიოდის განმავლობაში სხვა ალტერნატიულ ზომებთან დაკავშირებით ყველაზე მაღალი წილი გირაოზე მოდიოდა, რაც, დაახლოებით, 97%-ს შეადგენდა. გარდა ამისა, გარკვეული კორელაცია არსებობს დამატებითი სასჯელის სახით დაწესებული ჯარიმების რაოდენობასა და პირობითი სასჯელის შეფარდების შემთხვევებს შორის. 2008 წლის პირველ ნახევარში მონაცემები, შესაბამისად, შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: 5978 და 5049. სახალხო დამცველის აპარატის მიერ 2006 წლის მეორე ნახევარში მომზადებულ ანგარიშში მოცემულია ანალიზი და ილუსტრირება იმ შემთხვევებისა, თუ რამდენად არაპროპორციულად გამოიყენებოდა ფულადი კრიტერიუმი, რაც გამოვლინდა როგორც გირაოს უაღრესად დიდი ფულადი რაოდენობის თვალსაზრისით, ასევე ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესთან შეუსაბამობის თვალსაზრისით (მაგალითად, 170 000 ლარი იმ პირთან მიმართებით, რომელმაც უკანონოდ მოპოვებული მობილური ტელეფონი შეიძინა და რომელსაც აღრინდელი ნასამართლობა არ ჰქონია). იხ.: გვერდი 12-17 <http://www.ombudsman.ge/uploads/reports/annualreport2006part2.pdf>, 01.10.2008. იხ.: აგრეთვე ჩაკვეტაძე საქართველოს წინააღმდეგ, EctHR-ის 2008 წლის 1 ნოემბრის გადაწყვეტილება, სარჩელი 29869/07.

¹⁹ შემოღებული საპროცესო გარიგების პროცედურების არსებითად მანკიერი ხასიათის შესახებ იხილეთ ქვემოთ.

²⁰ კონვენციის 1-ლი მუხლი.

პოლიტიკა, ან დანაშაულთან ბრძოლის სხვა ღონისძიებები, მათ შორის, „ანტიტერორიზმი“.²¹

ამ მხრივ, სამწუხაროა, რომ სსსკ-ის პროექტს სერიოზული ნაკლოვანებები აქვს და იგი შეიცავს ისეთი პოლიტიკის გამომხატველ დებულებებს, რომლებიც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და ნორმების მავალდებულებელი ძალის მქონე დებულებებს, რომლებიც აყალიბებენ პრეზუმციას თავისუფლების სასარგებლოდ. კერძოდ, მასში გათვალისწინებული მოთხოვნები წინასწარი პატიმრობის გამოყენების საფუძვლებთან დაკავშირებით, ასევე ბრალდებულთა მიმართ ადკვეთის ღონისძიების სახით წინასწარი პატიმრობის გამოყენების საფუძვლების ჩამონათვალი და წინაპირობები არათანმიმდევრულია. აღნიშნული ჩამონათვალი უფრო ვრცელია, ვიდრე ევროპული სტანდარტებით გათვალისწინებული ამომწურავი ჩამონათვალი.²² იგი ასევე არ ითვალისწინებს პატიმრობაში დატოვების კანონიერების პერიოდულ ავტომატურ გადახედვას.²³ წინასწარი პატიმრობის კანონიერების საკითხის განსახილველად დაყენებაზე უამრავი ფორმალური შეზღუდვის,²⁴ აგრეთვე აპელაციის პროცედურების წარმართვის შემთხვევაში სასამართლო განხილვის თავიდან აცილების კანონმდებლობით დადგენილი შესაძლებლობისა და პრაქტიკის გამო,²⁵ სისტემა ვერ პასუხობს ევროპული კონვენციის მიერ დაწესებულ კრიტერიუმებს, რომელთა საფუძველზე გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული ადამიანის პატიმრობაში დატოვების მიზანშეწონილობის შესახებ.²⁶ მოცემული საკანონმდებლო ბაზა არ განსაზღვრავს იმ კონკრეტული გარემოებებისა და ფაქტების საჭიროებას, რომელთა გათვალისწინებითაც მიზანშეწონილია პატიმრობაში დატოვება, ისევე როგორც არ მოიცავს კონკრეტულ არგუმენტებს პირის გათავისუფლების სასარგებლოდ.²⁷ დასაბამია, რომ ეს საკითხები

²¹ მოცემული კომენტარი ვრცელდება ანგარიშის ფარგლებში ასახული სტანდარტების მიერ წყებაზე. მნიშვნელოვანია, რომ საქართველომ შეძლო ისე გაერთმია თავი არსებული პრობლემებისათვის, რომ არ დამდგარიყო საკითხი კონვენციის მე-15 მუხლის ამოქმედებაზე.

²² სსსკ-ის პროექტის 41-ე მუხლის მე-12 პუნქტი. კერძოდ, მოცემული შენიშვნა ეხება რეფერენციას „განაჩენის აღსრულების უზრუნველყოფის საჭიროებას“, რაც არ არის გათვალისწინებული მე-5 მუხლით ჩამოყალიბებულ სტანდარტებში. იხილეთ მე-13 რეკომენდაციის წესი 7ბ. მოცემული შენიშვნა ფართო ინტერპრეტაციის საგანია, რაც განსაკუთრებით მართებულია საპროცესო ხარჯების კომპენსაციასთან მიმართებით. შესაძარბეგლია სსსკ-ის პროექტის 199-ე მუხლის 1-ელ პუნქტთან.

²³ *Keus v. the Netherlands*, სარჩელი no. no. 12228/86, ECtHR დადგენილება, 28 სექტემბერი, 1990, პარაგრაფი

24. ასევე იხილეთ მე-13 რეკომენდაციის მე-17 პარაგრაფი (2006). კერძოდ, ის ყოველთვის განხილვას უზრუნველყოფს. სსსკ-ის პროექტის უფრო ახალი სამუშაო ვერსიები ორთვიანი დროის ლიმიტის შემოღებას ითვალისწინებს პატიმრობისათვის გამოძიების დროს გაგრძელების შესაძლებლობით. წინასწარი პატიმრობის საერთო ვადის გამო (9 თვე), თუნდაც არსებობდეს აღნიშნული საკითხის განხილვის ვალდებულება საქმის სასამართლოსთვის გადაცემის დროს, მაინც ვერ მოხდება მისი სრული შესაბამისობა რეკომენდაციასთან.

²⁴ სსსკ-ის პროექტის მუხლი 201, პუნქტი 1. შესაძარბეგლია საქმესთან ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ. სარჩელი no. 24760/94, ECtHR, 1998 წლის 28 ოქტომბრის დადგენილება, პარაგრაფი 162.

²⁵ სსსკ-ის პროექტის მუხლი 201, პარაგრაფი 4. კონვენციის შესაბამისად, კანონი მისი მე-5 მუხლის მე-4 პარაგრაფის მოთხოვნებს ეყრდნობა. საქმე - იაბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ, სარჩელი no. 33492/96, ECtHR-ის დადგენილება, 2000 წლის 21 დეკემბერი, პარაგრაფები 91-94. იგივე შეეხება საქმესთან დაკავშირებული არსებითი გადაწყვეტილებების გასაჩივრების პროცედურას. იხილეთ სსსკ-ის პროექტის 279-ე მუხლის 1-ლი და მე-3 პარაგრაფი.

²⁶ სსსკ-ის პროექტის ახალი ვერსიები ითვალისწინებს დამატებით ფორმალურ შეზღუდვას, რომელიც დამცველს ართმევს შესაძლებლობას შესაბამისი შუამდგომლობები დააყენოს. მკაცრი დროის ლიმიტის (48 საათი) გათვალისწინებით, დამცველს ძალიან გაუჭირდება მოიპოვოს დაცვის ქვეშ მყოფი პირისაგან ფორმალური ხელმოწერაც კი.

²⁷ სსსკ-ის პროექტის მე-200 მუხლის მე-7 ნაწილი და 2001-ე მუხლის მე-8-10 ნაწილები. შესაძარბეგლია საქმესთან - სარბანი მოლდავეთის წინააღმდეგ, სარჩელი no. 3456/05, ECtHR-ის 2005

ადეკვატურად არ აისახა არც მოსამართლეებისთვის შემუშავებულ პრაქტიკულ დირექტივებში, სადაც სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის ძირითადი ასპექტებია განხილული.²⁸ ამ ვითარებაში, მხედველობიდან არ უნდა იქნეს გამოტოვებული ის აქცენტი, რომელიც კეთდება მოსამართლეების ვალდებულებაზე, რომ მათ გამოიყენონ უსაფრთხოების ზომები, პირის მიმართ წინასწარი პატიმრობის გამოყენების ჩათვლით, როდესაც ფორმალური წინაპირობები არსებობს და არა უფლებრივი მდგომარეობა.²⁹

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთმა ნაკლოვანებამ უკვე გამოიწვია ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპის სასამართლოს მიერ საქართველოს წინააღმდეგ გადაწყვეტილებების გამოტანა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (შემდგომში – კონვენცია) მე-5 მუხლის შესაბამისი დებულებების დარღვევასთან მიმართებით.³⁰ ქვეყანაში 2007 წლის ვიზიტთან დაკავშირებით მომზადებულ უახლეს ანგარიშში წამების აღკვეთის ევროპული კომიტეტი (CPT)³¹ შეეხო პოლიტიკას, რომელიც ტარდება ქვეყანაში და „იმ ფაქტს, რომ საქართველოში ქვეყნის ძალიან ბევრი მოქალაქე იმყოფება საპატიმროებში“. მთელ რიგ სხვა რეკომენდაციასთან ერთად, კომიტეტი ხაზს უსვამდა, რომ აუცილებელია ქვეყანაში მთელი რიგი ღონისძიებების გატარება, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება უკიდურეს შემთხვევებში. კომიტეტმა ასევე ხაზი გაუსვა არასაპატიმრო ღონისძიებების მნიშვნელობას.³²

არსებულ კანონმდებლობაში³³ და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კანონპროექტში არ არის დებულებები, რომლებშიც ECtHR-ის მოთხოვნების შესაბამისად ნათლად იქნებოდა ჩამოყალიბებული ის კრიტერიუმები, თუ როდის იწყება თავისუფლების აღკვეთა.³⁴ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 181-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომელშიც საუბარია „თავისუფლების აღკვეთაზე, რაც საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლითაა გარანტირებული“, არ აკონკრეტებს კრიტერიუმების ძირითად ელემენტებს. ის ნორმატიული ბუნდოვანება, რაც ამის შედეგად მიიღება, დიდად შეუწყობს ხელს, როგორც პოლიციაში დაკავების ვადის გაგრძელებას, ასევე, ზოგადად, კიდევ უფრო ბუნდოვანს გახდის დაკავების საკანონმდებლო ბაზას.³⁵

წლის 4 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 100-101. ფაცურია საქართველოს წინააღმდეგ, სარჩელი no. 30779/04, ECtHR-ის 2007 წლის 6 ნოემბრის დადგენილება, პარაგრაფები 63-77.

²⁸ რეკომენდაცია შემუშავებულია საქართველოს უზენაეს სასამართლოსთან არსებული სპეციალური კომისიის მიერ 2007 წლის 5 თებერვალს. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული საკითხი მოცემულია მოსამართლეებისთვის შემუშავებულ პრაქტიკულ სახელმძღვანელოში, იგი საკმაოდ ზედაპირულია. სასამართლო განჩინების ნიმუში, რომელიც სახელმძღვანელოშია მოცემული, გვთავაზობს, რომ საკმარისია რამდენიმე არგუმენტის დასახელება მათი შესაბამისობის სათანადო ანალიზის გარეშე. საინტერესოა, რომ მოსამართლეების პრაქტიკული სახელმძღვანელოს შესაბამისად, თავისუფლების აღკვეთის ვადა შეიძლება იმავე საფუძველით გაგრძელდეს, რომელიც პირის დაპატიმრების მომენტისთვის არსებობდა. ფაქტობრივად, მოსამართლეებს არიგებენ, რომ შეიძლება ამის გაკეთება არსებითი საფუძვლების არსებობის გარეშე და მხოლოდ „კომპლექსურობის“ საფუძველზე.

²⁹ სსსკ-ის პროექტის მე-200 მუხლის მე-6 პუნქტი.

³⁰ ფაცურია საქართველოს წინააღმდეგ (იხილეთ ზემოთ).

³¹ შემდგომში CPT.

³² CPT-ს 2007 წლის საქართველოში ვიზიტის ამსახველი ანგარიში, CPT/Inf (2007) 42, para. 32.

³³ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მუხლი 72-72, 141-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

³⁴ სსსკ-ის პროექტის 181-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

³⁵ სსსკ-ის პროექტის ახალ სამუშაო ვერსიებში მოცემულია ორჯეროვანი ცნება „შეჩერების“, რომელიც განსხვავდება „დაკავების“-გან. ის საჭიროებს უფრო დეტალურ განხილვას იმავე მოსაზრებებით, რომელიც მოცემულია 51-ე შენიშვნაში.

1.2 პატიმრობის ალტერნატიული ზომები

მიუხედავად იმისა, რომ აღდგენილ იქნა გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის მოთხოვნა,³⁶ წინასწარი პატიმრობის ალტერნატიული ღონისძიებების სპექტრი კვლავ ძალზე მცირეა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კანონპროექტი შემოიფარგლება აღნიშნული სათანადო ქცევით, პირადი თავდებობით, გირაოთი და არასრულწლოვანის სახედამხედველოდ გადაცემით.³⁷ სხვა „შესაძლო“ ღონისძიებების³⁸ ჩამონათვალი არ შეიცავს ისეთ დეტალებს, როგორცაა: საფუძველი, კონკრეტული პირობები ან მათი გამოყენების სხვა მნიშვნელოვანი ასპექტები. საგანგაშოა ისიც, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კანონპროექტით გათვალისწინებული არასაპატიმრო ზომების ასეთი შეზღუდული სპექტრის განხორციელება კი, შეიძლება რეალურად გადაიდოს საკმარისი სახსრების უქონლობის საბაბით,³⁹ მიუხედავად იმისა, რომ ეს ზომები არ მოითხოვს მნიშვნელოვან ფინანსურ ხარჯებს თუ ადმინისტრაციულ ძალისხმევას.

ამ თვალსაზრისით არსებული ღონისძიებების შეზღუდული სპექტრის არსებობის შედეგია პატიმრობის გამოყენების შემთხვევების ზრდის ტენდენცია. საჭიროა არასაპატიმრო ალტერნატიული ზომების გაფართოება ევროპული სტანდარტებისა და პოზიტიური პრაქტიკის შესაბამისად. ამ მხრივ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოებაში ზედამხედველობის ახალ ღონისძიებებს და ქცევის ელექტრონული მონიტორინგის ტექნიკურ შესაძლებლობებს.⁴⁰

უფრო მეტიც, პატიმრობის ალტერნატიული ზომების აღსრულება სერიოზულ შეშფოთებას იწვევს. კანონმდებლობა შეიძლება ითვალისწინებდეს ალტერნატიული ღონისძიებების ფართო სპექტრს, თუმცა პრაქტიკაში შეიძლება გამოიყენებოდეს მხოლოდ ერთი-ორი ღონისძიება. ამგვარად, აღკვეთის წინასწარი ღონისძიებების მოცემული სპექტრი მოიცავს პირად თავდებობას, რომელიც ზოგადი ხასიათისაა და ბევრ პროცედურულ ვითარებას მიესადაგება, თუმცა ის გამოიყენება მეტად უმნიშვნელო შემთხვევებში. აღნიშნული ღონისძიება 2008 წლის პირველი ნახევრის განმავლობაში გამოყენებული აღკვეთის წინასწარი ღონისძიების 7833 შემთხვევიდან, მხოლოდ 53 შემთხვევაში (ანუ 0.67%) იქნა შეფარდებული. ამ და წინა პერიოდებში გამოყენებული ღონისძიებების

³⁶ 2005.16.12-ში პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ ყოფნა და სათანადო ქცევა ამოღებულ იქნა პატიმრობის ალტერნატიული ღონისძიებების სიიდან (მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ყოფილი მუხლები 166, 167).

³⁷ სსსკ-ის პროექტის 195-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

³⁸ სსსკ-ის პროექტის 195-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

³⁹ სსსკ-ის პროექტის 195-ე მუხლის მე-3 ნაწილი. ასევე იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 22 (2000) საზოგადოებრივი სანქციებისა და ღონისძიებების შესახებ ევროპული წესების განხორციელების გაუმჯობესების თაობაზე. შემაშფოთებელმა საკითხებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა მას შემდეგ, რაც სსსკ-ის პროექტის ბოლო ვერსიებში მოხდა აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილში ჩამოთვლილი ღონისძიებების კვალიფიცირება „დამატებით“ ღონისძიებებად. ამგვარად, შემოთავაზებულია ვერსია, რომ მათი გამოყენება მოხდეს მხოლოდ ძირითადი ღონისძიებების შეზღუდულ სპექტრთან ერთობლიობაში.

⁴⁰ იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 13 (2006) თავისუფლების აღკვეთაზე, ამ ზომის გამოყენების პირობებზე და ზედმეტად გამოყენებისგან შეზღუდვის დაწესების მიზნით არსებულ დამცავ მექანიზმებზე, წესი 2.

აბსოლუტური უმრავლესობა მოდიოდა წინასწარ პატიმრობასა (44%) და გირაოზე (55%).⁴¹

ყურადსაღებია, რომ არსებული მიდგომა, რომელიც ითვალისწინებს გირაოს გამოყენებას, რაც ფინანსური მიზნებითაა განპირობებული,⁴² ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ სტანდარტებს. მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კანონპროექტის მიხედვით, გათვალისწინებულია გირაოს მინიმალური რაოდენობის შემცირება 2000 ლარიდან 1000 ლარამდე,⁴³ კოდექსიდან ამოღებულია მითითება „ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეზე“⁴⁴ და შენარჩუნებულია გირაოს მოცულობის განსაზღვრის მხოლოდ ერთი კრიტერიუმი. მიუხედავად იმისა, რომ კოდექსში ასევე საუბარია ბრალდებულის ხელთ არსებულ აქტივებზე, კოდექსის კანონპროექტში არ არის აღმოფხვრილი ის შეუსაბამობები, რომლებიც ხსენებულ საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში არსებობდა. მოცემულ დებულებაში არ არის გათვალისწინებული კონვენციის მე-5 მუხლით უზრუნველყოფილი გარანტია. შესაბამისად, გირაოს მოცულობის განსაზღვრა ბრალდებულის მდგომარეობისა და მისი მართლმსაჯულებისგან მიმალვის სურვილთან ან ალბათობასთან დაკავშირებული ფაქტორების გათვალისწინებით უნდა მოხდეს.⁴⁵ აღსანიშნავია, რომ არც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კანონპროექტი და არც სხვა არსებული კანონმდებლობა ნათლად არ განსაზღვრავს სასამართლოს უფლებამოსილებას ბრალდების მიერ მოთხოვნილი გირაოს მოცულობის დადგენასთან ან შეცვლასთან მიმართებით. საკანონმდებლო ცვლილებების გატარებასთან ერთად, ასევე საჭიროა ნათელი და დეტალური სახელმძღვანელო დირექტივების შემუშავება, რადგანაც არსებული პრაქტიკის მანკიერად ჩამოყალიბების დონიდან გამომდინარე, გათვალისწინებული იყოს ადამიანის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების სათანადო ასპექტები, რომელთა გათვალისწინებაც არ ხდება. ასევე, პრაქტიკა სათანადოდ არ ითვალისწინებს სამართლიანობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპებს. არსებობს შემთხვევები, რომლებიც ეჭვს ბადებს გირაოს დაწესების პროპორციულობისა და კანონიერების თვალსაზრისით იმ პირებთან მიმართებაში, რომლებსაც მძიმე დანაშაული აქვთ ჩადენილი და ისინი ახერხებენ სათანადო პასუხისმგებლობისგან თავის დაღწევას ბუნდოვანი საპროცესო გარიგებების ან სახელმწიფო ბიუჯეტში მნიშვნელოვანი ფულადი შენატანის გზით.⁴⁶

შესაბამისად, ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმ ალტერნატიული ღონისძიებების სპექტრი, რომელსაც კანონპროექტი უნდა ითვალისწინებდეს. უნდა არსებობდეს პოლიტიკური ნება და ვალდებულება

⁴¹ არასრულწლოვანთა და სამხედრო მოსამსახურეების ზედამხედველობასთან დაკავშირებით არსებული ორი ღონისძიება სპეციფიკური ხასიათისაა. იმავე პერიოდის განმავლობაში ეს ღონისძიებები 6 შემთხვევაში იყო გამოყენებული. <www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=129&lang=1>, ნანახი იქნა 15.9.2008.

⁴² იხ. ზევით, მათ შორის, შენიშვნები და მითითება მე-13 შენიშვნაზე.

⁴³ მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისათვის ეს თანხა კვლავაც ძალიან მაღალია.

⁴⁴ სსსკ-ის პროექტის 168-ე მუხლის მე-2 პარაგრაფი. აღსანიშნავია, რომ დებულება ზემოთ ციტირებულ რედაქციას შეიცავს, რაც უდანაშაულობის პრეზუმციის უგულვებელყოფას წარმოადგენს.

⁴⁵ *Neumeiser v. Austria*, სარჩელი no. 1936/63, ECtHR-ის 1968 წლის 27 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

⁴⁶ მატერიალურად შეძლებულ პირებს არასამართლიანი უპირატესობა ენიჭებათ იმ პირებთან შედარებით, რომლებსაც არ გააჩნიათ საკმარისი სახსრები. იხილეთ მე-7 შენიშვნა.

სისხლის სამართლის პროცესის და ზოგადად, კანონმდებლობის ლეგიტიმური მიზნების მისაღწევად, პრაქტიკაში ალტერნატიული ღონისძიებების სხვადასხვა შემთხვევებსა და პირებთან მიმართებით გამოყენების თვალსაზრისით.

1.3 სამართლიანი სასამართლო პროცესის გარანტიები

მიუხედავად იმისა, რომ აღინიშნება გარკვეული პროგრესი საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის კუთხით, საიდანაც ყველაზე მნიშვნელოვანია მტკიცებულებების გამჟღავნების პრინციპი,⁴⁷ სსსკ-ის პროექტმა მაინც ვერ შეძლო გამოეწვრობინა სერიოზული გადახვევები სამართლიანი სასამართლოს პრინციპებისა და გარანტიებისაგან.

მოქმედი კანონმდებლობა და საკანონმდებლო პროექტი არაორაზროვნად მიუთითებს იმაზე, რომ სახელმწიფომ არჩევანი გააკეთა სამართლიანი სასამართლო პროცესის გარანტიების გამარტივებულ კონცეფციაზე და არჩია გარკვეულწილად უფრო პასიური როლის შესრულება ამ თვალსაზრისით. ეს მიდგომა მნიშვნელოვანწილად უგულვებელყოფს სახელმწიფოს ვალდებულებას, გამოსცეს სათანადო კანონები და უზრუნველყოს საჭირო პრაქტიკული მხარდაჭერა დაცვის მხარისათვის, რათა რეალურად უზრუნველყოს მისი თანასწორუფლებიანობა სახელმწიფო ბრალდების მხარესთან და სამართალდამცავ ორგანოებთან მიმართებით. შესაბამისად, არასაკმარისია მხარეებს შორის თანასწორუფლებიანობის ფორმალური წესის დამტკიცება და უფლების დაშვება, რომ მხარეებმა თავად განახორციელონ გამოძიება, მოიწვიონ დამოუკიდებელი ექსპერტები⁴⁸ და ა.შ. ასეთ მიდგომას იქამდე მივყავართ, რომ სახელმწიფო ემიჯნება კონვენციის მე-6 მუხლის I პარაგრაფით მასზე დაკისრებულ პოზიტიურ ვალდებულებას, მიუკერძოებელი და სამართლიანი მართლმსაჯულების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით. საქართველოში სახელმწიფო ბრალდებისა და დაცვის მხარეთა უთანასწორობის ფინანსური, ორგანიზაციული, ტექნიკური და სხვა ასპექტების კრიტიკული ხასიათი უნდა დაბალანსდეს გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელი ორგანოების მხრიდან ეჭვიმტანილების და ბრალდებულების ლეგიტიმური ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფით. კერძოდ, ვალდებულება უნდა გულისხმობდეს არა მხოლოდ მტკიცებულებების გამჟღავნებას, არამედ დაცვის მხარისათვის ხელსაყრელი მტკიცებულებების მოპოვებას.⁴⁹ იმავე მიზეზების გამო შემფოთებას იწვევს ის ფაქტი, რომ სახელმწიფო არ ითვალისწინებს დამატებითი სახსრების გამოყოფას,

⁴⁷ სსსკ-ის პროექტის 89-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი. შესადარებელია საქმესთან „Rowe and Davis v. the United Kingdom“, სარჩელი no. 28901/95, ECtHR-ის 2000 წლის 16 თებერვლის გადაწყვეტილება. მოცემული დებულება უნდა ვრცელდებოდეს არა მხოლოდ მტკიცებულებებზე, რომელთა შედეგადაც ადამიანი შეიძლება გამართლებული იყოს, არამედ ასევე უნდა შეიცავდეს ზოგად რეფერენციას ინფორმაციაზე, რომელიც დაცვის მხარისთვისაა ხელსაყრელი, მაგალითად, შემამსუბუქებელი გარემოებები და ა.შ.

⁴⁸ თუმცა, თუნდაც ფორმალური თანასწორობა სრულად შენარჩუნებული არ არის. ამრიგად, სსსკ-ის პროექტის უფრო ახალი ვერსიები დაცვის მხარის უფლებებს შორის არ ითვალისწინებს ისეთი საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებას, როგორცაა ჩხრეკა და ფარული საგამოძიებო მოქმედებები.

⁴⁹ აღსანიშნავია, რომ სსსკ-ის პროექტის ახალი სამუშაო ვერსიები და განსაკუთრებით კი მე-18 მუხლის მე-3 ნაწილის მოდიფიკაციები, ითვალისწინებს აკრძალვას დაუშვებელი მტკიცებულებების გამოყენებაზე მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით და ამრიგად, გამორიცხავს მის გამოყენებას ბრალდებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დროს.

კერძოდ, პრაქტიკაში ბრალდების დამაბალანსებელი ტვირთის მხოლოდ დაცვის მხარისათვის დაკისრების ფინანსური ფაქტორის შესამცირებლად.⁵⁰

გარკვეული ძირითადი ნორმები, რომლებიც სსსკ-ის შესავალ ნაწილსა და ზოგად დებულებებშია გათვალისწინებული, შემდგომ დებულებებში არ არის სათანადოდ ასახული. აღსანიშნავია, რომ უფლებების შეზღუდვებთან დაკავშირებული დათქმები უაღრესად ზოგადი ხასიათისაა და მიკერძოებული და თვითნებური ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა.⁵¹ მათი დაბალანსება არ ხდება ნათელი ფორმულირებებით და სათანადო დამცავი მექანიზმებით⁵². აღნიშნული დებულებები ერთობლიობაში სამართლიანი სასამართლოს პოსტულატების მთელ სისტემას ემუქრება. ყველაზე მნიშვნელოვანი, ამ თვალსაზრისით, ის დებულებებია, რომლებიც დაუბალანსებელ გამონაკლისებს უშვებს მოწმის დაკითხვის პროცესში დაცვის მხარის მონაწილეობის თვალსაზრისით.⁵³ მტკიცებულებების გამჟღავნების თაობაზე ზემოთხსენებული ზოგადი წესის მიუხედავად, სსსკ-ის პროექტში შენარჩუნებულია დაუბალანსებელი გამონაკლისები გამოძიების ადრეულ ეტაპზე ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შედეგების გაუმჟღავნებლობასთან დაკავშირებით.⁵⁴ სსსკ-ის პროექტში სათანადოდ არ არის განსაზღვრული ის გადამწყვეტი მომენტი, როდესაც სისხლის სამართლის ბრალდება წარედგინება პირს, ანუ ის მომენტი, საიდანაც მოყოლებული პირის სამართლიანი მართლმსაჯულების მისაწვდომობის უფლება არის გარანტირებული. მაშინ, როდესაც კონვენციური სამართალი ფართო კონცეფციას ამკვიდრებს იმ ზომებთან დაკავშირებით, რომელთა შესაბამისადაც საფუძველი იქმნება ივარაუდო სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა პირის მიერ, სსსკ-ს პროექტში ეს ზომები შემოიფარგლება დაკავების მომენტით ან ფორმალური ბრალის წაყენების მომენტით.⁵⁵ შედეგად, გარკვეულ შემთხვევებში ზემოთ ხსენებული გარანტიების ამოქმედება შესაძლებელია გადაიდოს გაუმართლებელი მიზეზებით, განსაკუთრებით წინასაგამოძიებო ეტაპზე საგამოძიებო ორგანოების უფლებამოსილების გათვალისწინებით.⁵⁶

სხვა პრობლემატური ასპექტების ჩამონათვალში ასევე შედის: სადავო დებულებები სასამართლო დევნის თავიდან დაწყების თაობაზე იმ პირებთან მიმართებით,

⁵⁰ მიუხედავად იმისა, რომ სსსკ-ის პროექტის 167-ე მუხლის მე-6 ნაწილი ითვალისწინებს სამართლებრივი დახმარების გაფართოების შესაძლებლობას აგრეთვე ექსპერტიზის ხარჯებზე, გასათვალისწინებელია, რომ შესაბამის განმარტებით ბარათში არაფერია ნათქვამი კანონპროექტის ამოქმედებისთვის საჭირო დამატებით ხარჯებზე, ან აღნიშნულ ან სხვა საჭიროებებთან მიმართებით. მოცემულია სხვა დებულებები, რომელიც საჭიროებს დამატებით ხარჯებს, მაგალითად, წესი, რომლის მიხედვით დაცვის მხარე ვალდებულია სასამართლოს და ბრალდების მხარეს წარუდგინოს ყველა მასალა „საკუთარი ხარჯებით“ (სსსკ-ის პროექტის 89-ე მუხლის მე-7 ნაწილი). იგივე შენიშვნა ეხება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღებას.

⁵¹ იხილეთ *Gusinskiy v. Russia*, სარჩელი no. 70276/01, ECtHR-ის 2004 წლის 19 მაისის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 62.

⁵² სსსკ-ის პროექტის 43-ე და 114-ე მუხლები. შესადარებელია *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, სარჩელი nos. 21363/93, 21364/93, 21427/93 და 22056/93, ECtHR-ის 1997 წლის 23 აპრილის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 60.

⁵³ სსსკ-ის პროექტის 89-ე მუხლის მე-5 ნაწილი, 41-ე მუხლის მე-13 ნაწილი.

⁵⁴ სსსკ-ის პროექტის მე-4 მუხლის მე-6 ნაწილი და მუხლი 40. შესადარებელია *Corigliano v. Italy*, სარჩელი no. 8304/78, ECtHR-ის 1982 წლის 23 ნოემბრის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 34.

⁵⁵ სსსკ-ის პროექტის XVII და XVIII თავები. კონტექსტში სისხლისსამართლებრივი დანაშაულის ჩადენის ვარაუდი შეიძლება უკავშირდებოდეს ბევრ საგამოძიებო მოქმედებას, რომელიც ხორციელდება პირის მიმართ, მათ შორის, დოკუმენტაციის დაყვადება, ჩხრეკა, სხვა. იგივე შეეხება „დაკავების“ შემოღებას (იხ. 29-ე შენიშვნა, ზემოთ).

რომლებიც გამართლებული იყვნენ სასამართლოს მიერ,⁵⁷ საკუთრების დაყადაღების გამოყენების შესაძლებლობის გავრცელება პირთა ფართო წრის მიმართ⁵⁸ და სათანადოდ გაუწერელი საპროცესო ჩარჩო. გარდა ამისა, არ არის გათვალისწინებული ძირითადი დამცავი მექანიზმები გარკვეული პროცედურული დარღვევებისა და სამართალწარმოების პროცესში დაშვებული დარღვევების შემთხვევებში გამოყენებულ სასჯელებთან დაკავშირებით.⁵⁹

ფარული საგამოძიებო მოქმედებების რეგულირების გათვალისწინება სსსკ-ის პროექტში პოზიტიურ მოვლენად უნდა იქნეს განხილული. მიუხედავად ამისა, ამ ზომების ზედაპირული და არათანმიმდევრული ხასიათიდან გამომდინარე, ეს დებულებები არ აკმაყოფილებს კონვენციის მე-6 და მე-8 მუხლების მოთხოვნებს. მაგალითად, სსსკ-ის პროექტი ითვალისწინებს დეტალურ პროცედურულ ნორმებს ფარული საგამოძიებო მოქმედებების მხოლოდ ორ სახესთან დაკავშირებით, რომლის შემთხვევაში სასამართლო განჩინება უნდა იყოს მოპოვებული, დანარჩენ ხუთ სახესთან მიმართებით არანაირი მარეგულირებელი ჩარჩო არ არის შემოთავაზებული, ანუ ეს უკანასკნელი ბრალდების კომპეტენციაში რჩება ყოველგვარი საპროცესო დამცავი მექანიზმების არსებობის გარეშე.⁶⁰ გარდა ამისა, ამ დებულებებში არ არის ნათლად ჩამოყალიბებული მექანიზმები ისეთი უფლებების დარღვევის წინააღმდეგ, როგორცაა საცხოვრებლისა და პირადი ცხოვრების ხელყოფისაგან დაცვა,⁶¹ წაქეზება და სისხლის სამართალდარღვევის ჩადენის პროვოცირება.⁶²

კანონმდებლობაში ბოლო პერიოდში შეტანილმა ცვლილებებმა⁶³ შეზღუდა მასმედიისათვის სისხლის სამართალწარმოების მისაწვდომობა. ამ ცვლილებების შედეგად დაინერგა მიდგომა, რომელიც მასმედიისგან დე ფაქტო თავისუფალ რეჟიმს აწესებს, რაც კონვენციის მე-6 მუხლის I პარაგრაფით დამკვიდრებულ საჯაროობის პრინციპს ეწინააღმდეგება.

მართალია, სსსკ-ის პროექტის 107-ე მუხლი შეიცავს გარკვეულ კომპრომისს, მაგრამ, მიუხედავად აღნიშნულისა, ის მაინც სრულად არ შეესაბამება კონვენციური კანონმდებლობის არსს, რომელიც ითვალისწინებს პრეზუმციას საჯარო მოსმენის სასარგებლოდ, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს მასმედიის წარმომადგენლების დასწრებას სასამართლო პროცესებზე.⁶⁴ კონვენციური კანონმდებლობის მიხედვით, ეს პრინციპი შესაძლებელია გარკვეული გარემოებების შემთხვევაში და მხოლოდ „დემოკრატიული საზოგადოების

⁵⁷ სსსკ-ის პროექტის 24-ე მუხლი (კვლავ შეტანილია „საქმის შეწყვეტის“ და არა „სასამართლო დენის შეწყვეტის“ სახით), მუხლები 130, 293.

⁵⁸ სსსკ-ის პროექტის 176-ე მუხლი.

⁵⁹ 197-ე მუხლის მე-5 პარაგრაფი, 198-ე მუხლის მე-6 პარაგრაფი, 91-ე მუხლის 1-ლი პარაგრაფი, 93-ე მუხლის მე-10 პარაგრაფი.

⁶⁰ სსსკ-ის პროექტის მუხლები 158-160. იხილეთ *Khan v. the United Kingdom*, სარჩელი no. 35394/97, ECtHR, პარაგრაფები 26-28; *Allan v. the United Kingdom*, სარჩელი no. 48539/99, ECtHR გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 52.

⁶¹ კერძოდ, ეს შეეხება თვალთვალს, სსსკ-ის პროექტის 158-ე მუხლის პარაგრაფი 1ა.

⁶² ვრცელდება სსსკ-ის პროექტის 158-ე მუხლის ნაწილების უმეტესობაზე. *Teixeira de Castro v. Portugal*, განაცხადი no. 25829/94, ECtHR, 1998 წლის 9 ივნისის გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 36-39.

⁶³ სსსკ-ის პროექტის მე-16 მუხლის მე-2 პარაგრაფი და საერთო იურისდიქციის სასამართლოების შესახებ კანონის მე-12 მუხლის მე-4 პარაგრაფი.

⁶⁴ სსსკ-ის პროექტის 107-ე მუხლის 1-ლი პარაგრაფი ამასთან დაკავშირებით, ნაწილობრივ წინააღმდეგობრივ ნორმებს შეიცავს. უფრო მეტიც, სსსკ-ის პროექტის უფრო ახალი სამუშაო ვერსია შეიცავს წესებს, რომელიც ინარჩუნებს „მედიისაგან თავისუფალ“ რეჟიმს.

ინტერესების” სტანდარტის გათვალისწინებით იქნეს უგულებელყოფილი.⁶⁵ ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია, რომ კონვენციური კანონმდებლობა ასევე კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ავტომატური ბლანკეტური აკრძალვის თანაბარზომიერებას მაშინაც კი, თუ იგი ძალიან სერიოზული კანონიერი მიზნების მისაღწევადაა გამიზნული.⁶⁶ ECtHR-ის მიერ საჯარო მოსმენისათვის დიდი მნიშვნელობის მინიჭება იმითაა განპირობებული, რომ იგი „სამართალწარმოების ფარული განხორციელებისაგან” დაცვის და საზოგადოების მხრიდან დაკვირვების ხელშეწყობის მექანიზმს წარმოადგენს. გარდა ამისა, იგი „ის მექანიზმია, რომელიც სასამართლოების მიმართ ნდობის ამაღლებას უწყობს ხელს” და „საჯაროობა და სამართლის ადმინისტრირებაზე დაკვირვების უფლება ხელს უწყობს კონვენციის მე-6 მუხლის I პარაგრაფის მიზნების მიღწევას”,⁶⁷ რის გამოც, ზემოთ ხსენებული შემზღვეველი რეჟიმი განსაკუთრებით მიუღებელია სხვა ფაქტორებთან ჯამში, რომლებიც ზოგადად მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისადმი საზოგადოების ნდობას ამცირებს. არსებულ გარემოებებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ სსსკ-ის პროექტი და სხვა კანონმდებლობა საჯაროობისა და მედიისთვის მისაწვდომობის სტანდარტებს უნდა ნერგავდნენ.⁶⁸

1.4 სისხლისსამართლებრივი დევნა

სისხლის სამართლის პროცესის კიდევ ერთი ასპექტი, რომელსაც შეუძლია სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ საზოგადოების ნდობის შერყევა და ამდენად, მოითხოვს უფრო გაწონასწორებულ მიდგომას, უკავშირდება ბრალდების მხარის დისკრეციულ უფლებამოსილებას. სამწუხაროდ, სსსკ-ის პროექტი ითვალისწინებს ბრალდების მხარისათვის შეუზღუდავი დისკრეციული დევნის უფლებამოსილების მინიჭებას.⁶⁹ მართალია, საერთაშორისო ნორმები არ გამორიცხავს დისკრეციული დევნის უფლებამოსილებას, ისინი მაინც უპირობოდ ანიჭებს პრიორიტეტს ყოველი მოქალაქის კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპსა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ინდივიდუალიზაციას.⁷⁰

სისტემის ფინანსური ელემენტები, რაზედაც ზემოთ იყო საუბარი, პრაქტიკულად, მთლიანად ბრალდების მხარის ექსკლუზიურ კომპეტენციაშია. გარდა ამისა, ბრალდების მხარე რეალურად დომინანტურია, როდესაც საქმე იძულების ღონისძიებებს ეხება,⁷¹ ასევე მონოპოლია აქვს სასჯელის მინიმიზაციისა და სამართლიანი სასამართლოს გარანტიების გარკვეულ შეზღუდვაზე. ყოველივე ზემოთხსენებული შეიძლება ჩაითვალოს იმ მაჩვენებლად, რაც სისტემის

⁶⁵ *B. and P. v. the United Kingdom*, სარჩელი nos. 36337/97 და 35974/97, ECtHR-ის 2001 წლის 24 აპრილის გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 36-37.

⁶⁶ იხილეთ *Hirst v. the United Kingdom* (No.2), სარჩელი no. 74025/01, ECtHR (GC)-ის 2005 წლის 6 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 74.

⁶⁷ *B. and P. v. the United Kingdom*, პარაგრაფი 36.

⁶⁸ სსსკ-ის პროექტის 107-ე მუხლი არ შეიცავს ნათლად გამოხატულ მითითებას მედიასთან დაკავშირებით. საჭიროა მისი შესაბამისად გაძლიერება.

⁶⁹ სსსკ-ის პროექტის 22-ე, 127-ე მუხლები.

⁷⁰ იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია (87) 18 სისხლისსამართლებრივი დევნის გამარტივების შესახებ, თავი I.

⁷¹ ამგვარად, პროკურატურის შუამდგომლობით წინასწარი პატიმრობის შეფარდების თანაფარდობა მუდმივად იზრდება: თუ 2005 წელს აღნიშნული მაჩვენებელი იყო 81,6% და 2007 წელს – 93,6 %, 2008 წლის I ნახევარში მან მიაღწია 95,1%-ს.

www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=129&lang=1 30.09.2008 წლის მდგომარეობით.

სამართლიანობას ეჭვქვეშ აყენებს.⁷² ამგვარი მიდგომა კიდევ უფრო მიუღებელი ხდება პროკურატურისა და გამოძიების როლის ბუნდოვანი გამოიჯვანის პირობებში და პროკურატურის უფლებამოსილების სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლების დიდ რაოდენობაზე გავრცელების გამო. მაშინ, როცა საგამოძიებო ორგანო აღჭურვილია ექვმიტანილის დაკავების უფლებამოსილებით, ეს უკანასკნელი კომპონენტი (დაკავება) გათანაბრებულია სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებასთან. ეს კი ეწინააღმდეგება იმ მტკიცებას, რომ აღნიშნული წარმოადგენს პროკურატურის ექსკლუზიურ ფუნქციას.⁷³

პროკურატურისათვის განსაზღვრული ფუნქციების ის ნაწილი, რომელიც გადაწონის სასამართლოს მოსამართლეების⁷⁴ უფლებამოსილებას, მისადაგებული უნდა იყოს შესაბამის ნორმებთან.⁷⁵ უფრო მეტიც, სისხლისსამართლებრივი დევნის სისტემის ზოგადი მოუმწიფებლობა სახელმძღვანელო პრინციპებისა და დამცავი მექანიზმების ინკორპორაციას არა მხოლოდ შიდაუწყებრივ დოკუმენტებში, არამედ კანონმდებლობაშიც მოითხოვს. ბრალდების მხარე უნდა ხელმძღვანელობდეს ნათელი და გამჭვირვალე ზოგადი სახელმძღვანელო მითითებებით.⁷⁶ ეს მოთხოვნები უფრო აქტუალური გახდა იუსტიციის სამინისტროსა და პროკურატურის შერწყმის ფონზე.

1.5 საპროცესო შეთანხმება

ზემოთ აღნიშნული ნაკლოვანებები, რომლებიც ზიანს აყენებს საზოგადოების ნდობას მართლმსაჯულების სისტემისადმი, უაღრესად მნიშვნელოვანია, როდესაც საპროცესო შეთანხმების ახლად დანერგილი მექანიზმის მიზანშეწონილობის შეფასებაზე საუბარი. არსებობს ფაქტორთა წყება, რომელიც საქართველოში ახლად დანერგილი საპროცესო შეთანხმების სისტემის სამართლიანობას დაბრკოლებას უქმნის, კერძოდ: წინასწარი პატიმრობის ზემოთ ნახსენები საკანონმდებლო ბაზა,⁷⁷ სასჯელის შეფარდების სისტემა, რომელიც არ იძლევა სასჯელის ინდივიდუალიზაციის შესაძლებლობებს, სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის შეფარდების ხისტი მექანიზმი⁷⁸ და სასჯელის მინიმალიზაციის გამოყენების სამართლებრივი შეზღუდვა, ან პირობითი სასჯელის შეფარდება საპროცესო შეთანხმებების საფუძველზე, ან მხოლოდ გამოძიებასთან თანამშრომლობის შემთხვევაში.⁷⁹ პრაქტიკულად, ყველა ზემოთ ხსენებული პრაქტიკა გამორიცხავს პირის გამართლების რეალურ შესაძლებლობას.⁸⁰ ყველა ზემოთ ხსენებული ფაქტორის ერთობლიობა

⁷² იხილეთ შესაბამისი რეფერენციები 14, 41, 43-45, 56, 74.

⁷³ მუხლი 22, მუხლი 177, მე-2 ნაწილი, მუხლი 178, მე-2 ნაწილი, მუხლი 183, მე-3 ნაწილი.

⁷⁴ იხილეთ კომენტარები და შესაბამისი შენიშვნები 41-ე (გირაოს რაოდენობის შემცირების უფლების არარსებობა) და 74-ე.

⁷⁵ იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ წვერი ქვეყნებისათვის შემუშავებული რეკომენდაცია (2000) 19 სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში პროკურატურის როლის შესახებ, პარაგრაფები 17, 19.

⁷⁶ იქვე პარაგრაფი 13 და 36.

⁷⁷ იხილეთ ზემოთ, პუნქტები 1.1 და 1.2.

⁷⁸ იხილეთ პუნქტი 1.7 ქვემოთ.

⁷⁹ სისხლის სამართლის კოდექსის 50-ე, 55-ე, 63-ე მუხლების მე-2¹ ნაწილი, 67-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალური სტატისტიკის შესაბამისად, პირთა გამართლების წილი, რომელიც სამართლიანი, სასამართლო სისტემებზე ორიენტირებული სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემებისთვის უპრეცედენტოა, თანდათან მცირდება. 2006 წელს გამართლებული ადამიანების წილი 0.8%-ს შეადგენდა, 2007 წელს – 0.2%-ს, ხოლო 2008 წლის 8 თვის განმავლობაში – 0.2%-ს.

მნიშვნელოვნად აზიანებს და ეჭვქვეშ აყენებს საპროცესო შეთანხმების პროცედურების სამართლიანობას.⁸¹ ასეთი ვითარება მიანიშნებს იმაზე, რომ მას „იძულების ელფერი“ აქვს, რაც დადგენილ იქნა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ, ნაკლებად შემზღუდავ გარემოებებშიც კი.⁸²

საპროცესო შეთანხმების მექანიზმი, რომელსაც გვთავაზობს სსსკ-ის კანონპროექტი, ამცირებს დაცვის მხარისათვის მინიჭებულ გარანტიებს, რადგანაც მტკიცებულების გაცნობის უფლების იგნორირების შედეგად, პროექტი აიძულებს მას იმოქმედოს „ბრმად“.⁸³ შესაბამისად, გარდა დეტალური სამართლებრივი პროცედურების შემუშავებისა, საპროცესო შეთანხმების სამართლიანი სისტემის ჩამოყალიბებისა და პროცედურების გამარტივებისა, საჭიროა სსსკ-ის კანონპროექტით გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი დევნის პროცედურის მთელი რიგი ფუნდამენტური ნაკლოვანებების აღმოფხვრა.

1.6 ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო

ქვეყანაში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღება ინოვაციური, მაგრამ ამასთანავე ჯერ კიდევ უცხოა. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ საზოგადოების ნდობასთან, განსაკუთრებით მის სამართლიანობასთან დაკავშირებული პრობლემების გათვალისწინებით, აღნიშნული შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც მისასაღებელი სიახლე.

იმავედროულად, ამგვარი სიახლის შემოღება მოითხოვს საფუძვლიან ანალიზს, საკანონმდებლო ბაზის მომზადებასა და შეცვლას. ამიტომაც ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს გამოყენების საკითხმა, რომელიც არ იქნა სათანადოდ გადაწყვეტილი სსსკ-ის პროექტში,⁸⁴ აქტუალობა შეიძინა იმ ფაქტისაგან დამოუკიდებლად, რომ შესაბამისი დებულებები არ იქნა საკმარისად დამუშავებული. კერძოდ, შესაბამისი დებულებები დეტალურად არ არეგულირებს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს რამდენიმე კონკრეტულ კომპონენტს, განსაკუთრებით კი მტკიცებულების დასაშვებობის პროცედურებს.⁸⁵ ეს საკითხები უნდა გადაწყვეტილიყო დეტალური და საფუძვლიანი ანალიზის საფუძველზე. ამგვარად, საეჭვოა, რომ მათი სათანადოდ დასრულება მოხდეს საკანონმდებლო დონეზე განხორციელებული პროცედურების მსვლელობისას.

არის კიდევ რამდენიმე ასპექტი, რომელიც დამატებით განსჯას საჭიროებს. ამგვარად, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსთან დაკავშირებით ორივე ვერსია ითვალისწინებს გასაჩივრებას მხოლოდ კანონმდებლობით გათვალისწინებულ რამდენიმე საკითხზე. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო სისტემა ძალიან კომპლექსურია და მასზე მოქმედებს ფაქტორთა გაზრდილი რაოდენობა, რომელსაც შეუძლია შეცდომებამდე მიყვანა. ამ ხარვეზის აღმოსაფხვრელად

www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=129&lang=1 ნანახი იქნა 30.09.2008.

⁸¹ პატიმრობის უადრესად მკაცრი პირობები და რეჟიმი, სასჯელის აღსრულების მკაცრი პოლიტიკა, პირობით ვადამდე გათავისუფლების იშვიათად გამოყენება – ეს საკითხები შეიძლება დაემატოს იმ ფაქტორთა ჩამონათვალს, რომლებიც მოგვარებას საჭიროებს.

⁸² *Deweere v. Belgium*, სარჩელი no. 6903/75, ECtHR-ის 1980 წლის 5 თებერვლის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 54.

⁸³ სსსკ-ის პროექტის 89-ე, 202-207-ე მუხლები.

⁸⁴ იხილეთ 27-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁸⁵ სსსკ-ის პროექტის ძირითადი ვერსიის 242-ე მუხლის მე-2 ნაწილი და აღტერნატიული ვერსიის 248-ე მუხლი. 217-ე მუხლის მე-3 ნაწილი დამატებით მტკიცებულებებზე მხოლოდ მითითებას შეიცავს.

მრავალ იურისდიქციაში ხდება აპელაციებზე მკაცრი შეზღუდვების გაუქმება. მაგალითად, გაერთიანებულ სამეფოში „საფრთხის შემცველი ნასამართლობის“ უფრო მოქნილი კონცეფცია დაინერგა.⁸⁶ კონვენციის მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დებულებების გათვალისწინებით, რომლის ხელმომწერი საქართველოც არის, საფრანგეთმა პირველი ინსტანციის სასამართლოების ნაფიც მსაჯულთა მიერ პირის დამნაშავედ ცნობის გასაჩივრების პროცედურის ფარგლებში განმეორებითი მოსმენა დანერგა.⁸⁷

თუ გავითვალისწინებთ ნაფიც მსაჯულთა სისტემის თავისებურებას, არ უნდა გამოგვჩხეს მხედველობიდან ის ფაქტი, რომ თვითონ საზოგადოებაში ჯერ არ არსებობს ამგვარი ინოვაციისთვის აუცილებელი გამოცდილება და მისი არსობრივი გააზრება. ასევე, სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს სისტემასთან დაკავშირებულ ფინანსურ და ადმინისტრაციულ სირთულეებს.⁸⁸

ამდენად, ნაფიც მსაჯულთა სისტემის სრულად ამოქმედების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება ამ ეტაპზე ძალზე ნაადრევი იქნებოდა.⁸⁹ შესაბამისად, ამ მიმართულებით პრაქტიკული ზომების გატარებამდე საჭიროა საფუძვლიანი სამეცნიერო და ემპირიული კვლევების ჩატარება, ამ სისტემის განხორციელების რეალისტურობისა და მიზანშეწონილობის შეფასება ქვეყნის კონტექსტისა და მთლიანი სამართლებრივი სისტემის გათვალისწინებით. ასევე საჭიროა შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების გატარება და დასანერგი სისტემის ფინანსური და ადმინისტრაციული ასპექტების სიდრმისეული შესწავლა. მოსამზადებელ ეტაპზე საჭიროა მოსამართლეების, პროკურორებისა და იურისტებისათვის ტრენინგის უზრუნველყოფა და საზოგადოებრივი შეგნების ამაღლებაზე მიმართული კამპანიების ჩატარება.

1.7 სისხლის სამართლის კოდექსი და სასჯელთა შეფარდება

დაპატიმრებაზე ორიენტირებულმა მიდგომებმა და შესაბამისმა პოლიტიკამ შედეგად სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი ცვლილებებისა და ზოგადად პრაქტიკის დამსჯელობითი ხასიათი განაპირობა. დასჯაზე ორიენტირებულობასა და ფინანსური ასპექტებით განპირობებული წინასწარი პატიმრობის ჭარბად გამოყენებასთან, ასევე დამახინჯებული სახით გაგებულ საპროცესო შეთანხმებასთან დაკავშირებით გაკეთებული კომენტარები სასჯელთა შეფარდების მიმდინარე პოლიტიკაზეც ვრცელდება.⁹⁰

აღსანიშნავია, რომ მკაცრმა მოთხოვნამ სასჯელთა მექანიკური შეჯამების თაობაზე შეიძლება გამოიწვიოს 30-წლიანი პატიმრობა იმ შემთხვევაში, როდესაც პირს ჩადენილი აქვს რამდენიმე შედარებით მსუბუქი დანაშაული, ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც დამატებითი სასჯელია შეფარდებული, პატიმრობის ვადა

⁸⁶ UK Criminal Appeal Act 1995 s2(1).

⁸⁷ საფრანგეთის სსსკ-ის მუხლები 496-520, 546-549.

⁸⁸ ფინანსურ ასპექტებთან დაკავშირებით იხილეთ 45-ე შენიშვნა ზემოთ.

⁸⁹ სსსკ-ის პროექტის უფრო ახალ ვერსიებში სწორად არის გადაწყვეტილი მისი ამოქმედების საწყის ეტაპზე ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შეზღუდულად გამოყენება. გათვალისწინებულია მისი გამოყენება მხოლოდ განზრახ მკვლელობების შემთხვევების განხილვისას. ამავე დროს, ეს ვერსიები წარმოაჩენს იმას, რომ სისტემა განიცდის მნიშვნელოვან ცვლილებას და ამდენად, ბადებს კითხვას, თუ რამდენად სრულყოფილად და სიფრთხილით ხდება კანონშემოქმედებით პროცესისადმი მიდგომა ასეთ რთულ და არსებით საკითხთან მიმართებით.

⁹⁰ იხილეთ ზემოთ პუნქტები 1.1, 1.2 და 1.5.

შეიძლება 40 წელს მიაღწიოს.⁹¹ სასჯელის ინდივიდუალიზაციასთან დაკავშირებით სიძნელეები იმ მიზეზით იქმნება, რომ დანაშაულის ბევრ სახესთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული სანქციების ზღვარი უადრესად ვიწროა, ხოლო მინიმალურ გათვალისწინებულ სანქციებზე უფრო მსუბუქი სასჯელის შეფარდებასთან დაკავშირებით ძალიან მკაცრი წესები არსებობს.⁹² ხშირად სანქციების სპექტრი მხოლოდ ორწლიანი პატიმრობით შემოიფარგლება.⁹³ ეს ნაკლოვანებები არ იქნა და ვერც იქნებოდა აღმოფხვრილი საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ შემუშავებული სახელმძღვანელო დირექტივებით, რადგანაც ისინი არსებულ საკანონმდებლო ბაზაზე დაყრდნობით შემუშავდა.⁹⁴

სასჯელის სახეებსა და მათ გამოყენებასთან დაკავშირებული 2008 წლის პირველი 8 თვის მონაცემების შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ძირითადად სასჯელის სამი სახე გამოიყენება: თავისუფლების აღკვეთა (43,6%), ჯარიმა (3,9%) და პირობითი სასჯელი (51,4 %).⁹⁵ ხაზი გვინდა გაუუსვათ, რომ პირობითი სასჯელი, როგორც წესი, ჯარიმასთან ერთად არის შეფარდებული, რაც ძირითადად იმ შემთხვევაში ხდება, როდესაც პირი გამოძიებასთან თანამშრომლობს ან საპროცესო გარიგებაა მიღწეული. არსებულ ვითარებას ნათლად წარმოაჩენს ის ფაქტი, რომ 2008 წლის პირველი 6 თვის განმავლობაში გამასწორებელი სამუშაოს მხოლოდ ერთი შემთხვევა დაფიქსირდა, ხოლო ორ წლამდე თავისუფლების აღკვეთის შეფარდების - 581 შემთხვევა. ეს უკანასკნელი შეფარდებული თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევების 13%-ს შეადგენს.⁹⁶

სასჯელთა შეფარდების აღნიშნული ასპექტები არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს და არც თანამედროვე მიდგომებს, რომელიც შემუშავებულია აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით.⁹⁷

კიდევ ერთი ასპექტი, რომელზეც ყურადღების გამახვილება ღირს, ეს არის მძიმე დანაშაულებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ასაკის 14-დან 12 წლამდე შემცირება.⁹⁸ ზემოთ ხსენებული საკანონმდებლო ცვლილება ამ სფეროში არსებული საერთაშორისო მიდგომების შეფასების გარეშე იქნა შემოღებული. სტანდარტის შესაბამისად, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა იმ ასაკთან უნდა იყოს დაკავშირებული, როდესაც არასრულწლოვან პირს სამოქალაქო

⁹¹ სსსკ-ის პროექტის 50-ე და 59-ე მუხლები.

⁹² 74-ე შენიშვნაში მითითებული დებულებების გარდა, იხილეთ იგივე კოდექსის 54-ე მუხლი.

⁹³ 117-ე მუხლის 1-6 ნაწილები, 118-ე მუხლის მე-2, მე-3 ნაწილები, 177-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, 178-ე მუხლის მე-2 ნაწილი და ა. შ.

⁹⁴ იხილეთ სისხლის სამართალწარმოების პრობლემატურ ასპექტებთან დაკავშირებული სახელმძღვანელო დირექტივები. <www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=179&lang=1> 01.10.2008. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმძღვანელო დირექტივების მიზანია ერთგვაროვანი სასჯელ შეფარდების პრაქტიკის დამკვიდრების უზრუნველყოფა და დეტალურ ჩარჩოს ადგენა, ისინი სასჯელის ინდივიდუალიზაციის შესაძლებლობის შემდგომი შეზღუდვის საშუალებას შეიცავს. დირექტივებში მოცემული დეტალური და ხისტი სქემები ვერ გაითვალისწინებს ყველა ცალკეული საქმის, თუ ადამიანთან დაკავშირებულ სპეციფიკას და თავისებურებას.

⁹⁵ <www.supremecourt.ge/default.aspx?sec_id=129&lang=1> ნანახი იქნა 30.09.2008.

⁹⁶ იქვე.

⁹⁷ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No. R (99) 22 წვერი სახელმწიფოების მიმართ ციხეების გადატვირთულობასა და პატიმართა რაოდენობის ზრდასთან დაკავშირებით, მე-20 პარაგრაფი. ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2000) 22 საზოგადოებრივ სანქციებსა და ღონისძიებებთან დაკავშირებით ევროპული წესების გაუმჯობესების თაობაზე, პუნქტები 2-4.

⁹⁸ სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებები, შეტანილი შემდეგი კანონების საფუძველზე: N4785 of 23.05.2007, N5196, 04.07.2007.

პასუხისმგებლობა ეკისრება ისეთ სფეროებში, როგორცაა ქორწინება, სავალდებულო განათლების მიღება და დასაქმება.⁹⁹ ზემოთ ხსენებული დებულებების ძალაში შესვლა და ამოქმედება გადაიდო საჭირო ინფრასტრუქტურის უქონლობის გამო. აღსანიშნავია, რომ, როგორც შემდგომში მოვლენებმა აჩვენა, არასრულწლოვანთა დელიქვენტობასა და კრიმინალთან დაკავშირებული დროებითი და სპეციფიკური პრობლემების გადაჭრა შესაძლებელია, ზოგადად, პრევენციული, ადმინისტრაციული, საგანმანათლებლო და სხვა ღონისძიებების კომპლექსურად გატარების გზით რეპრესიული სადამსჯელო ზომების გამოყენების გარეშე.

1.8 სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად

სსსკ-ის პროექტში რამდენიმე დებულებას ასახული არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების თაობაზე CPT-ის მოთხოვნების შესაბამისად,¹⁰⁰ მათ შორის, სამედიცინო მომსახურების მისაწვდომობისა და დაპატიმრების თაობაზე შეტყობინების შესახებ. მიუხედავად ამისა, მასში მაინც არ არის ასახული შესაბამისი სტანდარტების ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტები. ორი ზემოთ ხსენებული უფლება ფორმულირებულია ისე, რომ არ არის საკმარისი აქცენტი გაკეთებული იმაზე, რომ ეს უფლებები ძალაში შედის „თავისუფლების აღკვეთის საწყისი ეტაპიდანვე“ და რომ დაპატიმრებულ პირებს საკუთარი ექიმის არჩევის შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეთ. ამ ასპექტთან მიმართებით რელევანტურია მოსაზრებები თავისუფლების აღკვეთის საწყისი ეტაპის განსაზღვრის კრიტერიუმებთან დაკავშირებულ ნაკლოვანებებზე და საჭიროა ისევ აღინიშნოს.¹⁰¹ ასევე, დებულებებში უნდა იყოს გაწერილი დამცავი მექანიზმები, რომლებიც ზემოთ ხსენებული უფლებების უზრუნველყოფაში დაყოვნებების შემთხვევაში ამოქმედდება (დაკავებული პირის ინფორმირება, გასაჩივრების შესაძლებლობა). ამას გარდა, აღნიშნულ უფლებებთან დაკავშირებული ინფორმაციის შესახებ არათანმიმდევრული და გამეორებადი დებულებები არ ადგენს ვალდებულებას, რომ ისინი სათანადოდ უნდა აეხსნას დაკავებულ, დაპატიმრებულ პირებს.¹⁰²

კიდევ ერთი ნაკლოვანება იმაში მდგომარეობს, რომ არც არსებული სსსკ და არც სსსკ-ის პროექტი არ ითვალისწინებს პოლიციისა და დაკავებაზე პასუხისმგებელი სხვა ორგანოების მიერ ჩანაწერების წარმოებას. ასეთი ჩანაწერები/რეგისტრები უადრესად მნიშვნელოვანია (დაკავების ოქმთან ერთად) როგორც ცალკეული სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი არასათანადო მოპყრობისა და თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების შელახვის შემთხვევების აღმოსაფხვრელად.¹⁰³

⁹⁹ წესი No 41: გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ, მიღებული გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციით 40/33, 1985 წლის 29 ნოემბერს.

¹⁰⁰ იხილეთ 187-ე მუხლი, 185-ე მუხლის მე-6 ნაწილი. იხილეთ CPT-ს მე-2, მე-6 და მე-12 ზოგადი ანგარიშები: CPT/Inf (92) 3; CPT/Inf (96) 21; CPT/Inf (2002) 15.

¹⁰¹ იხილეთ მოსაზრებები 1.1 პუნქტში ზემოთ.

¹⁰² სსსკ-ის პროექტის 41-ე მუხლის 1-ლი და მე-2 ნაწილები და 185-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

¹⁰³ იხილეთ *Meneshva v. Russia*, სარჩელი no. 59261/00, ECtHR-ს 2006 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილება, პარაგრაფი 87.

2. თავისუფლების აღკვეთის და პრობაციის აღსრულება

2.1 გადატვირთულობა და საცხოვრებელი პირობები

საქართველოს სასჯელაღსრულების დეპარტამენტის მიერ მოწოდებული სტატისტიკის თანახმად, 2008 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით, პატიმართა საერთო რაოდენობა 19 929-ს აღწევდა. ეს 2004 წლის იმავე მონაცემთან შედარებით (6500) 300%-იან ზრდას წარმოადგენს. იმავე სტატისტიკისა და იუსტიციის მინისტრის მიერ დადგენილი დაწესებულებების შევსების ლიმიტების მიხედვით, ციხეების კონტიგენტის რეალური რაოდენობა მრავალ დაწესებულებაში ამ ლიმიტს მნიშვნელოვნად აღემატებოდა.

მიუხედავად პატიმართა რიცხვის მკვეთრი ზრდისა და მასთან დაკავშირებული ციხეების გადატვირთულობის პრობლემისა (ზოგ შემთხვევაში უკიდურესად), ასევე, ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, მიუხედავად სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციისა და ორგანოების შესაბამისი რეკომენდაციებისა,¹⁰⁴ არც კანონმდებლობაში, არც კანონპროექტ „პატიმრობის კოდექსში“ და არც სხვა რომელიმე ტექსტში, ჯერაც არ მომხდარა რაიმე სათანადო ეროვნული სტრატეგიებისა და მექანიზმების გათვალისწინება ამ გადაუდებელი პრობლემის გადასაჭრელად.¹⁰⁵

არც მოქმედი კანონი და არც კანონპროექტი „პატიმრობის კოდექსი“ არ ითვალისწინებს პატიმართა საცხოვრებელი პირობების შესახებ ძირითად საერთაშორისო სტანდარტებს. ციხეების გადატვირთულობის დონე განსაკუთრებით ნათელი ხდება ეროვნული სტანდარტის გათვალისწინებით, რომელიც პატიმარზე მინიმალურ საცხოვრებელ ფართს ადგენს. არც არსებული კანონი, რომელიც 2 კვადრატულ მეტრს ითვალისწინებს პატიმართა უმეტესი კატეგორიისათვის (2,5-3-3,5მ² იმათთვის, ვინც საპრობილის რეჟიმშია, ქალებისთვის, ავადმყოფებისა და არასრულწლოვანებისათვის)¹⁰⁶, არც „პატიმრობის კოდექსის“ კანონპროექტი, რომელიც პატიმარზე 3 კვადრატულ მეტრს ითვალისწინებს,¹⁰⁷ არ პასუხობს საერთაშორისო სტანდარტს - 4კვ.მ., რაც CPT-ის მიერ პატიმართა ჯგუფური განთავსების შემთხვევაშია გათვალისწინებული.¹⁰⁸ ზემოთ ხსენებული ნორმები ერთ ადამიანზე გათვლილი საკნის ზომის მიხედვითაც არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

„პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტის მატერიალური პირობების განმსაზღვრელ ნორმებშიც არსებობს მრავალი სხვა შედარებით უმნიშვნელო, მაგრამ სპეციფიკური ხარვეზი. არ არის გათვალისწინებული სარეცხის რეცხვის პირობები. დიეტასთან დაკავშირებული მოთხოვნები არ არის საკმარისად

¹⁰⁴ იხილეთ CPT-ის ანგარიში 2007 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე CPT/Inf (2007) 42, პარაგრაფი 32.

¹⁰⁵ იხილეთ წესი 18.4, ევროპული ციხის წესები, იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 22 (99) საპატიმრობის გადატვირთულობასა და ციხეების პოპულაციის გაზრდის თაობაზე.

¹⁰⁶ „პატიმრობის შესახებ“ კანონის 33-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

¹⁰⁷ 98-ე მუხლის მე-2 პარაგრაფი, 105-ე მუხლის მე-3 პარაგრაფი, 111-ე მუხლის მე-2 პარაგრაფი. მხოლოდ ქალებსა და არასრულწლოვნებს ეკუთვნით უფრო „მეტი“ ფართი და შესაბამისად, დაწესებულია 3,5 და 4 მ² (120-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი და 122-ე მუხლის მე-2 პუნქტი).

¹⁰⁸ იხილეთ CPT-ის ანგარიში 2007 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე CPT/Inf (2007) 42, პარაგრაფი 61.

დეტალიზებული.¹⁰⁹ პატიმრების ბანაობასთან დაკავშირებულ დებულებაში არ არის მითითებული, რომ წყალი ცხელი უნდა იყოს.¹¹⁰ ბუნებრივი განათების და ვენტილაციის მისაწვდომობასთან დაკავშირებული სტანდარტი ისეა მოხსენებული, რომ მასში არ არის დაკონკრეტებული მისი ადეკვატურობა და უბრალოდ „ფანჯრის“ ხსენებით შემოიფარგლება.¹¹¹ ბუნდოვანი, ზოგადი ფორმულირება, რომ საცხოვრებელი პირობები უნდა აკმაყოფილებდეს შესაბამისი დებულებების მოთხოვნებს, არ შეიცავს კრიტერიუმებს, რომლებსაც აღნიშნული დებულებები უნდა პასუხობდეს.¹¹²

2.2 პატიმართა სამართლებრივი სტატუსი

მიუხედავად იმისა, რომ პატიმრობის კოდექსი საერთაშორისო ექსპერტების გარკვეული რეკომენდაციებისა და წინადადებების გათვალისწინებით დაიხვეწა, პატიმართა სამართლებრივი სტატუსის შესახებ ზოგიერთი დებულება კვლავ ბუნდოვანი რჩება.¹¹³ ეს დებულებები შეიცავს უაღრესად მკაცრ შეზღუდვებს და არ შეესაბამება ადამიანის უფლებების მსოფლიოში აღიარებულ კლასიფიკაციას და მასთან დაკავშირებულ სტანდარტებს. ის ძირითადი მუხლი, რომელიც პატიმართა უფლებების ჩამონათვალს შეიცავს, არ მოიცავს არანაირ მითითებას ოჯახური ცხოვრების თაობაზე.¹¹⁴ მიუხედავად იმისა, რომ ეს ჩამონათვალი სრული არაა, დაუშვებელია ამ უფლების უგულვებელყოფა.¹¹⁵ იმავდროულად, პაემნები და გარე სამყაროსთან კონტაქტის კომპონენტები „საცხოვრებელი პირობების“ ნაწილშია ასახული.¹¹⁶

საკანონმდებლო ბაზა უგულვებელყოფს კონვენციიდან გამომდინარე სახელმძღვანელო პრინციპს და „ევროპული ციხის წესების“ განუყოფელ მოთხოვნას იმის შესახებ, რომ პატიმართა უფლებების შეზღუდვა უნდა ხდებოდეს „საჭირო მინიმალური ლიმიტირების საფუძველზე და უნდა შეესაბამებოდეს კანონით გათვალისწინებულ იმ ამოცანებს, რისთვისაც აღნიშნული შეზღუდვა დაწესდა.“¹¹⁷ შედეგად, სამართლებრივი დებულებები, რომლებიც ადგენს გარკვეულ უფლებებს, ამკვიდრებს მკაცრ მაქსიმალურ შეზღუდვებს, რომლებიც გვხვდება, მაგალითად, პაემნების რაოდენობასთან, სატელეფონო საუბრებთან, საწერი მასალებით უზრუნველყოფასთან მიმართებით და ა. შ.¹¹⁸ კანონპროექტი „პატიმრობის კოდექსი“ სრულიად კრძალავს პატიმართა უმეტესობისთვის მოკლევადიან შევებულებას. იგი არ იძლევა ინდივიდუალური და შესაბამისად, თანაბარ ზომიერი მიდგომის დანერგვის საშუალებას, რასაც კონვენციური

¹⁰⁹ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-17 მუხლის მე-4 ნაწილი, შესადარებელია ევროპის ციხის წესების 22.1 წესთან.

¹¹⁰ მე-15 მუხლი, მე-2 პუნქტი.

¹¹¹ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-9 მუხლის მე-2 ნაწილი.

¹¹² პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-9 მუხლის 1-ლი ნაწილი

¹¹³ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-9 მუხლის მე-2 ნაწილი.

¹¹⁴ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-7 მუხლი.

¹¹⁵ განსაკუთრებით მასში დაწესებული მკაცრი შეზღუდვების გამო, იხ. ქვემოთ.

¹¹⁶ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-8 მუხლის 1-ლი ნაწილი.

¹¹⁷ „ევროპული ციხის წესების“ წესი 3 და 24.4. ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 2 (2006).

¹¹⁸ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მუხლები 10, 13, 97, 106, 112, 120, 122, 127 და „პატიმრობის შესახებ“ კანონის შესაბამისი მუხლები. ამ კანონში 48-ე მუხლის მე-4¹ პარაგრაფის შეტანამ ვერ გამოასწორა ვითარება „დამატებითი პაემნების“ სპეციფიკური ხასიათისა და ასევე, რედაქტირების გამო, რომლის მიხედვითაც, დებულებების ჩამონათვალის წინ მითითებულია „არა უმეტეს“ („პატიმრობის შესახებ“ კანონის მუხლი 73-74, 77-80, 83).

კანონმდებლობა მოითხოვს.¹¹⁹ შემზღვეველი დებულებების ტექსტი ზოგადი და არაზუსტია, რის გამოც ის არ პასუხობს თანმიმდევრულობისა და პროგნოზირებადობის მოთხოვნებს. ეს საკანონმდებლო ნაკლოვანებები მიკერძოებულობის ფართო შესაძლებლობებს იძლევა. ამგვარად, სატელეფონო საუბრების ადმინისტრაციულ კონტროლთან დაკავშირებული ძირითადი დებულება არ აწესებს არანაირ ზღვარს ასეთ კონტროლზე.¹²⁰ არსებულ კანონმდებლობაში მრავლადაა მსგავსი დებულებები.¹²¹

2.3 წინასწარი პატიმრობა

საკანონმდებლო ბაზა, რომელიც არეგულირებს წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირების და შესაბამისი დაწესებულებების სტატუსს, კვლავაც სარგებლობს მოძველებული კონცეფციით, რომელიც წინასწარი პატიმრობის რეჟიმს მიიჩნევს, როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის მექანიზმის ერთ-ერთ ელემენტს. ეს მიდგომა განსაკუთრებით აშკარაა წინასწარი საპატიმრო დაწესებულების მიზნების განცხადებიდან, რაც „ზოლირებაში და წინასწარი გამოძიებისთვის დახმარების აღმოჩენაში“ მდგომარეობს.¹²² ამგვარ შეხედულებას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმის გათვალისწინებით, რომ იგეგმება ცალკე სამინისტროს შექმნა, რომლის კომპეტენციაში შევა სასჯელის აღსრულება და იქმნება იმის საშიშროება, რომ ის აღქმულ იქნეს როგორც კიდევ ერთი სამართალდამცავი ორგანო.

მიდგომა, რომლის მიხედვითაც ხდება წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირების უფლებების შეზღუდვა, აშკარად ეწინააღმდეგება უდანაშაულობის პრეზუმციას და სპეციალურ სტანდარტებს, რომლებიც „ციხის ევროპული წესების“¹²³ განუყოფელი ნაწილია. ასეთი გაუმართლებელი შეზღუდვის მაგალითებია მუშაობისა და განათლების მიღების შეუძლებლობა,¹²⁴ პაემნების რიცხვის

¹¹⁹ 128-ე მუხლის და 92-ე მუხლის თანახმად, დაშვებულია იმ პატიმრებისთვის, რომლებიც სასჯელს ღია ტიპის დაწესებულებებში იხდიან, ასევე ქალებისა და ბრალდებულებისათვის. „პატიმრობის შესახებ“ კანონი იმავე მიდგომას ამკვიდრებს, თუმცა პატიმართა გაცილებით ფართო წრისთვის (მუხლი 49). შედარებისათვის *Ploski v. Poland*, სარჩელი no. 26761/95, ECtHR-ის 2002 წლის 12 ნოემბრის გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 33-39. ასევე ევროპის ციხის წესები, წესი 24.7.

¹²⁰ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-13 მუხლი, მე-2 ნაწილი. შედარებისათვის *Malone v. the UK*, სარჩელი 8691/79, ECtHR-ის 1984 წლის 2 აგვისტოს გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 66-80. პატიმრების კორესპონდენციის კონტროლის თაობაზე უფრო დეტალური მოთხოვნები (პატიმრობის კოდექსის პროექტის მუხლი 10, პარაგრაფები 4-6) ნაწილობრივ გაუქმებულია იმ დებულებებით, რომლებიც, თავის მხრივ, ზოგ პუნქტში არსებულ გარანტიებს აუქმებს (106-ე მუხლის პარაგრაფი 4 და 112-ე მუხლის პარაგრაფი 3). იგივე შეეხება დებულებებს პაემნების ზედამხედველობასა და თვალთვალის ტექნიკურ საშუალებებს, რომლებიც არ შეიცავს სწორ ფორმულირებას: „როგორც კანონმდებლობითაა გათვალისწინებული“ და არ ხდება მითითება კონკრეტულ საფუძველზე. დაცვის მექანიზმსა თუ კანონიერების სხვა წინაპირობებზე (მე-11 მუხლის მე-7 ნაწილი და 84-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

¹²¹ მაგალითად, „პატიმრობის შესახებ“ კანონის 76-ე მუხლის 1-ლ პუნქტში გათვალისწინებულია სამართლო პატიმრობა „საჭიროების შემთხვევაში“.

¹²² პატიმრობის კოდექსის პროექტის 23-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, შედარებისათვის ევროპული ციხის წესების 95.1 და 95.3 წესები.

¹²³ წესები 95.1-95.3.

¹²⁴ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მე-7 მუხლის მე-3 ნაწილი, XVIII და XIX თავები. გარკვეული სიძნელეებია პატიმართა საქმიანობის ორგანიზების თვალსაზრისით, მაგრამ დაუშვებელია ზემოთ ხსენებული უფლებების სრულად ჩამორთმევა. იხილეთ ევროპული ციხის წესების მე-100 წესი და ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 13 (2006) წინასწარი პატიმრობის თაობაზე, პარაგრაფები 35-44.

შეზღუდვა იმაზე მეტად, ვიდრე აღნიშნული ტიპის დაწესებულებაში არსებული განსაკუთრებული მდგომარეობის და სისხლის სამართლის პროცესის მოთხოვნების მიხედვითაა ნაკარნახევი.¹²⁵

2.4 თავისუფლების აღკვეთის სტრატეგიები

კანონმდებლობა ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთის მოხდის პროგრესული სქემების გამოყენების შესაძლებლობებს, მათ შორის, მსჯავრდებულთა უფრო მსუბუქი რეჟიმის დაწესებულებებში გადაყვანას,¹²⁶ თავისუფლების აღკვეთის მოუხდელი ვადის უფრო მსუბუქი¹²⁷ სახის სასჯელით შეცვლას და პირობით ვადამდე გათავისუფლებას.¹²⁸ მიუხედავად ამისა, არსებული პრაქტიკის შესაბამისად, გათვალისწინებული თანდათანობითი რეინტეგრაცია და პირობითი გათავისუფლება ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში შეფერხებულ იქნა.¹²⁹ ამან საფრთხე შეუქმნა მთელი რიგი სამართლებრივი დებულებების განხორციელებას. შესაბამისად, საჭიროა ცვლილებების შეტანა ან პარალელურად სავალდებულო პრინციპების დანერგვა,¹³⁰ რაც დამატებით დამცავ მექანიზმად მოიაზრება სქემების განხორციელებაში ნაკლოვანებების აღმოსაფხვრელად.

გარდა ამისა, საგულისხმოა, რომ პატიმრობის კოდექსის პროექტი არ შეიცავს ზუსტ დებულებებს თავისუფლების აღკვეთის მოუხდელი ვადის პირობით ვადამდე გათავისუფლებით ჩანაცვლების შესახებ.¹³¹ ასევე არ არის გაწერილი სასჯელადსრულების დეპარტამენტის მუდმივმოქმედი კომისიის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების გასაჩივრების გზები, არც დისციპლინური სანქციების გამოყენების გასაჩივრების მექანიზმები.¹³²

რაც შეეხება არსებულ კანონმდებლობას, ბოლო პერიოდში თავისუფლების აღკვეთის მოუხდელი ვადის საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომით ჩანაცვლების დაშვება პოზიტიურ მოვლენად შეიძლება განიხილებოდეს.¹³³ მიუხედავად ამისა, შემოთავაზებული საკანონმდებლო ცვლილებების რამდენიმე ელემენტი მთელ ინიციატივას სადავოს ხდის, რაც განსაკუთრებით იმ დებულებებს შეეხება, რომლებიც მსჯავრდებულთან ოჯახის წევრებისა და ახლო ნათესავების¹³⁴ შეხვედრებს ზღუდავს და მსჯავრდებულების სპეციალურ

¹²⁵ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 127-ე მუხლი აწესებს პატიმართან მოკლევადიანი პაემნის მაქსიმალურ ლიმიტს (თვეში არა უმეტეს 4 პაემნისა).

¹²⁶ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 105-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, 111-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

¹²⁷ სისხლის სამართლის კოდექსის 73-ე მუხლი, პატიმრობის კოდექსის პროექტის 71-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, 133-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

¹²⁸ სისხლის სამართლის კოდექსის 72-ე მუხლი, 71-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, 74-ე მუხლი, პატიმრობის კოდექსის პროექტის 133-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

¹²⁹ იხილეთ საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში, 2007 წლის მეორე ნახევარი.

< <http://www.ombudsman.ge/uploads/reports/annualreport2007part2.pdf>>, 01.10.2008. იგივე შეეხება ხანდაზმული და მძიმედ დაავადებული პატიმრების გათავისუფლებას (პატიმრობის შესახებ კანონის 62-ე მუხლი). ასევე იხილეთ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 73-ე მუხლი.

¹³⁰ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 22 (2003) პირობით გათავისუფლებაზე, პარაგრაფები 22-24.

¹³¹ მსგავსი ვადამდე გათავისუფლებისა, იხილეთ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 74-ე მუხლი.

¹³² პატიმრობის კოდექსის პროექტის 109-ე, 115-ე, 130-ე, 133-ე მუხლები.

¹³³ იხილეთ ცვლილებები სისხლის სამართლის კოდექსში, სსსკ-ში, კანონში პატიმრობაზე და პრობაციაზე, რომლებმაც პირველი მოსმენა გაიარეს პარლამენტში 2008 წლის ივლისში.

¹³⁴ იხილეთ პრობაციის შესახებ კანონში შესატანი ცვლილება – 33¹-ე მუხლის მე-4 პუნქტი.

ადგილებში განთავსებას ეხება.¹³⁵ ეს ელემენტები გულისხმობს გადახვევას აღნიშნული სანქციის სარეაბილიტაციო ხასიათიდან, რეაბილიტაცია კი ითვალისწინებს მსჯავრდებული პირების ნორმალურ სოციალურ გარემოში ყოფნას, ან მათ იქ დაბრუნებას. არ არის გაწერილი ამ კატეგორიის მსჯავრდებულების საცხოვრებელი პირობები და რეჟიმის ელემენტები. ასევე არ არის ნათელი თუ ვინ მოიაზრება „სასჯელის აღსრულებაზე პასუხისმგებელ წარმომადგენელში“,¹³⁶ აგრეთვე როგორია სამუშაო საათების რაოდენობა, როდესაც საქმე შეეხება სასჯელის ჩანაცვლებას საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით, ასევე მუშაობის სხვა პირობები.¹³⁷

2.5 რეინტეგრაციის სტრატეგიები / არასრულწლოვანები

ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ „პატიმრობის კოდექსის“ კანონპროექტმა გამოხატა თავისი ორიენტაცია თანამედროვე პენოლოგიური აზროვნების საფუძვლებზე. ეს აგრეთვე მოიცავს დანაშაულის რეციდივის პრევენციისა და საზოგადოებაში რეინტეგრაციის კონსტრუქციულ და ინდივიდუალურ საშუალებებს; ასევე პატიმართა გეგმაზომიერ, მათ დახმარებასა და მეტვალყურეობაზე ორიენტირებულ რესოციალიზაციის პროგრამებს.¹³⁸ თუმცა შესაბამისი დებულებები საჭიროებს შემდგომ დახვეწას სასჯელის აღსრულების ინდივიდუალური გეგმების რეალურად დანერგვასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით კი არასრულწლოვანთა რეაბილიტაციასთან მიმართებით.¹³⁹ ეს ბოლო ფაქტორი წარმოადგენს არასრულწლოვან პატიმრებთან დაკავშირებით მოქმედი ნორმებისა და მიდგომების არაადეკვატურობის ერთ-ერთ ასპექტს.

ეს მოსაზრება მთელი რიგი ნაკლოვანებების გათვალისწინებით გამოითქვა, კერძოდ: სიხისტე და მოუქნელობა რეჟიმისა, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს არასრულწლოვანებთან მოპყრობის ინდივიდუალიზაციის საჭიროებას და ოჯახსა და გარე სამყაროსთან ეფექტური კონტაქტების შენარჩუნებას; წინასწარ პატიმრობაში მეოფი არასრულწლოვანებისათვის გარკვეული პირობების მარეგულირებელი დებულებების არარსებობა; აგრეთვე არასრულწლოვანებთან მომუშავე პერსონალისათვის სპეციალიზებული ტრენინგის აუცილებლობის და სავალდებულოობის შესახებ დებულებების არარსებობა.¹⁴⁰

¹³⁵ იხილეთ სისხლის სამართლის კოდექსში შესატანი ცვლილება – 73-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

¹³⁶ იხილეთ „პატიმრობის შესახებ“ კანონში შესატანი ცვლილება – 68¹-ე მუხლი და 33¹-ე მუხლის მე-3 პუნქტი. „წარმომადგენელთან“ დაკავშირებული მსგავსი ბუნდოვანი მითითებების გამო არაა ნათელი, იმავე ოფიციალურ პირებზეა საუბარი თუ არა. ცვლილებებიდან იქმნება შთაბეჭდილება, რომ „წარმომადგენელი“ ან „უფლებამოსილი ორგანო“ არ წარმოადგენენ პრობაციის სამსახურის ან პენიტენციარული სისტემის ნაწილს. შემოთავაზებული სისტემა სასჯელაღსრულების დაწესებულებების ადმინისტრაციას ართმევს გარკვეულ უფლებამოსილებას სასჯელის აღსრულების მართვის თვალსაზრისით. არ არსებობს იმის საფუძველი, რომ ეს პასუხისმგებლობა „წარმომადგენლებზე“ იქნეს გადატანილი და კანონპროექტში არც კრიტერიუმებია შემუშავებული, რომლებიც მათ უნდა გაითვალისწინონ. განმარტებით ბარათშიც ეს საკითხები გაურკვეველია.

¹³⁷ სისხლის სამართლის კოდექსის 73-ე მუხლის მე-3 ნაწილიც გამორიცხავს 44-ე მუხლის მოთხოვნების გამოყენებას.

¹³⁸ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 1-ლი, 75-ე, 142-144-ე მუხლები.

¹³⁹ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 121-ე მუხლი.

¹⁴⁰ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 120-ე მუხლი.

2.6 დისციპლინა და ძალის გამოყენება

მსჯავრდებულთა დისციპლინურ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული დებულებები ერთ-ერთი ყველაზე უფრო პრობლემატური საკითხია. სტრუქტურული ნაკლოვანებების გარდა, პატიმრობის კოდექსის პროექტის დებულებები არსობრივი და ოპერაციული ნაკლოვანებებით ხასიათდება.¹⁴¹ არ არსებობს ჩვეულებრივი დისციპლინური დარღვევების კონკრეტული განსაზღვრება სასჯელაღსრულების ყველა ტიპის დაწესებულებაში;¹⁴² დებულებები, რომლებიც უზრუნველყოფს სადამსჯელო/საიზოლაციო საკანში ადეკვატურ მატერიალურ პირობებს.¹⁴³ პაემნებისა და სატელეფონო საუბრის უფლების შეზღუდვა, როგორც დისციპლინური სასჯელის ერთ-ერთი ზოგადი ფორმის გამოყენება, არადამაკმაყოფილებელია.¹⁴⁴ თუ დასჯის ასეთი ფორმები გამოიყენება, ისინი მხოლოდ პაემნებისა და სატელეფონო საუბრებთან დაკავშირებულ დარღვევებთან მიმართებაში უნდა იყოს გამოყენებული.

გამონაკლის შემთხვევებში სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში ჩადენილი მძიმე დარღვევებისათვის შესაძლოა საჭირო გახდეს შიდა დისციპლინური სანქციების რეპერტუარს მიღმა არსებული უფრო მძიმე სასჯელების გამოყენება, მაგალითად, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით და თანმდევი პრინციპების შესაბამისად პასუხისმგებლობის დაკისრება. თუმცა 2007 წლის ივნისში „პატიმრობის შესახებ კანონში“ შესული ცვლილებები,¹⁴⁵ რომლებიც ითვალისწინებს პატიმართა „ადმინისტრაციულ პატიმრობას“, ფაქტობრივად წარმოადგენს სისხლის სამართლის სანქციების დაკისრებას.¹⁴⁶ ეს არის სავსებით მიუღებელი პიბრიდი, დაფუძნებული განსხვავებული პროცედურული წესების ერთობლიობაზე, რომელიც, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ მიმდინარე ცვლილებები წარმოადგენს არსებით გაუმჯობესებას საწყისი კანონპროექტისა, მაინც არ შეიცავს სამართლიანი სასამართლოს გარანტიებს თუ სხვა დამცავ მექანიზმებს.¹⁴⁷ ამ ნორმებს აკლია მკაფიო განსაზღვრულობა და „სერიოზული სამართალდარღვევების“ ფართოდ განმარტების პირობებში მიკერძოებულობის მაღალი რისკი არსებობს. პროცედურა არ ითვალისწინებს ძირითად პროცედურულ ნორმებს და პრინციპებს, მათ შორის, უდანაშაულობის პრეზუმფციას და შესაბამის მტკიცებულების ტვირთს,¹⁴⁸ დაცვისთვის საკმარისი დროისა და შესაძლებლობების

¹⁴¹ იხილეთ 3.2. თავი ქვემოთ.

¹⁴² პატიმრობის კოდექსის პროექტის 102-ე, 109-ე, 114-ე, 129-ე მუხლების 1-ლი ნაწილები. იხ. ევროპული ციხის წესების წესი 57.2ა.

¹⁴³ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 110-ე, 116-ე, 117-ე მუხლების 1-ლი ნაწილები.

¹⁴⁴ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 114-ე და 129-ე მუხლების მე-2 ნაწილები. იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წევრი ქვეყნებისთვის ევროპული ციხის წესების შესახებ შემუშავებული რეკომენდაციის 2 (2006) კომენტარი მე-60 წესთან მიმართებით.

¹⁴⁵ პატიმრობის შესახებ კანონის 30¹⁻⁵-ე მუხლი.

¹⁴⁶ იხილეთ *Ezeh and Connors v. The Unighted Kingdom*, სარჩელი nos. 39665/98 and 40086/98, ECtHR [GC]-ის 2003 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, პარაგრაფები 69-130.

¹⁴⁷ ასეთი სახის პროცესუალური ნაკლოვანებები სამოქალაქო პროცესის ელემენტების მოუქნელი ჩართვით არის განპირობებული. იხილეთ პატიმრობის შესახებ კანონის 30¹-ე მუხლის მე-7, მე-14, მე-15 პუნქტები.

¹⁴⁸ პატიმრობის შესახებ კანონის 30¹-ე მუხლის მე-7 პუნქტის „ზ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, გადაწყვეტილება შეიძლება მტკიცებულებების გარეშე იყოს გამოტანილი. პენიტენციურულ ადმინისტრაციას არა აქვს წაყენებული ვალდებულება, ბრალდებულისაგან მოითხოვოს რაიმე ახსნა-განმარტება. მიუხედავად იმისა, რომ 30²-ე მუხლში საუბარია „უტყუარ მტკიცებულებებზე“, იმისათვის, რომ მოსამართლემ გამამტყუნებელი განაჩენი გამოიტანოს, დაშვება იმისა, რომ

უზრუნველყოფის გარანტიას,¹⁴⁹ ადვოკატთან კერძო შეხვედრის უფლებას და უფასო იურიდიული დახმარების მისაწვდომობას მოთელი პროცესის ყველა ეტაპზე¹⁵⁰ და ასე შემდეგ.

პატიმრობის კოდექსის პროექტში შესულია რამდენიმე დებულება გაქცევის მცდელობის შემთხვევაში მომაკვდინებელი ძალის გამოყენების თაობაზე, რაც არ შეესაბამება კონვენციურ კანონმდებლობას. ეს დებულებები მეტად ზოგადი ხასიათისაა იმ მოთხოვნის გაუთვალისწინებლობის გამო, რომ ძალის გამოყენება თანაბარზომიერი უნდა იყოს იმ საფრთხისა, რომელსაც ასეთი პატიმრები წარმოადგენენ.¹⁵¹ პატიმრობის კოდექსის პროექტში ცვლილებებია შესატანი იმ სტანდარტების გათვალისწინებით, რომლებიც ცეცხლსასროლ იარაღთან მიმართებით არსებობს და ასევე საჭიროა კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულებებისა და აბსოლუტური აუცილებლობის კრიტერიუმების ასახვა ECtHR-ის ინტერპრეტაციის შესაბამისად. ასევე, მოსაგვარებელია მომაკვდინებელი ძალის გამოყენების დაგეგმვასა და კონტროლთან, მარეგულირებელი დებულებების ხარისხთან და პერსონალის სწავლებასთან დაკავშირებული ასპექტები.¹⁵²

2.7 საზოგადოებრივი მონიტორინგი

საზოგადოებრივი მონიტორინგის კომისიების¹⁵³ უფლება-მოვალეობების მარეგულირებელი დებულებები დახვეწას საჭიროებს შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით.¹⁵⁴ შესაბამისად, „პატიმრობის შესახებ კანონის“ მოქმედმა დებულებებმა უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციის, დოკუმენტაციისა და სარეგისტრაციო უზრუნველყოფის სათანადო ხელმისაწვდომობა; პატიმრებთან პირისპირ შეხვედრების შესაძლებლობა; მონიტორინგის შედეგების გამოქვეყნების შესაძლებლობა; დამოუკიდებლობის დამატებითი გარანტიები, ფინანსური გარანტიების ჩათვლით; მონიტორინგის ეროვნული საბჭოს საქმიანობის არეალში ადამიანის უფლებების საკითხების ჩართვა.

2.8 ინსტიტუციონალური ურთიერთქმედება

გარდა იმ მოსაზრებებისა, რომლებიც ეხება გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელი უწყებებისგან პენიტენციური სისტემისა და სისხლისსამართლებრივი სანქციების

განაჩენი შეიძლება მტკიცებულებების გარეშე იყოს გამოტანილი, წარმოადგენს არსებული სტანდარტებისა და პოლიტიკისაგან სერიოზულ გადახვევას.

¹⁴⁹ პატიმრობის შესახებ კანონის 30¹-ე მუხლის მე-13 პუნქტი.

¹⁵⁰ პატიმრობის შესახებ კანონის 30¹-ე მუხლის მე-10 და მე-15 პუნქტები.

¹⁵¹ იხილეთ 87-ე მუხლის მე-3 პუნქტი და *Nachova v. Bulgaria*, სარჩელი nos. 43577/98 and 43579/98, ECtHR [GC], 6 ივლისი 2005, # 93-109.

¹⁵² პატიმრობის კოდექსის პროექტის 87-ე მუხლი. *McCann v. the United Kingdom*, სარჩელი 18984/91, ECtHR, 27 სექტემბერი 1995, # 202-214; *Makaratzis v. Greece*, სარჩელი no. 50385/99, ECtHR, 20 დეკემბერი 2004, # 56-72). ასევე იხილეთ 87-ე მუხლის პარაგრაფი 3 შედარებისათვის *Nachova v. Bulgaria*, სარჩელი nos. 43577/98 and 43579/98, ECtHR [GC], 6 ივლისი 2005, # 93-109.

¹⁵³ პატიმრობის კოდექსის პროექტის მუხლები 65-66 და მუხლი 90, 1-ლი ნაწილი.

¹⁵⁴ ევროპული ციხის წესები, წესი 9.93. CPT-ის II ანგარიში (92) 3 [EN], პარაგრაფი 54; წამების წინააღმდეგ კონვენციის ფაკულტატიური ოქმის მე-17-20 მუხლები.

აღმასრულებელი სხვა ორგანოების¹⁵⁵ გამოყოფას, აგრეთვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ არსებობს სასჯელაღსრულების დეპარტამენტის სამხედრო კომპონენტის (პერიმეტრის გარე დაცვის სამსახური) ინსტიტუციონალური სტატუსის შემდგომი განმტკიცების აშკარა საჭიროება. თუ დროებითი ღონისძიების სახით საქართველო ვალდებულია გამოიყენოს სამხედრო ძალები აღნიშნული მიზნებით, მან უნდა გამოერიცხოს სამხედროების კონტროლი დაწესებულების რეჟიმზე, პატიმრებთან ურთიერთობა და უზრუნველყოს სპეციალური ინსტრუქციების გამოცემა და ტრენინგის ჩატარება საგანგებო ვითარებაში,¹⁵⁶ არა უმცირეს იმისა, რაზეც საუბარი იყო 2.6 პუნქტში.

ასევე, საჭიროა უფრო ნათლად გაიწეროს მთავრობის სხვა სტრუქტურებთან ურთიერთქმედების საკითხები. კანონპროექტს „პატიმრობის კოდექსი“ უნდა დაემატოს და განივრცოს დებულებები ციხეებში ჯანმრთელობის დაცვის საკითხებზე და განისაზღვროს უფრო დეტალური კრიტერიუმები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოხდეს აღნიშნული სამედიცინო დახმარების სისტემის ინტეგრაცია და შეთავსება ჯანდაცვის ეროვნულ პოლიტიკასთან და ზოგად ჯანდაცვის ადმინისტრაციასთან.¹⁵⁷ ამ მხრივ, „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტში, არის მნიშვნელოვანი ხარვეზები ადრინდელ ვერსიებთან შედარებით. გასულ წელს ნაჩქარევად შემოღებული კერძო ჯანმრთელობის დაზღვევის სისტემა პატიმრებისა და ციხეების პერსონალისათვის განსაკუთრებით იმპერატიულს ხდის სიზუსტეს, რადგანაც სხვა ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს, რომ უფლებების დაცვა საჭიროებს კონტრაქტებში კონტრაქტორის მოვალეობების ნათლად განსაზღვრას და გაწერას, როდესაც კონტრაქტი კერძო კომპანიებთან იდება.

2.9 პრობაცია

„არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“ კანონის შესაბამისად, რომელიც ერთ-ერთი ყველაზე სრულია მოცემულ სფეროში შემუშავებული ახალი კანონმდებლობიდან, საქართველომ ერთობლივი უწყებათაშორისი მიდგომა აირჩია და ერთი კანონით დაარეგულირა არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებისა და პრობაციის პოლიტიკის ასპექტები.¹⁵⁸ იმის გათვალისწინებით, რომ დაგეგმილია დამოუკიდებელი სამთავრობო სტრუქტურის შექმნა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება სისხლის სამართლის სასჯელების აღსრულებაზე, აღსანიშნავია, რომ ასეთი გადაწყვეტილება არ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს, თუმცა გარკვეულწილად, იშვიათად გამოყენებული მიდგომაა.¹⁵⁹

რაც შეეხება კანონს, მან ვერ აღმოფხვრა ყველა ის ხარვეზი, რომელიც წინა კანონში არსებობდა საზოგადოებრივ სანქციებსა და პრობაციასთან დაკავშირებით. იგი არასაკმარისად შეიცავს მითითებებს ამ სფეროში გამოსაყენებელ ადამიანის უფლებებზე¹⁶⁰. ამასთან, იგი არ იძლევა რესოციალიზაციის სათანადოდ განსაზღვრულ სტრატეგიას და საშუალებებს,

¹⁵⁵ იხილეთ ზემოთ, თავი 2.3.

¹⁵⁶ პატიმრობის კოდექსის პროექტის 86-ე მუხლი; ევროპული ციხის წესები, წესი 71.

¹⁵⁷ ევროპული ციხის წესები, წესი 40-47; პატიმრობის კოდექსის პროექტის 145-ე მუხლი ამ თვალსაზრისით მხოლოდ ორ ზოგად წინადადებას შეიცავს.

¹⁵⁸ მიღებულია 2007 წლის 19 ივნისს.

¹⁵⁹ ძირითად ნაკლოვანებებზე იხილეთ ზემოთ თავები 2.3 და 2.8.

¹⁶⁰ პრობაციის შესახებ კანონის მე-10 მუხლი, იხილეთ პატიმრობის კოდექსის მსგავს დებულებებზე კომენტარები თავში 2.2.

რომელთა გამოყენებაც უნდა მოხდეს აღნიშნული მიზნის შესასრულებლად, მათ შორის, საგანგებოდ მომზადებული კადრების ყოლის საჭიროებას. არ ითვალისწინებს რაიმე ანალოგიურ ვალდებულებას სხვა არასაკაპტიმორო სასჯელებთან ან წინასწარი აღკვეთის ღონისძიებებთან მიმართებით.¹⁶¹ კიდევ ერთი სისტემური ხარვეზი ეხება შესაბამისი დებულებების არარსებობას, რომლებიც უზრუნველყოფდა პრობაციის სამსახურის საჭირო კოორდინაციასა და ურთიერთქმედებას სასჯელაღსრულების დაწესებულებებთან.¹⁶² აღსანიშნავია, რომ ამ ნაკლოვანებების გამოსწორება სახელმწიფო სტრუქტურებში დაგეგმილი ცვლილებების განხორციელების პროცესშია შესაძლებელი.

იმ შემთხვევებში, როდესაც პრობაციის სამსახური დაადგენს, რომ პირობით გათავისუფლებული პირი არსებულ პირობებს დაარღვევს, ეს პირი შესაძლებელია კვლავ ციხეში იქნეს დაბრუნებული, თუ სასამართლო მიიღებს ამგვარ გადაწყვეტილებას. არსებული კანონის სერიოზული ნაკლოვანება იმაში მდგომარეობს, რომ პირობით გათავისუფლების პირობების დარღვევის ადმინისტრაციული პროცედურები, როგორცაა თავისუფლების დაკარგვა, არ ითვალისწინებს მინიმალურ დამცავ მექანიზმებს, მაგალითად, ისეთს, როგორცაა იურიდიული დახმარება, ან პირობითად გათავისუფლების გაუქმების გასაჩივრების მექანიზმები.¹⁶³ გარდა ამისა, კანონით დაწესებული გირაოს რაოდენობა, რომელიც ვადაზე ადრე პირობითად გათავისუფლებულმა პირმა დროებით ქვეყნის დატოვების შემთხვევაში უნდა გადაიხადოს, უაღრესად მაღალია და არ პასუხობს პრობაციის შესახებ კანონის მიზნებსა და ამოცანებს.¹⁶⁴ ზოგადად, შეიძლება ითქვას, რომ ნათლად ჩამოყალიბებული პრობაციის სახელმწიფო პოლიტიკის განაცხადის გარეშე, კანონმა თავისი მეორეხარისხოვანი და არათანმიმდევრული ხასიათი შეინარჩუნა. მან ვერ დაარეგულირა საზოგადოებრივი სანქციების და თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული სანქციების განხორციელებასთან დაკავშირებული სადავო საკითხები. მან ვერ დაარწმუნა ვერც ისინი, ვინც რესურსებს გამოყოფს და ვერც სასჯელის შეფარდებაზე პასუხისმგებელი პირები და არის საქართველოს სასჯელაღსრულების პოლიტიკის განვითარებაში გაშვებული დიდი შანსი, რომლის გამოსწორება უახლოეს მომავალში ვერ მოხდება.

3. კანონშემოქმედებითი საკითხები

3.1 ზოგადი დებულებები

სასჯელაღსრულებით კანონმდებლობაში და მასთან დაკავშირებულ პრაქტიკაში ზემოაღნიშნულმა ცვლილებებმა აჩვენა, რომ რეფორმის პროცესი ხშირად

¹⁶¹ პრობაციის შესახებ კანონის მე-40 მუხლი შეეხება ვადამდე გათავისუფლებას და მასში საუბარია „სწავლებასა“ და „სხვა ზომებზე“ და ამ ფუნქციების დელეგირებაზე სოციალურ მუშაკებზე ან შესაბამისი სწავლების გავლის შემდეგ სხვა პირებზე. იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია 22 (2000) საზოგადოებრივი სანქციების განხორციელების გაუმჯობესებაზე. რეკომენდაცია No. R (97) 12 სანქციებისა და ზომების აღსრულების შესახებ.

¹⁶² იხილეთ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ წევრი ქვეყნებისთვის შემუშავებული რეკომენდაცია (2003) 22 პირობით ვადამდე გათავისუფლებასთან დაკავშირებით, პარაგრაფები 12, 15.

¹⁶³ იხილეთ პრობაციის შესახებ კანონის მე-12-13 მუხლები.

¹⁶⁴ იხილეთ პრობაციის შესახებ კანონის მე-14 მუხლი.

წარმართული იყო საკმარისი ფუნდამენტური მეცნიერული და მეთოდოლოგიური საფუძვლებისა და სათანადო მოსამზადებელი სამუშაოების გარეშე. ორგანიზებულ დანაშაულთან, კორუფციასთან გადაუდებელი ბრძოლის საჭიროების გამო, ასევე მოძველებული სახელმწიფო სტრუქტურების დემონტაჟისა და საქართველოს წინაშე 2003 წლის ბოლო პერიოდიდან არსებული სხვა პრობლემების გათვალისწინებით, საჭირო იყო შესაბამისი რეაგირება და ზომების გატარება. ზემოთ ხსენებულის გათვალისწინებით, არსებული სისტემის სისუსტეები გასაგები ხდება, თუმცა მათი გამართლება ამ მოსაზრებებით დაუშვებელია.

პოლიტიკის შემუშავებისა და კანონშემოქმედების პროცესი იმ მომენტისათვის არსებული საჭიროებების მიხედვით წარმართებოდა. შესაბამისად, რეაგირება ხშირად უაღრესად გამარტივებულ და ზედაპირულ ხასიათს ატარებდა. სასჯელაღსრულებითი კანონმდებლობების თანამედროვე თანმიმდევრული მოდელებისა და ინსტრუმენტების ნაცვლად, ხშირად დამსჯელობითი მენტალიტეტი ჭარბობდა. ამას გარდა, ზოგ შემთხვევაში, პროცესი ხასიათდებოდა იმ ელემენტებისა და მიდგომების ეკლექტიკური, ნაწილ-ნაწილ შემოტანით, რომლებიც ეკუთვნოდა სხვა საკანონმდებლო და იურიდიულ ტრადიციებს. მთელ რიგ შემთხვევებში, უბრალოდ, შესაბამისი სავალდებულო დებულებების „გადმოტანა“ განხორციელდა. აღსანიშნავია, რომ გამოყენებული საკანონმდებლო ტექნიკებისა და კონცეფციების მთელი რიგი სამოქალაქო სამართლის ტრადიციებიდან გამომდინარე ყალიბდებოდა და ინკვიზიტორულ სისტემას ეყრდნობოდა. მეტიც, ფართომასშტაბიანი და არსებითი სამართლებრივი ცვლილებების განხორციელება მოითხოვს დროს და კომპლექსურ სამუშაოს, რომელიც მოიცავს სამართლებრივ ტექსტებსა და დებულებებში ცვლილებების დიდი რაოდენობით განხორციელებას. იმის გამო, რომ ეს არ გაკეთებულა, სხვადასხვა კანონმდებლობასა და დებულებებს შორის გარკვეული შეუსაბამოები არსებობს.¹⁶⁵

ასეთი ინტერვენციები, შესაძლებელია, გარკვეულწილად პასუხობს დაუყოვნებელ ლეგიტიმურ მიზნებს, მაგრამ საჭიროა მათი უფრო თანმიმდევრული და კარგად გააზრებული დაგეგმვა და კრიტიკული შეფასება მთლიან საკანონმდებლო სისტემასთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. ასევე გასათვალისწინებელია ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა და ზოგადად საზოგადოების განვითარების საკითხები. ასეთი ინოვაციური დებულებები, თუმცა ისინი პრინციპში შესაძლებელია არ იყოს მიუღებელი, თავისი განცალკევებული ხასიათიდან გამომდინარე და მათი განხორციელების თვალსაზრისით, დამატებითი დამცავი მექანიზმების დანერგვას საჭიროებენ. აუცილებელია უზრუნველყოფილი იყოს, რომ საქართველო კონვენციისა და სხვა ევროპული სტანდარტების ძირითად დებულებებს ითვალისწინებდეს ამ პროცესში.

¹⁶⁵ მოცემულ კანონმდებლობაში არ არის უნიფიცირებული მიდგომა კონცეფციებთან. გარდა იმ ნაკლოვანებებისა, რომლებზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი (იხილეთ თავი 14, რეფერენცია 68), აღსანიშნავია, რომ როგორც სსსკ-ის პროექტი, ასევე პატიმრობის კოდექსის პროექტი, არათანმიმდევრულად იყენებს ტერმინებს „გამოძიება“, „თავისუფლების აღკვეთა“, „წინასწარი გამოძიება“ ანდა „წინასწარი დაკავება“ (იხილეთ სსსკ-ის მუხლები 4.17, 34, 35, XII თავები, 99-ე, 122-130-ე, 163-ე, 186-ე, 199-ე, 210-ე და სხვა დებულებები; პატიმრობის კოდექსის მუხლები 23, 127, 3.3 და სხვა). უნდა აღინიშნოს, რომ სსსკ-ის უფრო ახალ ვერსიებში შეუსაბამოა ნაწილობრივ გამოსწორებულია.

ახალი საკანონმდებლო ბაზის სწრაფი და არათანმიმდევრული დანერგვა¹⁶⁶ ხშირად დიდი რაოდენობის შეუსაბამო დებულებების მიღებას იწვევს. ამის მაგალითია ცვლილებები კანონში „ზოგადი იურისდიქციის სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის შესახებ“. მიუხედავად იმისა, რომ ეს კანონი, ძირითადად, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით ბაღებს მთელ რიგ შეკითხვებს, გარდა ამისა, სასჯელადსრულებითი კანონმდებლობისა და შესაბამისი სხვა კანონების სფეროებში შემოტანილი ცვლილებები ევროპის კონვენციის ძირითად კომპონენტებს, კერძოდ კი სამართლებრივი სიტუაციის სიზუსტისა და პროგნოზირებადობის პრინციპს უგულებელყოფს. აქსიომურია, რომ ეს ელემენტი კანონის უზენაესობის განუყოფელი ნაწილია. გარდა ამისა, კანონშემოქმედებითი ტექნიკა და კანონპროექტების ხარისხი შორსაა სასურველისაგან, რაც განსაკუთრებით იმითაა განპირობებული, რომ ბევრი შემზღვეველი დებულება ძალიან ზოგად ხასიათს ატარებს და არ პასუხობს იმ მოთხოვნას, რომლის შესაბამისადაც დებულებები სრულყოფილი, ლოგიკური და ცხადი უნდა იყოს.¹⁶⁷ შედეგად, საკანონმდებლო ტექსტების დიდი ნაწილი შეუსაბამო და განმეორებად დებულებებს შეიცავს.¹⁶⁸

3.2 განხილული კანონპროექტების ძირითადი ნაკლოვანებები

მოცემულ სფეროში ნორმატიული ბაზის საერთო განვითარების თვალსაზრისით არსებული არასახარბიელო მდგომარეობა შესაძლებელია იმ ძირითად ტერმინოლოგიური და სხვა სახის შეუსაბამობებიდან არის გამომდინარე, რომელიც არსებობს ორ მთავარ კანონპროექტს შორის (სსსკ და „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტები). მიუხედავად იმისა, რომ საკანონმდებლო სისტემაში ნორმების თანმიმდევრულობა და შესაბამისობა მთლიანი საკანონმდებლო პროცესის უმთავრესი ასპექტია, ზემოთ ხსენებული კანონპროექტები ერთმანეთთან დაუკავშირებელია და შეუსაბამობებს შეიცავს.¹⁶⁹ ასე მაგალითად, „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტი იყენებს ტერმინს - „ბრალდებული“,¹⁷⁰ რაც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, ბევრად უფრო ფართო ტერმინია, რადგან იგი არ გულისხმობს მხოლოდ იმ პირებს, რომლებიც წინასწარ პატიმრობაში იმყოფებიან.¹⁷¹ „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტი კიდევ სხვა ძირითად დებულებებს შეიცავს, რომლებიც არსებითად განსხვავდება ან არ შეესაბამება სსსკ-ის კანონპროექტს.¹⁷² ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტი შეიცავს არათანმიმდევრულ დებულებებს, რომლებიც ამომწურავი სახით არ გვაძლევენ იმ გადაწყვეტილებების ჩამონათვალს, რაც შეიძლება წინასწარ პატიმრობაში მყოფ პირთან მიმართებით

¹⁶⁶ სსსკ-ის პროექტის მოდიფიკაციების საერთო მასშტაბი და ინტენსივობა პარლამენტში მეორე მოსმენისათვის მომზადების დროს შეიძლება იყოს კანონშემოქმედებით პროცესთან ამგვარი მიდგომის მაჩვენებელი.

¹⁶⁷ რეფერენციები 46, 47, 117.

¹⁶⁸ მაგალითისათვის, შეადარეთ სსსკ-ის კანონპროექტის 41-ე მუხლის მე-12 ნაწილი და 199-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი. მსგავსი ხასიათის პრობლემებზე მთელ დოკუმენტშია საუბარი.

¹⁶⁹ ეს ამ საკითხის დარეგულირების პირველი მცდელობაა, რადგანაც საერთაშორისო ექსპერტებს, რომლებიც მოცემულ სფეროში მუშაობენ, ამ პრობლემის მოგვარებასთან დაკავშირებით შეზღუდული შესაძლებლობები აქვთ.

¹⁷⁰ „ბრალდებული“, იხილეთ მუხლები 3 და 6 და ა. შ. მთელ პატიმრობის კოდექსის პროექტში.

¹⁷¹ სსსკ-ის კანონპროექტის მუხლი 4, პარაგრაფი 6 და სსსკ-ის პროექტის სხვა შესაბამისი დებულებები.

¹⁷² იხილეთ 160-ე შენიშვნა ზემოთ ტერმინების „დაპატიმრება“ და „წინასწარი პატიმრობის“ გამოყენებასთან დაკავშირებით.

იყოს მიღებული¹⁷³ და ეს დებულებები ეწინააღმდეგება სსსკ-ის კანონპროექტის მიერ დამკვიდრებულ მიდგომებს სასჯელის აღსრულების თაობაზე, რომლის ინტერპრეტაციის მიხედვით, სასჯელის აღსრულება პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის მომენტიდან იწყება.¹⁷⁴ მსგავსი ხასიათის შეუსაბამობებია ასევე დამახასიათებელი იმ დებულებებისათვის, რომლებიც სამედიცინო შემოწმებასა და სხვა ღონისძიებებს ითვალისწინებენ პატიმართა დაწესებულებაში მიღების პროცედურის ფარგლებში.¹⁷⁵

ადგილობრივი და საერთაშორისო ექსპერტების მიერ მოწოდებული ზოგიერთი რეკომენდაციის გათვალისწინების მიუხედავად, „პატიმრობის შესახებ“ კანონპროექტი კვლავ რჩება პრობლემატურ საკითხად მისი სტრუქტურის, სრულყოფილების, ლოგიკურობისა და სიცხადის თვალსაზრისით.¹⁷⁶ სავარაუდოა, რომ კანონი ზოგადი დებულებებიდან სპეციფიკურ დებულებებზე გადასვლის სქემითაა აგებული. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ ზოგადი დებულებები და პრინციპები შერეულია ძირითად სტრუქტურულ ელემენტებთან, რომლებიც ცალკე ნაწილში უნდა იყოს ასახული და პირიქით. ასე მაგალითად, მე-7 მუხლი გარკვეული კონსტიტუციური უფლებების არაამომწურავ ჩამონათვალს იძლევა და იმავდროულად ჰაერზე ერთსაათიანი გასეირნების სტანდარტს აწესებს, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია, მაგრამ მაინც ჰუმანური მოპყრობის ერთ-ერთი სპეციფიკური შემადგენელი ელემენტია.

მსგავსად ზემოთ ხსენებულისა, დღის შუქისა და ვენტილაციის (ჰაერის) მისაწვდომობის სტანდარტი განხილულია პატიმრობის შესახებ კანონპროექტის სტრუქტურის გათვალისწინების გარეშე. მუხლში საცხოვრებელი პირობების ზოგადი წესებია ასახული, რაც შესაბამის დებულებაში უნდა განიხილებოდეს.¹⁷⁷ პატიმრობის შესახებ კანონპროექტი არ აკონკრეტებს მთელ რიგ სპეციფიკურ საკითხებს და ტერმინებს, ასევე არ განმარტავს, თუ რას ნიშნავს ეს ტერმინები ციხის კონტექსტში.¹⁷⁸ იგი განმეორებადი დებულებების მთელ სერიას შეიცავს, რომელთაგანაც ზოგი ერთმანეთს ეწინააღმდეგება.¹⁷⁹ ზოგი მოყვანილი მაგალითი

¹⁷³ სსსკ-ის კანონპროექტის მე-200 მუხლის 1-ლი ნაწილი, შესადარებელია პატიმრობის კოდექსის მე-5 მუხლის 1-ელ ნაწილთან. ეს დებულება მეორდება დამატებითი მოთხოვნის ნაწილში, სადაც პირადობის დამადასტურებელ დოკუმენტებზეა საუბარი, კერძოდ, პატიმრობის კოდექსის 67-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

¹⁷⁴ სსსკ-ის კანონპროექტის 162-ე მუხლი, მე-2 ნაწილი, 199-ე მუხლის მე-2 ნაწილი. შესადარებელია პატიმრობის კოდექსის მე-5 მუხლის მე-2 ნაწილთან. ეს დებულება პირადობის დამადასტურებელ მოწმობასთან მიმართებით დამატებითი მოთხოვნით მეორდება პატიმრობის კოდექსის 67-ე მუხლის მე-2 ნაწილში. იხილეთ აგრეთვე 77-ე მუხლი.

¹⁷⁵ იხილეთ პატიმრობის შესახებ კანონპროექტის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი, აგრეთვე 125-ე მუხლი, შესადარებელია 96-97-ე შენიშვნებში მოყვანილ დებულებებთან.

¹⁷⁶ სსსკ-ის კანონპროექტის ნაკლოვანებები ზემოთ 1-ელ თავშია განხილული. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ დოკუმენტი უკეთესი ხარისხისაა მეთოდოლოგიური და სტრუქტურული თვალსაზრისით.

¹⁷⁷ პატიმრობის შესახებ კანონპროექტის მე-9 მუხლის მე-2 ნაწილი. საცხოვრებელი პირობების შესახებ დანარჩენი კომპონენტები სპეციალურ დებულებებშია მოქცეული.

¹⁷⁸ მაგალითად, გამოყენებულია ტერმინი „ღამის საათები“ შემდგომი დაკონკრეტების გარეშე (მე-14, 120-ე მუხლების მე-2 ნაწილი, 25-ე მუხლის მე-5 ნაწილი). შესაძლებელია მითითების გაკეთება სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენებულ ტერმინზე. პატიმრობის შესახებ კანონპროექტის მე-7 მუხლში სიტყვის, რელიგიისა და სინდისის თავისუფლებაზე საუბარია საპყრობილის პირობებში ამ თავისუფლებების უზრუნველყოფის გზების დაკონკრეტების გარეშე.

¹⁷⁹ თვალთვალის მეთოდებთან დაკავშირებული ბევრი დებულებაც მეორდება ან ერთმანეთს ეწინააღმდეგება (იხილეთ პატიმრობის შესახებ კანონპროექტის მუხლი 26, 27, 84, 126-ე მუხლის მე-6 ნაწილი). ასევე მეორდება მუხლები დისციპლინარულ პროცედურებთან დაკავშირებით (109, 115, 130), ტელევიზიისა და რადიოს გამოყენების თაობაზე (მუხლი 14, მე-2 ნაწილი, 106-ე და 120-ე მუხლების მე-3 ნაწილები).

ამის ნათელი ილუსტრაციაა. კანონპროექტების შემუშავებაში დაშვებული ნაკლოვანებები იმდენად სერიოზულია, რომ ისინი ნამდვილად ხელს შეუშლიან „პატიმრობის შესახებ“ კოდექსის პროექტის პრაქტიკაში განხორციელებას. ამ ნაკლოვანებების გამოსწორება საპარლამენტო განხილვის პროცესის ფარგლებში არ გვესახება შესაძლებლად.

დასკვნები

აღნიშნული კანონპროექტების მრავალი კონსტრუქციული დამატება და საქართველოს სასჯელაღსრულებით კანონმდებლობაში დაწყობული ტენდენციები მიუთითებს იმაზე, რომ ხელისუფლება ჩასწვდა პრობლემათა არსს და გააჩნია მათი გადაჭრისათვის მზადყოფნა გარკვეული ხარისხით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ შექმნილი სიტუაციის სერიოზულობიდან გამომდინარე, საჭიროა უფრო სისტემური, სრულყოფილი და სწრაფი ზომების მიღება კანონმდებლობაში და პრაქტიკაში არსებული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად და სიძნელების დასაძლევად. ამ მხრივ უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან უწყვეტ თანადგომას, ინტელექტუალურ და ფინანსურ დახმარებას.

სასჯელაღსრულების პოლიტიკის და კანონმდებლობის შემდგომი განვითარებისთვის საჭიროა ფუნდამენტური საკითხებისათვის უფრო დიდი ყურადღების დათმობა და მათი კარგად გააზრება. როგორც საერთაშორისო სტანდარტები, ასევე საქართველოს მიერ აღებული შესაბამისი ვალდებულებები, აგრეთვე მარტივი პრაგმატული მოსაზრებები კანონშემოქმედების ეფექტურობასთან დაკავშირებით და სახელმწიფო მექანიზმის სათანადო ფუნქციონირება მოითხოვს ფუნდამენტური კონცეფციის და ნათლად ჩამოყალიბებული გრძელვადიანი სახელმძღვანელო პრინციპების შემუშავებას.¹⁸⁰ ჯერ კიდევ არ არის გვიან, რომ სასჯელაღსრულების სფეროში საქართველოს საკანონმდებლო სტრუქტურის ფორმირება დაეფუძნოს გონივრულ, ცხადად გააზრებულ სტრატეგიას და პოლიტიკას. მაგრამ ამას დასჭირდება დაუყოვნებელი, პრაქტიკული გადაწყვეტილებების მიღება წინამდებარე ანგარიშში გაშუქებული კანონმდებლობასა და კანონპროექტებში არსებული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად.

¹⁸⁰ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სტრატეგიის განხორციელების გეგმა (2006) საკმაოდ ზოგადი ხასიათისა და შეზღუდული ღირებულების მქონეა. იგი ვერ განიხილება, როგორც ფუნდამენტური დოკუმენტი, თავისი შეზღუდული ხასიათის გამო, რადგანაც იგი არ ითვალისწინებს სამეცნიერო კვლევებს, შედარებით ანალიზს, ან სავარაუდო თეორიული და პრაქტიკული შედეგების შეფასებას, მოსალოდნელ შედეგებს და მათ თავსებადობას ეროვნულ კანონმდებლობასთან და ადამიანთა უფლებების საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან. სამოქმედო გეგმა მნიშვნელოვანი საშუალოვადიანი მიზნების ნაკრებს წარმოადგენს (რომლებიც ნაწილობრივ მოძველდა) და მთლიანად არ ფარავს ამ პრობლემატურ ასპექტებს პოლიტიკას, პრაქტიკას და კანონმდებლობას, ასევე საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებთან მიმართებით. გარდა ამისა, ძირითადი ყურადღება შესაძლებლობების განვითარებაზე და ინსტიტუციონალურ და ადმინისტრაციულ კომპონენტებზე გამახვილებული, რაც, მართალია, მნიშვნელოვანია, მაგრამ არსებით სფეროებს არ ასახავს ან არ ითვალისწინებს.

დანართი I

III. გამომწინებელი მასალა

შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ და მისი პროტოკოლები.

ევროპული კონვენცია წამებისა და არაადამიანური და ღირსების დამამცირებელი მოპყრობის აღკვეთის შესახებ.

წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობისა და სასჯელის წინააღმდეგ გაეროს კონვენცია.

წამების წინააღმდეგ გაეროს კონვენციის ფაკულტატიური ოქმი.

მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2006)2 ევროპული ციხის წესების შესახებ.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2006)13 წვერი სახელმწიფოებისათვის წინასწარი დაკავების და დაპატიმრების, მისი პირობების და ბოროტად გამოყენების პრევენციაზე მიმართული დებულებების თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის განმარტებითი მემორანდუმი რეკომენდაციაზე Rec(2006)13 წვერი სახელმწიფოებისათვის წინასწარი დაკავების და დაპატიმრების, მისი პირობების და ბოროტად გამოყენების პრევენციაზე მიმართული დებულებების თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია (2003)22 წვერი სახელმწიფოებისათვის პირობითი განთავისუფლების თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია (2003)22 წვერი სახელმწიფოებისათვის საზოგადოებრივი სანქციებისა და ზომების შესახებ ევროპული წესების განხორციელების დახვეწის თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No.R(87)18 წვერი სახელმწიფოებისათვის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების გამარტივების თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2000)19 წვერი სახელმწიფოებისათვის სისხლის სამართალწარმოებაში სახელმწიფო ბრალდების როლის თაობაზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No.R(99)22 წვერი სახელმწიფოებისათვის ციხეების გადატვირთულობისა და ციხეების პოპულაციის გაზრდის თაობაზე.

გაეროს მინიმალური მოთხოვნები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების თაობაზე გაეროს გენერალური ასამბლეის 1985 წლის 29 ნოემბერს მიღებული 40/33 რეზოლუციის შესაბამისად.

ალანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 48539/99, ECtHR 2002 წლის 5 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ, განაცხადი no. 24760/94, ECtHR 1998 წლის 28 ოქტომბრის გადაწყვეტილება.

ბ. და პ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი nos. 36337/97 და 35974/97, ECtHR, 2001 წლის 24 აპრილის გადაწყვეტილება.

ჭანკვეტაძე საქართველოს წინააღმდეგ, განაცხადი 29869/07, ECtHR 2008 წლის 21 ოქტომბრის გადაწყვეტილება.

გორილიანო იტალიის წინააღმდეგ, განაცხადი 8304/78, ECtHR 1982 წლის 23 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

დევირი ბელგიის წინააღმდეგ, განაცხადი 6903/75, ECtHR, 1980 წლის 5 თებერვალი.

დოორსონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ, განაცხადი 20524/92, ECtHR 1996 წლის 26 მარტის გადაწყვეტილება.

ეზეჰი და კონორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 39665/98 და 40086/98, ECtHR [GC] 2003 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება.

გუსინსკი რუსეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 70276/01, ECtHR 2004 წლის 19 მაისის გადაწყვეტილება.

ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 74025/01, ECtHR (GC) 2005 წლის 6 ოქტომბრის გადაწყვეტილება.

იაბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 33492/96, ECtHR 2000 წლის 21 დეკემბრის გადაწყვეტილება.

კეუსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ, განაცხადი 12228/86, ECtHR 1990 წლის 28 სექტემბრის გადაწყვეტილება.

ხანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 35394/97, ECtHR 2000 წლის 12 მაისის გადაწყვეტილება.

მაკარაციზი საბერძნეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 50385/99, ECtHR 2004 წლის 20 დეკემბრის გადაწყვეტილება.

მალოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 8691/79, ECtHR 1984 წლის 2 აგვისტოს გადაწყვეტილება.

მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 18984/91, ECtHR 1995 წლის 27 სექტემბრის გადაწყვეტილება.

მენშევა რუსეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 59261/00, ECtHR 2006 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილება.

ნახოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 43577/98 and 43579/98, ECtHR [GC] 2005 წლის 6 ივლისის გადაწყვეტილება.

ნეუმეიზერი ავსტრიის წინააღმდეგ, განაცხადი 1936/63, ECtHR 1968 წლის 27 ივნისის გადაწყვეტილება.

ფაცურია საქართველოს წინააღმდეგ, განაცხადი 30779/04, ECtHR 2007 წლის 6 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

პლოსკი პოლოეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 26761/95, ECtHR 2002 წლის 12 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

როუი და დეივისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი 28901/95, ECtHR 2000 წლის 16 თებერვლის გადაწყვეტილება.

სარბანი მოლდოვეთის წინააღმდეგ, განაცხადი 3456/05, ECtHR 2005 წლის 4 ოქტომბის გადაწყვეტილება.

ტეიქსიერა დე კასტრო პორტუგალიის წინააღმდეგ, განაცხადი 25829/94, ECtHR 1998 წლის 9 ივნისის გადაწყვეტილება.

ვან მეშლენი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ, განაცხადები 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93, ECtHR 1997 წლის 23 აპრილის გადაწყვეტილება.

CPT –ს ანგრიში 2007 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2007) 42

CPT-ს II, III, VI და XII ანგარიშები: CPT/Inf (92) 3; CPT/Inf (96) 21; CPT/Inf (2002) 1

ეროვნული კანონმდებლობა

1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 22 ივლისი, 1999;
2. ცვლილებები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში (1999);
3. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 1998;
4. ცვლილებები საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში (2000);
5. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტი, 2006;
6. საქართველოს კანონი „პატიმრობის შესახებ“, 22 ივლისი 1999;
7. ცვლილებები საქართველოს კანონში „პატიმრობის შესახებ“ (2000);
8. სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტი (2007);
9. განმარტებები სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტისადმი;
10. „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონი, 19 ივნისი 2007;
11. ცვლილებები „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონში;

12. ადრე მოქმედი კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“, 19 ივნისი 2001;
13. ორგანული კანონი „საქართველოს პროკურატურის“ შესახებ;
14. „ციხის საერთაშორისო რეფორმის“ ალტერნატიული სამუშაო ჯგუფის ზოგადი კომენტარები სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტის შესახებ, 2006;
15. კომენტარები პატიმრობის კოდექსის პროექტის შესახებ, PRI, 2006;
16. საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის (საია) კომენტარები პატიმრობის კოდექსის შესახებ;
17. საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის ანალიზი – პროფესორი კაროლინ ჰამილტონი, 2007;
18. საქართველოს სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგიის განხორციელების გეგმა, 12 ივნისი 2006;
19. წამების აღკვეთის ევროპული კომიტეტის (CPT) ანგარიში საქართველოს ხელისუფლებას 2007 წლის 21 მარტიდან 2 აპრილამდე განხორციელებული ვიზიტის შესახებ;
20. CCPR.C.GEO.CO.3.CRP. – გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის დასკვნითი დაკვირვებები, 19 ოქტომბერი, 2007;
21. შენიშვნები და კომენტარები „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესახებ;
22. უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკული რეკომენდაციები სისხლის სამართლის პროცესის ძირითად საკითხებზე მაგისტრის მოსამართლეებისათვის, 2007;
23. საქართველოს სახალხო დამცველის 2006 წლის მეორე ნახევრის ანგარიში.

დანართი II

IV. იუსტიციის სამინისტროს ოფიციალური კომენტარები

1. სისხლის სამართალწარმოება და პროცედურები

სამწუხაროა, რომ ექსპერტების მიერ მოწოდებული კომენტარების უმეტესობა არ ითვალისწინებს იმ გარემოებას, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პროგრესული ხასიათისაა და მისი შემდგენლების აზრით, იგი წინ გადადგმული ნაბიჯია მისი გამჭვირვალობის, შეჯიბრებითობის პროცედურის, მტკიცებულებებთან დაკავშირებით ბევრად უფრო დეტალური წესების (განსაკუთრებით მტკიცებულებების სტანდარტებთან მიმართებით) და სხვა მნიშვნელოვანი გაუმჯობესების გათვალისწინებით. ექსპერტების მიერ გამოთქმული ნეგატიური შეფასებები, ალბათ, უფრო იმითაა განპირობებული, რომ არსებული პრაქტიკა, რომელიც ხშირად იმსახურებს კრიტიკას, ნაგარაუდევია, რომ კოდექსის პროექტშია ასახული. ამასთან დაკავშირებით, კოდექსის ავტორები მიიჩნევენ, რომ ახალი კოდექსის პროექტი სრულიად ახლებურად არეგულირებს ამ ასპექტებს და წინ გადადგმული ნაბიჯია არსებული სისხლის სამართალწარმოების ზედმეტად რთული და ფორმალური პროცედურის არასწორად გამოყენების პრევენციის თვალსაზრისით. არ უნდა შეიქმნას შთაბეჭდილება, თითქოს კოდექსის ავტორები არ არიან მზად პრობლემების განსახილველად, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი სწორედ იმ ინსტრუმენტს წარმოადგენს, რომელიც ამ პრობლემების აღმოფხვრას ემსახურება.

1.1 პირის თავისუფლება და უსაფრთხოება

ექსპერტები საუბრობენ თავისუფლების აღკვეთისა და წინასწარი დაკავების შემთხვევების რაოდენობაზე და სტატისტიკას იშველიებენ, რომელიც მიუთითებს ბრალდებულების თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევების ზრდაზე. აღსანიშნავია, რომ „ადგილზე“ არსებული ვითარება არ ადასტურებს დასკვნას „თავისუფლების აღკვეთაზე მიმართული მენტალიტეტის“ თაობაზე, რადგანაც დაკავებაში მყოფი პირების რაოდენობა არ შეცვლილა (45%). ასევე არ არის ნათელი, თუ რატომაა ასეთი გამიჯვნა თავისუფლების აღმკვეთ და არააღმკვეთ სასჯელებთან მიმართებით (გარდა ამისა, არ არის მოყვანილი შედარება ევროპის სხვა სახელმწიფოებთან, საიდანაც ნათელი გახდებოდა, რომ ეს მაჩვენებელი ძალიან მაღალია). ანგარიშში მითითებული არ არის განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის პროცენტი (მაგ.: შეიარაღებული ყაჩაღობა, მკვლელობა, გაუპატიურება) პატიმრობამისჯილ პირებს შორის (46%), ასევე საუბარი არ არის სასჯელის ხანგრძლივობაზე, რამაც შეიძლება სულ სხვა სურათი შექმნას.

ანგარიშში კიდევ ერთი პრობლემაა დასახელებული – დაპატიმრებისა და დაკავების პოლიტიკის ფინანსური ასპექტი. ანგარიშში ისეთი ტერმინებია გამოყენებული, როგორიცაა „თავისუფლების ყიდვა“ და მაგალითად მოყვანილია პირი, რომელმაც მოპარული მობილური ტელეფონი იყიდა და მას 170.000 ლარი გადაახდევინეს. არ იყო განხილული ამ საქმის გარემოებები, მით უფრო, რომ შემდგომ, როგორც ექსპერტები მიუთითებენ, გირაო უნდა იყოს გამოძიებისაგან

დამალვის შემაფერხებელი ინსტრუმენტი და არა ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის შესაბამისი, არ არის ნათელი, თუ რა დასკვნებია გამოსატანი.

რაც შეეხება ჯარიმებსა და პირობით სასჯელს შორის კორელაციას, დასკვნა სისხლის სამართალწარმოებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურების ფულად დაინტერესებაზე შეიძლება ნაწილობრივ განპირობებული იყოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის დაკისრების სისტემის არასწორი გაგებით, რომლის შესაბამისადაც, ჯარიმები განიხილება როგორც დასჯის დამატებითი ფორმა, ხოლო თავისუფლების აღკვეთა – როგორც ძირითადი ფორმა. შესაბამისად, აქედან გამომდინარეობს მათი ერთად „დაპაკეტების“ პრაქტიკა. ასევე აღსანიშნავია, რომ ექსპერტების ნაშრომში მითითებულია – „გირაო ხშირად ჯარიმად გადაკეთდება“ და მოყვანილია რეფერენცია, რომელშიც გამოტოვებულია რაიმე მტკიცებულებები, რაც ამას დაადასტურებდა, მაგრამ მოყვანილია კორელაცია ჯარიმასა და თავისუფლების აღკვეთას შორის, რაც არ არის რელევანტური ამ კონტექსტში. აღსანიშნავია პარაგრაფი, რომელიც ხაზს უსვამს პოლიტიკას, „რომელმაც თავისუფლების აღკვეთის ღონისძიების ზედმეტად ხშირად გამოყენება განაპირობა, რაც განსაკუთრებით უსამართლოა ღარიბი ადამიანების მიმართ, რომლებსაც არ შეუძლიათ გირაოს გადახდა“. ამ აზრის დასასაბუთებლად არანაირი მტკიცებულებები არ არის მოყვანილი.

შემდეგი პარაგრაფის შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ სტატისტიკის თანახმად, ამ მხრივ გარკვეული გაუმჯობესებაა მიღწეული, საქართველო არ შეესაბამება ECHR-ის 1-ლი მუხლის მოთხოვნებს და ქვეყანაში არსებული სისტემა არ უზრუნველყოფს „ყველა პირის“ უფლებების დაცვას. საქმე, რომლის შედეგად დამტკიცდებოდა, რომ სისხლის სამართალწარმოების პროცესში ხდება საქართველოს მოქალაქეების დისკრიმინაცია, არ არის მითითებული.

იმავედროულად, ვეთანხმებით ექსპერტების მოსაზრებას 41-ე მუხლის მე-12 პარაგრაფში არსებული ნაკლოვანებების თაობაზე, რომლის შესაბამისადაც, თავისუფლების აღკვეთის ერთ-ერთი საფუძველია „განაჩენის აღსრულების უზრუნველყოფა“. ეს ნაკლოვანება სისხლის სამართლის კოდექსში კომპენსირებულია იმით, რომ სხვა მუხლებში (მუხლი 202, პარაგრაფი 1), რომლებიც თავისუფლების აღკვეთის საფუძველს აყალიბებენ, ასეთი დებულება არ არის ჩართული. ეს უფრო ტექნიკური საკითხია, ვიდრე კონვენციის მოთხოვნების უგულებელყოფის სურვილი.

კიდევ ერთი დასკვნა, რომელიც იმავე პარაგრაფშია ასახული, დაკავშირებულია „დაკავების კანონიერების პერიოდული ავტომატური გადასინჯვის უქონლობასთან“. აღსანიშნავია, რომ სტრასბურგის სასამართლო საქმეში – კეუსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (რაც სქოლიოშია მითითებული ექსპერტების მიერ), 24-ე პარაგრაფში არ საუბრობს ასეთი გადასინჯვის პოზიტიურ ვალდებულებაზე. 24-ე პარაგრაფში მითითებულია: „ნიდერლანდების სამართლებრივი სისტემის შესწავლის საფუძველზე (იხილეთ პარაგრაფი 12-16) სასამართლო ასკვნის, რომ გასაჩივრებული გადაწყვეტილება შეეხებოდა „ავტომატურ პერიოდულ გადასინჯვას“ X *გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* 1981 წლის 5 ნოემბრის დადგენილების ინტერპრეტაციის შესაბამისად (სერია A, no. 46, p. 23, §52). მე-5 მუხლის 1-ლ და მე-4 პარაგრაფებთან დაკავშირებული საპრეცედენტო სამართლის შესაბამისად, კონვენციის მოთხოვნებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფის მიზნით ასეთი გადასინჯვა უნდა შეესაბამებოდეს ეროვნული კანონმდებლობის პროცედურულ და სუბსტანციურ ნორმებს და ასევე მე-5 მუხლის მიზნებს, რაც

შემდეგში მდგომარეობს: „ადამიანის დაცვა მიკერძოებულობისგან, კერძოდ კი გადაწყვეტილების მიღებასთან დაკავშირებული დროის თვალსაზრისით“.

იმავედროულად, საქმეში – *X გავრთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* – სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ ვალდებულებასთან დაკავშირებული დებულება 52-ე პარაგრაფშია ასახული და იგი საპირისპირო ხასიათისაა. კერძოდ: „52. როგორც თავად მთავრობამ მიუთითა, მე-5 მუხლის მე-4 პარაგრაფით სახელმწიფოებზე დაკისრებული ვალდებულების არსი ყველა გარემოებაში და თავისუფლების აღკვეთის სხვადასხვა კატეგორიასთან მიმართებით ერთნაირი ვერ იქნება (იხილეთ გადაწყვეტილება შესაბამისი ცვლილებების თაობაზე დე უილდეს, ომისის და ვერსიპის საქმეზე, გვ. 41-42, პარაგრაფი 78). მე-5 მუხლის მე-4 პარაგრაფის შესაბამისად, პირი, რომელიც არ არის საღ გონებაზე და იძულებით არის მოთავსებული ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში ხანგრძლივი ან განუსაზღვრელი დროით, იმ შემთხვევაში, თუ არ არის გათვალისწინებული ავტომატური პერიოდული გადასინჯვა, უფლებამოსილია სასამართლოში საქმე წარმართოს მის ამ დაწესებულებაში ყოფნის „კანონიერების“ თაობაზე (იხილეთ პარაგრაფი 75), კონვენციის მიერ „დაკავების“ ინტერპრეტაციის შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, მისი დაკავება სამოქალაქო თუ სისხლის სამართალწარმოების ფარგლებში, ან რომელიმე სხვა უფლებამოსილი ორგანოს გადაწყვეტილებით განხორციელდა“.

შემდეგ პარაგრაფში სასამართლო მიუთითებს: „53. სასამართლოს იურისდიქციაში არ შედის იმის განსაზღვრა, თუ რა იქნებოდა მოცემულ სფეროში სასამართლო გადასინჯვის ყველაზე მისაღები ფორმა და კონვენციის წევრი ქვეყნები უფლებამოსილი არიან თავად აირჩიონ სხვადასხვა მეთოდი მათზე დაკისრებული ვალდებულებების შესასრულებლად“, ანუ აქ გამოხატული აზრის ძირითადი არსი ის არის, რომ კონვენცია არ აკისრებს სახელმწიფოებს პოზიტიურ ვალდებულებას, განახორციელონ სასამართლოს გადაწყვეტილების ავტომატური გადასინჯვა და არც კონკრეტულ პერიოდულობას (ანუ დროის ინტერვალს) განსაზღვრავს ასეთ გადასინჯვასთან დაკავშირებით. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტი გვთავაზობს თავისუფლების აღკვეთის ლეგიტიმურობის გადასინჯვას *ნებისმიერ დროს* დაცვის მოთხოვნის საფუძველზე (იხილეთ მუხლი 203, პარაგრაფი 8). გარდა ამისა, კოდექსი ითვალისწინებს უფლებას სასამართლოს გადაწყვეტილების უფრო მაღალი ინსტანციის სასამართლოში გასაჩივრებას (უფლება, რომელიც ევროპის ბევრ იურისდიქციაში არ არის გათვალისწინებული – მუხლი 204). ჩვენი აზრით, ასეთი მოქნილი სისტემა საშუალებას იძლევა პირი დაცული იყოს მიკერძოებული გადაწყვეტილებებისგან, რასაც ევროპის კონვენცია ითხოვს.

ექსპერტების აზრით, სისხლის სამართლის კოდექსი იძულებითი ღონისძიებების დახურული განხილვის წესით გასაჩივრებას ითვალისწინებს. ამ თვალსაზრისით კვლავაც ნორმის არასწორად გაგება ხდება. 204-ე მუხლის მე-4 პარაგრაფი აყალიბებს დახურულ განხილვას (ანუ წერილობითი ფორმით), რაც გულისხმობს საჩივრის მისაღებლობის განხილვას, მაგრამ მას შემდეგ, რაც საჩივარი მიღებული იქნება, მოსამართლემ მოსმენა უნდა ჩაატაროს სარჩელის არსსა და კონკრეტულ გარემოებებთან დაკავშირებით (იმავე მუხლის მე-5 პარაგრაფი). იგივე ვრცელდება საბოლოო გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურებზე, რაც ექსპერტების მიერ იმავე კონტექსტშია ნახსენები. ექსპერტები მიუთითებენ *იაბლონსკის* და *ფაცურაის* საქმეებზე და მათ იშველიებენ, როგორც საფუძველს იმისთვის, რომ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დეტალური გარანტიები უნდა გაფართოვდეს და გათავისუფლების სასარგებლოდ დებულებებს უნდა ითვალისწინებდეს. იმავედროულად, ანგარიშში არ არის მითითებული, რომ სისხლის სამართლის კოდექსი არ ზღუდავს მხარეების უფლებას სასამართლოს

წინაშე იკამათონ მოცემულ და სხვა საკითხებზეც და სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილებები ზემოთ ხსენებულ საქმეებზე არ ქმნიან სახელმწიფოს *პოზიტიურ ვალდებულებას*, რომ მან თავის კანონმდებლობაში შეიტანოს ასეთი დებულებები.

დაბოლოს, დაკავების ორდერის გაცემის საფუძვლები, რაც 203-ე მუხლის მე-6 პარაგრაფშია ასახული, არასწორადაა აღქმული, როგორც ამომწურავი ჩამონათვალი, რომელიც ზღუდავს მოსამართლის უფლებას, მიიღოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება.

კიდევ ერთი გაუგებრობა სასამართლო ინსტრუქციებთანაა დაკავშირებული (რომლებიც საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერაა შემუშავებული). მიუხედავად იმისა, რომ იგი სასარგებლო დოკუმენტია, ერთიანი პრაქტიკის დანერგვის თვალსაზრისით (ძირითადად განაჩენის გამოტანის კუთხით), ექსპერტებს უნდა ესმოდეთ, რომ სახელმძღვანელო დირექტივები მხოლოდ რეკომენდაციების ხასიათს ატარებენ ნებისმიერი სასამართლოს ნებისმიერი მოსამართლისთვის. ნაკლოვანებები იმ დირექტივებში, რომლებიც არ არის სავალდებულო ხასიათის და რომლებზედაც ექსპერტებმა სწორად გაამახვილეს ყურადღება, არ ათავისუფლებს მოსამართლეებს თავიანთი გადაწყვეტილების სათანადოდ დასაბუთების პასუხისმგებლობისგან როგორც ეროვნული კანონმდებლობის (სისხლის სამართლის კოდექსი ნათლად მიუთითებს დასაბუთებული გადაწყვეტილების სავალდებულოობაზე), ასევე კონვენციური სამართლის ნორმების შესაბამისად.

ექსპერტები ასევე მიუთითებენ, რომ არ არის ნათელი, თუ რა მომენტიდან იწყება თავისუფლების აღკვეთა. შესაძლებელია, ზოგადი დათქმა – „საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთა” – არ არის საკმარისი გარეშე დამკვირვებლისათვის, მაგრამ მისი განხორციელება პრაქტიკაში სიძნელეებს არ ქმნის. თავისუფლების აღკვეთა იწყება მაშინ, როდესაც პირი, რომელიც ეჭვმიტანილია რაიმე დანაშაულის ჩადენაში, დაკავებულია და მისი გადაადგილების უფლება შეზღუდულია, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დაპატიმრება/დაკავება იწყება პირველივე შემზღუდველი ფიზიკური კონტაქტისგან დაკავებულ პირთან. პოლიციას, მოსამართლეებს და პროკურორებს ჩაუტარდათ მრავალი ტრენინგი ამ საკითხებზე, როდესაც ეს ნორმები დამკვიდრდა 2005 წლის აპრილში. სიხარულით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ, საბედნიეროდ, „დააკავე და გაჩხრიკეს” პროცედურა ამოღებულია სისხლის სამართლის კოდექსის უკანასკნელი ვერსიიდან.

1.2 დაკავების ალტერნატიული ზომები

ალტერნატიულ სასჯელზე სისხლის სამართლის კოდექსის ავტორების განზრახვასთან დაკავშირებით გაუგებრობას აქვს ადგილი. მიუხედავად იმისა, რომ 192-ე მუხლის 1-ლსა და მე-2 პარაგრაფებში ალტერნატიული ზომების ძალიან გრძელი ჩამონათვალია მოცემული, როგორც აღინიშნა, მე-2 პარაგრაფში მოყვანილი მეორე ჩამონათვალი დეტალური პროცედურული რეგულირების გარეშეა დარჩენილი. ექსპერტების აზრით, ეს კოდექსის საკანონმდებლო ხარვეზია და ასევე ამ პრევენციული ზომების „საბოტაჟის” სურვილზე მიუთითებს, რადგანაც მხოლოდ „კლასიკური” ზომა, ანუ დაკავება, გირაო და თავდებით გათავისუფლებაა გათვალისწინებული. ამ ორ სიას შორის არსებითი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ მეორე პარაგრაფში მოცემულია სიტყვა „აგრეთვე”, რაც

იმაზე მიუთითებს, რომ დამატებითი პრევენციული ზომების სახით გამოიყენება ანგარიშგების ვალდებულება, ელექტრონული მონიტორინგი, საიდენტიფიკაციო დოკუმენტების ჩაბარება და სხვ. და ეს დამატებითი ზომები „კლასიკურ“ არასაპატიმრო ზომებთან ერთად გამოიყენება.

აღბათ, დაგვეთანხმებით, რომ დაკავებულ პირთან მიმართებით ელექტრონული მონიტორინგის დამყარება ან საიდენტიფიკაციო დოკუმენტების ჩამორთმევა, საუკეთესო შემთხვევაში, აბსურდული იქნებოდა. შესაბამისად, არასაპატიმრო ზომების ვრცელი ჩამონათვალი, რომელიც თავდებში ან სათანადოდ მოქცევის ვალდებულებასთან ერთად გამოიყენება, ზრდის არასაპატიმრო ზომების სასარგებლოდ გადაწყვეტილების მიღების შანსებს და გარკვეული შემზღვეველი ზომები კონკრეტული საქმის გარემოებებზე იქნება მორგებული, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, 192-ე მუხლის მე-2 პარაგრაფით გათვალისწინებული ზომები არ არის დაკისრებული დამოუკიდებლად და სხვა არასაპატიმრო ზომებთან კომბინაციაში უნდა გამოიყენებოდეს (სიტყვები „მატერიალური რესურსების არსებობა“ კოდექსის ბოლო ვერსიიდან ამოღებულია). გარდა ამისა, პრევენციული ზომების ეს გაფართოებული ჩამონათვალი ევროსაბჭოს რეკომენდაციებიდანაა პირდაპირი სახით „იმპორტირებული“.

ექსპერტები ამტკიცებენ, რომ საქართველოში გირაოს დაწესება სახელმწიფოს ფინანსური დაინტერესებითაა განპირობებული. შემდგომ ექსპერტები ასევე დაუსაბუთებელ დასკვნას აკეთებენ, რომ „არც სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტი და არც სხვა კანონმდებლობა არ შეიცავს დებულებებს, რომელთა შესაბამისად სასამართლოს უფლება აქვს პროკურორის მიერ მოთხოვნილი გირაოს მოცულობა შეცვალოს“. 197-ე მუხლის მე-5 პარაგრაფში ცალსახადაა მითითებული, რომ *მოსამართლე* იღებს გადაწყვეტილებას გირაოს საბოლოო მოცულობაზე და არა *ბრალდება*, რომელიც უბრალოდ წარადგენს შუამდგომლობას. მუხლის რედაქცია ნათელია და ფანტავს ნებისმიერ ეჭვს იმის თაობაზე, რომ საქართველო უფლებამოსილებას ანიჭებს პროკურორს, თავად განსაზღვროს გირაოს მოცულობა. გარდა ამისა, მე-8 პარაგრაფი ასევე ნათლად აყალიბებს, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილების ძალაში შესვლისთანავე გირაო დაუბრუნდება ბრალდებულს, რაც გამორიცხავს სახელმწიფოს მხრიდან ფულად დაინტერესებას.

დაბოლოს, რეფერენციაში მოყვანილი სიტყვები, რომ „შეძლებული ადამიანები უპირატეს მდგომარეობაში არიან იმათთან შედარებით, ვისაც ამის საშუალება არა აქვს“, კიდევ ერთი განცხადებაა, რომელიც არ არის გამყარებული ფაქტებით.

1.3 სამართლიანი სასამართლო განხილვის გარანტია

ანგარიშის ავტორები მიუთითებენ, რომ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული შეჯიბრებითობის პრინციპი სამართლიანი სასამართლოს გარანტიიდან გადახვევას წარმოადგენს, კერძოდ კი სახელმწიფო თავს არიდებს პოზიტიურ ვალდებულებას, უზრუნველყოს მხარეების „ნამდვილი“ თანასწორობა და პროცესისგან დისტანცირებას ირჩევს. დახვეწის სახით შემოთავაზებულია ბრალმდებელზე დაცვისთვის სასარგებლო არგუმენტების და მტკიცებულებების მოძიების ვალდებულების დაკისრება. ასეთი უაღრესად თეორიული დებატი (რომელიც არ შეიცავს რეფერენციას რელევანტურ საქმეზე საპრეცედენტო სამართლიდან და არ იშველიებს საერთაშორისო სტანდარტს) ქვეყნის მიერ გაკეთებული არჩევანის კრიტიკაა და როგორც თავად ექსპერტები მიუთითებენ,

ბევრი რამ დამოკიდებულია ფინანსურ, ინსტიტუციონალურ და შედარებით ტექნიკურ ასპექტებზე, რაც დაცვას მიკერძოებულობისგან დაიცავს. ასეთი ინსტიტუციონალური ჩარჩო შესაბამისი სისხლის სამართალწარმოებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურების შიდა საქმეს წარმოადგენს და თუ ეს ინსტიტუციონალური ასპექტები არ არის დისკუსიის საგანი, თეორიული დებატები არ არის მიზანშეწონილი. რაც შეეხება იურიდიული დახმარების მისაწვდომობას, ის გარემოება, რომ კოდექსი დეტალურად არ განიხილავს სახელმწიფოს დამატებით ფინანსურ ვალდებულებას, რომელიც დაკავშირებულია სათანადო იურიდიული დახმარების უზრუნველყოფასთან, არ ნიშნავს, რომ ეს საკითხი საერთოდ გამოტოვებულია: არსებობს ცალკე კანონი იურიდიულ დახმარებაზე, რომელიც ამ საკითხებს დეტალურად არეგულირებს და ითვალისწინებს იურიდიულ დახმარებას იმ შემთხვევებშიც, რომლებიც სცილდება არსებულ საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს.

ექსპერტები ასევე აღნიშნავენ, რომ სისხლის სამართლის კოდექსში ბრალდებულის უფლებების შეზღუდვები ძალიან ვრცელია და სამართლიანი სასამართლოს გარანტიის პრინციპს არ შეესაბამება. ერთ-ერთი ასეთი მაგალითის სახით მოყვანილია დაცვის მხარის მოწმის დაკითხვაზე დასწრების უფლების შეზღუდვა. აღსანიშნავია, რომ მითითებული მუხლები (მუხლი 44 და 117 ახალი ნუმერაციით) შეეხება შემთხვევებს, როდესაც დაცვა ვერ ესწრება მოწმის დაკითხვას (და ასახულია გარანტია, რომლის შესაბამისადაც, მოწმის დაკითხვა გადაიდება და ბრალდების მხარე მას ცალმხრივად არ დაკითხავს). ამ მუხლებში ასევე საუბარია ორივე მხარის უფლებაზე (და არა მხოლოდ ბრალდების), დაკითხოს მოწმე მეორე მხარის არყოფნის შემთხვევაში მოსამართლის სავალდებულო თანხმობით.

ექსპერტები ასევე აკრიტიკებენ სისხლის სამართლის კოდექსს იმასთან დაკავშირებით, რომ იგი უშვებს ფარული თვალთვალისა და საგამოძიებო ღონისძიებების გატარების შედეგად მიღებული მტკიცებულებების გაუმჟღავნებლობას. ასეთი ლოგიკა საერთოდ ეწინააღმდეგება ფარული თვალთვალისა და საგამოძიებო ღონისძიებების მიზანს, რადგანაც *ფარული* გულისხმობს, რომ არც ერთ შესაბამის პირს ამის თაობაზე ინფორმაცია არ უნდა გააჩნდეს. ასევე, ბოროტად გამოყენებისაგან დამცავი მექანიზმის სახით გათვალისწინებულია, რომ ფარული თვალთვალისა და საგამოძიებო ღონისძიებების შედეგად მოძიებული მტკიცებულებები დაცვას წინასწარი განხილვის ჩატარებამდე, არანაკლებ, ორი კვირით ადრე გადაეცემა (მუხლი 87, პარაგრაფი 5).

იმავე პარაგრაფში ექსპერტი მიუთითებს, რომ სისხლის სამართლის კოდექსი არ განსაზღვრავს მომენტს, თუ როდის იწყება სისხლის სამართლებრივი დევნა (ბრალის წაყენება). ძირითადი პრობლემის სახით მითითებულია არა ის, რომ საკითხი არაა ნათლად ჩამოყალიბებული (ექსპერტი მიუთითებს, რომ დაკავება და ბრალის ოფიციალურად წაყენება ფორმალური ქმედებებია, რომლებიც სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყებაზე მიუთითებენ), არამედ ის, რომ „პოტენციურ“ ბრალდებულს არა აქვს საშუალება ისარგებლოს დაცვის უფლებით. ეს ასე იქნებოდა, რომ არა კოდექსის ერთი მნიშვნელოვანი დებულება (მუხლი 116), რომლის შესაბამისად, მოწმის დაკითხვა ნებაყოფლობითი პროცედურაა და ასეთი დაკითხვის შედეგად მიღებული მტკიცებულებები არ დაიშვება. გამომძიებელი/პროკურორი არ არის უფლებამოსილი აიძულოს ვინმე, მათ შორის, პოტენციური ბრალდებული, რომ ჩვენება მისცეს მას, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მოწმეს სასამართლო გამოიძახებს, ხოლო ღია სასამართლო პროცესზე მოწმისთვის და პოტენციური ბრალდებულისთვის სამართლიანი სასამართლოს

ყველა გარანტიაა მისაწვდომი. შესაბამისად, საგამოძიებო ორგანოებს და პროკურატურას არა აქვს რაიმე ფარული მოტივი, რომ დაკითხოს პროცენციური ბრალდებული მოწმის სახით, რადგანაც მტკიცებულებების თვალსაზრისით ამას ძალა არ ექნება.

ექსპერტების ფარულ საგამოძიებო ღონისძიებებთან დაკავშირებული მოსაზრებების თაობაზე გვინდა შეგატყობინოთ, რომ სამუშაო ჯგუფი ეთანხმება იმას, რომ მოცემულ თავში გარკვეული ხარვეზები იყო, რაც კოდექსის 2009 წლის იანვარში გადასინჯვის დროს გამოვლინდა (ევროსაბჭოს პარიზის სესია) და ამჟამად ამ ნაკლოვანებების გამოსწორებაზე მუშაობს.

მედიის დასწრება სასამართლო პროცესზე კიდევ ერთი საკითხია, რომელიც ექსპერტებმა წამოჭრეს. კონვენციური სამართალი და პრაქტიკა არ ითვალისწინებს პრეზუმფციას, რომ სასამართლო მოსმენა საჯარო უნდა იყოს. იმავდროულად, კონვენცია მიუთითებს, რომ დასაშვებია საჯაროობის შეზღუდვა „სამართლის დადგენის მიზნით აზრის თავისუფალი გაზიარების ხელშეწყობისთვის” (საქმე - *B & P გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, პარაგრაფი 37, როგორც თავად ექსპერტები მიუთითებენ). იგივე შეიძლება ითქვას სასამართლო განხილვების საჯაროობის სრულ შეზღუდვაზე, რადგანაც სტრასბურგის სასამართლოს არგუმენტები საქმეზე - *ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* (ექსპერტების მიერ მითითებული) არ შეეხება სრული შეზღუდვის ლეგიტიმურობას (საქმის კონტექსტშიც, რომელიც პატიმართა ხმის მიცემის უფლებას შეეხება). შესაბამისად, კოდექსის 107-ე მუხლში მოცემული „კომპრომისული” გზა მხარს უჭერს პროცესის საჯაროობას და შეზღუდვები მხოლოდ მაშინ დაწესდება, როდესაც სამართლიანობის ინტერესები ან მხარეები მოითხოვენ ამას, რაც შეესაბამება კონვენციის მოთხოვნებს.

14 ბრალდება

ექსპერტები თავიანთ კომენტარებში მიუთითებენ, რომ ბრალდებას აქვს შეუზღუდავი დისკრეციული უფლებამოსილება წამოიწყოს სამართლებრივი დევნა, რაც „კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორობის და სისხლისსამართლებრივი დევნის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს ეწინააღმდეგება”. კოდექსის შესაბამისი მუხლების ტექსტი არ იძლევა საბაბს ვივარაუდოთ, რომ პროკურატურის მიერ დაშვებულია მოქალაქეების დისკრიმინაცია რაიმე საფუძველზე და მას დისკრეციული უფლებამოსილება აქვს.

შემდეგ პარაგრაფში გამოთქმული მოსაზრებები, რომლებიც უკავშირდება ბრალდების დომინანტურობასა და მონოპოლიას იძულების ღონისძიებებისა და სასჯელის შეფარდებაზე, ეფუძნება სტატისტიკას, რომლის მიხედვითაც ბრალდების შუამდგომლობის 95% დაკმაყოფილებულია. ასეთი მსჯელობა არასწორია ორი მიზეზით: პირველი, იგი არ ითვალისწინებს „საპატიმრო” და „არასაპატიმრო” შუამდგომლობების თანაფარდობას, და მეორე, შუამდგომლობების დაკმაყოფილების მაღალი მაჩვენებელი ავტომატურად ნიშნავს ბრალდების დომინირებას სასამართლოში. შესაძლებელია, ეს ბოლო ასპექტი ყურადსადები იყოს, მაგრამ განცხადებას არ ერთვის სხვა იურისდიქციებთან შედარება იმის დასამტკიცებლად, რომ საქართველოში არსებული პრაქტიკა ნორმიდან გადაცდომას წარმოადგენს.

სამუშაო ჯგუფის პარიზის შეხვედრის დროს (2009 წლის იანვარი) მიღწეული ზოგადი შეთანხმების შესაბამისად, პროკურორებისთვის შემუშავებული ზოგადი დირექტივები მისაწვდომი უნდა იყოს საზოგადოებისათვის, ხოლო შიდა ინსტრუქციები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ასეთ დირექტივებში ასახულ პრინციპებს.

1.5 საპროცესო გარიგება

ექსპერტები განსაკუთრებით მკაცრად აკრიტიკებენ საქართველოში საპროცესო გარიგების პრაქტიკას და საუბრობენ მის უსამართლობაზე, რაც სისხლის სამართალწარმოების სისტემის, მრავალრიცხოვანი დაკავებისა და განაჩენის გამოტანის ფაქტორებითაა განპირობებული. ასეთ ზოგად განცხადებაზე საპასუხო არგუმენტის მოყვანა ძნელია, მით უფრო, რომ ასეთი მიდგომა ეფუძნება საექსპერტო არგუმენტებს, რომლებიც ანგარიშის სხვა ნაწილებშიც იყო მოყვანილი. აღსანიშნავია, რომ საინტერესო მაგალითია მოყვანილი, კერძოდ ECtHR-ის მიერ საპროცესო გარიგების კოტექსტში განხილული საქმე - *დევერი ბელგიის წინააღმდეგ*. საქართველოს საპროცესო გარიგების სისტემის *დევერი ბელგიის წინააღმდეგ* საქმის გარემოებებთან შედარების დროს რამდენიმე ფაქტორი დარჩა ექსპერტების ყურადღების მიღმა. როდესაც სასამართლომ ბატონ დევერის საქმეზე გადაწყვეტილება გამოიტანა, მან განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია საქმესთან დაკავშირებულ გარემოებებს, კერძოდ კი მეორე მსოფლიო ომისდროინდელ განსაკუთრებით მკაცრ კანონმდებლობას, რომელიც კვლავაც ძალაშია. ამ კანონით გათვალისწინებულ სანქციებსა და ზოგადად არსებულ პრაქტიკას შორის დიდი გასხვავებაა, რადგანაც კანონი არ ითვალისწინებს ბრალდებულის მიერ გასაჩივრების პროცედურას, მაშინ როდესაც საქართველოს კანონმდებლობა და კოდექსის პროექტი ითვალისწინებს ამ პროცედურას, ხოლო საპროცესო გარიგების „უსამართლობასთან“ დაკავშირებული მოსაზრება ცალკეული საქმეების გარემოებების გათვალისწინებით უნდა იყოს გამოთქმული და არა ზოგადად მექანიზმის უსამართლობაზე გაკეთდეს განცხადება მსგავს საქმეებზე განზოგადებული რეფერენციის გარეშე.

1.6 ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო

ექსპერტებმა რამდენიმე კომენტარი გააკეთეს ნაფიც მსაჯულთა სისტემასთან დაკავშირებით. ძირითადად, ყურადღება გაამახვილეს ტექნიკურ ხარვეზებზე, დეფინიციების ნაკლებობაზე, კვლევის საჭიროებასა და ადმინისტრაციული და ფინანსური საკითხების გათვალისწინების აუცილებლობაზე და აღნიშნეს, რომ ზოგადად საქართველოს საზოგადოება „მოუმწიფებელია“ ამ ინსტიტუტის მისაღებად. ყველა მოსაზრება, გარდა უკანასკნელისა, მისაღებია და ეს საკითხები შემდგომ მუშაობასა და დახვეწას საჭიროებს.

1.7 სისხლის სამართლის კოდექსი და მსჯავრდება

ვეთანხმებით ექსპერტების მიერ ამ სფეროში გამოთქმულ მოსაზრებებს. მიმდინარე პროცესები, პრობაციის სამინისტროს შექმნა, პენიტენციარული და იურიდიული დახმარების სისტემის ჩამოყალიბება, ისევე როგორც სისხლის სამართლის სფეროს რეფორმებზე პასუხისმგებელი საბჭოს ჩამოყალიბება, სასჯელაღსრულების საკითხებზე ორი სამუშაო ჯგუფის შექმნა იმაზე მიუთითებს,

რომ საქართველოს მთავრობა მზად არის არსებითად გადასინჯოს საბჭოთა მემკვიდრეობა და რეპრესიული მიდგომა განაჩენის გამოტანასთან მიმართებით. რაც შეეხება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ასაკს, არასრულწლოვან სამართალდამრღვევთა სისტემის რეფორმის ფარგლებში (ასევე შეიქმნა უწყებათაშორისი საბჭო) ეს საკითხები დეტალურად იქნება შესწავლილი 2009 წლის დასაწყისში.

1.8 არასათანადო მოპყრობის შემზღვეველი დებულებები

ამ საკითხის შესახებ ჩვენი მხრიდან ექსპერტების კომენტარებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი მოსაზრებები არ გვაქვს.

2. სასჯელაღსრულების კოდექსი

რაც შეეხება სასჯელაღსრულების კოდექსს და პენიტენციურ დაწესებულებებში არსებულ შესაბამის პრაქტიკას, აქ ვითარება განსხვავდება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისგან. კერძოდ, სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტი რამდენიმე წლის წინ შემუშავდა და ამჟამად იგი აქტიური გადასინჯვის და შესწორების პროცესშია. სავარაუდოდ, სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტს მისი ამჟამინდელი სახით მთელი რიგი ტექნიკური და სტრუქტურული ნაკლოვანებები ახასიათებს, რაც აღმოფხვრილი იქნება მისი გადასინჯვისა და ცვლილებების შეტანის პროცესში. გარდა ამისა, მთელი რიგი ცვლილებები იქნება შეტანილი კოდექსის ძირითად ნაწილში (სუბსტანციურ დებულებებში). კერძოდ, ისეთ საკითხებში, როგორცაა დისციპლინა, არასრულწლოვნები და სხვა. ამ დებულებებში ცვლილებები იქნება შეტანილი, რათა უზრუნველყოფილი იყოს მათი საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობა. აგრეთვე, დაგეგმილია სასჯელაღსრულების კოდექსის სტრუქტურის შეცვლა და ცალკე თავის დამატება არასრულწლოვან პატიმრებთან დაკავშირებით (ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მსგავსად).

აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში მიმდინარე რეფორმების შესაბამისად, სასჯელაღსრულების სისტემის რეფორმის სამუშაო ჯგუფმა ინტენსიური სხდომები წამოიწყო ამ წლის თებერვლიდან და იგი სასჯელაღსრულების კოდექსის სტრუქტურულ, არსობრივ და საოპერაციო ხარვეზების გამოვლენასა და აღმოფხვრაზე მუშაობს თვითონ დოკუმენტში და შემდგომში აგრეთვე სასჯელაღსრულების დაწესებულებების პრაქტიკაში ცვლილებების შეტანის მიზნით.

მიუხედავად იმისა, რომ პროექტის შემუშავებისა და გადასინჯვის პროცესი ამჟამად მიმდინარეობს, გვინდა მოკლე კომენტარები შემოგთავაზოთ ანგარიშზე სასჯელაღსრულების კოდექსთან დაკავშირებით.

2.1 საპრობილემების გადატვირთულობა და საცხოვრებელი პირობები

საპრობილემების გადატვირთულობასთან დაკავშირებულ პრობლემასთან მიმართებით, რაზეც ანგარიშია ყურადღება გამახვილებული, გვინდა აღვნიშნოთ, რომ სასჯელადსრულების კოდექსი მართლაც არ ითვალისწინებს საერთაშორისო სტანდარტის დანერგვას, რომლის შესაბამისადაც ყოველ პატიმარზე 4მ² საცხოვრებელი ფართი უნდა იყოს გამოყოფილი. პენიტენციურ დაწესებულებებში ამჟამად არსებული ვითარების გათვალისწინებით არ იქნებოდა მისაღები სასჯელადსრულების კოდექსში ისეთი დებულებების გათვალისწინება, რომელთა შესრულება ამ ეტაპზე შეუძლებელი იქნებოდა. თუმცა ეს არ გულისხმობს იმას, რომ სახელმწიფო არ აქცევს სათანადო ყურადღებას ამ პრობლემას ან არ ცდილობს მისი მოგვარების მიზნით შესაბამისი ეროვნული სტრატეგიისა და მექანიზმების შემუშავებას. პრობლემის გადაწყვეტის გზები მოიძებნება და საბოლოოდ განხორციელდება.

რაც შეეხება პატიმრების მატერიალურ პირობებს და სხვა მსგავს დეტალებს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ სასჯელადსრულების კოდექსი, მსგავსად საქართველოს სხვა კოდიფიცირებული საკანონმდებლო აქტებისა, არ შეიცავს დეტალურ დებულებებს სასჯელადსრულების დაწესებულებაში საცხოვრებელი პირობების სხვადასხვა ასპექტთან დაკავშირებით. საქართველოს კანონმდებლობისთვის დამახასიათებელია, რომ სპეციფიკური ხასიათის დებულებები შესაბამის კანონქვემდებარე აქტებშია გაწერილი.¹⁸¹ ამასთან დაკავშირებით მაგალითის სახით შეგვიძლია მოვიყვანოთ სხვადასხვა კატეგორიის პატიმრებისათვის საპრობილემო არსებული საკვები რაციონის მოთხოვნები, რაც იუსტიციის სამინისტროსა და შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანების შესაბამისად რეგულირდება, ისევე როგორც სპეციალურ კომისიებთან დაკავშირებული პროცედურები, რომლებიც ამ ასპექტის შესწავლაზე არიან პასუხისმგებელი და რაც ასევე იუსტიციის სამინისტროსა და შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანებით რეგულირდება. გარდა ამისა, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ სასჯელადსრულების კოდექსში შესაბამის კანონმდებლობაზე მითითებაა უზრუნველყოფილი, მაგალითად, მითითებულია „კანონის მოთხოვნების შესაბამისად“, რაც არ უნდა იყოს აღქმული, როგორც სასჯელადსრულების კანონმდებლობის ხარვეზები; ეს ხერხი უფრო პრაქტიკულ მიზანს ემსახურება, რითაც კოდექსს მაქსიმალურად მარტივს და გასაგებს ტოვებს, თუმცა იმავდროულად საფუძველს ქმნის უფრო დეტალური კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების შემუშავებისათვის მოცემულ საკითხებთან დაკავშირებით.

2.2 სამართლებრივი სტატუსი

რაც შეეხება პატიმრების სამართლებრივ სტატუსს და უფლებებს, მიუხედავად იმისა, რომ სასჯელადსრულების კოდექსი არ შეიცავს პატიმართა უფლებების დეტალურ ჩამონათვალს, არ იქნებოდა გამართლებული, თუ დავასკვნით, რომ პატიმართა უფლებები არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს მხოლოდ იმის გამო, რომ ნათლად ჩამოყალიბებული სტანდარტი საოჯახო ცხოვრების

¹⁸¹ სასჯელადსრულების კოდექსის მე-9 მუხლის შესაბამისად, საპრობილემო არსებული საცხოვრებელი პირობები იუსტიციის სამინისტროსა და შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანების შესაბამისი უნდა იყოს.

უფლებზე არ არის შეტანილი კოდექსში. პატიმრის უფლება საოჯახო ცხოვრებაზე მოცემულია ნაწილში - „კერძო ცხოვრება და კორესპონდენცია“.¹⁸² გარდა ამისა, ზემოთ ხსენებული უფლების აღსრულების მექანიზმი, კერძოდ პაემნები, გათვალისწინებულია სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტში. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ სასურველი იქნებოდა სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტის შესაბამის თავებში ასახული ადამიანთა უფლებებთან დაკავშირებული დებულებების სტრუქტურული და ტექნიკური ასპექტების გადასინჯვა.

რაც შეეხება პროპორციულობის პრინციპს, პატიმართა უფლებების შეზღუდვასთან ერთად, „ციხის ევროპული წესები“ (EPR) 24.4 ასევე ითვალისწინებს, რომ „საპყრობილეში ვიზიტების პირობები ისეთი იქნება, რომ პატიმრებს მისცეს ოჯახური ურთიერთობების შენარჩუნებისა და განვითარების საშუალება მაქსიმალურად ნორმალურ დონეზე“. როგორც „ციხის ევროპული წესების“ კომენტარებშია ასახული, კომუნიკაციასთან დაკავშირებით გათვალისწინებული შეზღუდვები, რაც შეიძლება მინიმალური უნდა იყოს. ჩვენი აზრით, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ვიზიტების მაქსიმალური გონივრული რაოდენობის დადგენა პატიმართა ზემოხსენებულ უფლებას ზღუდავს. „ციხის ევროპული წესების“ კომენტარების იმავე პარაგრაფში აღნიშნულია, რომ „ნებისმიერი სახის კომუნიკაციის შეზღუდვა და მონიტორინგი დასაშვებია ციხის შიგნით სათანადო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით“. გარდა ამისა, შეზღუდვები დასაშვებია სისხლის სამართლის დანაშაულის გამოძიებისა და დანაშაულის პრევენციის მიზნით, რათა დანაშაულის შესაძლო მსხვერპლი იყოს დაცული.

ჩვენ მართლაც, ვეთანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ კოდექსი საკმარისად დეტალური უნდა იყოს, რათა პატიმართა უფლებების შეზღუდვები და ამ შეზღუდვების მოცულობა მოიცვას. იმავედროულად, ეს არ უნდა იყოს ზედმეტად გაზრდილი, რომ კოდექსით გათვალისწინებულ შესაძლებლობებს გადააჭარბოს. ჩვენ ვითვალისწინებთ, რომ „შეზღუდვების განმსაზღვრელი წესები ნათლად უნდა იყოს ჩამოყალიბებული და არ უტოვებდეს ციხის ადმინისტრაციას თავისი შეხედულებისამებრ ინტერპრეტაციის საშუალებას“.¹⁸³ ამ მიზნით, მივესალმებით ექსპერტების მიერ კონკრეტული რეკომენდაციებისა და წინადადებების შემოთავაზებას პაემნების და აგრეთვე პატიმრების გარე სამყაროსთან კონტაქტის პრაქტიკულ და საკანონმდებლო რეგულაციასთან დაკავშირებით.

ჩვენი აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ სასჯელაღსრულების კოდექსი საკმარისად ნათლად უზრუნველყოფს პატიმართა გარკვეულ უფლებებს, მაგალითად, როგორც „ევროპული ციხის წესების“ კომენტარშია აღნიშნული, „კორესპონდენცია შეიძლება შემოწმებულ იქნეს იმ მიზნით, რათა დადგინდეს, რომ იგი არ შეიცავს უკანონო ინფორმაციას, თუმცა იგი მხოლოდ იმ შემთხვევებში უნდა იქნეს წაკითხული, თუ ნათელ მინიშნებას შეიცავს იმაზე, რომ მისი შინაარსი უკანონოა“. ეს მოთხოვნა სრულად არის დაცული სასჯელაღსრულების კოდექსში.¹⁸⁴

რაც შეეხება საკითხებს, რომლებიც პენიტენციარული დაწესებულების დროებით დატოვებას შეეხება, სასჯელაღსრულების კოდექსი მართლაც რომ არ ითვალისწინებს ასეთ უფლებას პატიმართა გარკვეული კატეგორიისათვის. ჩვენ გვესმის, რომ ციხის ადმინისტრაციის უფლებამოსილებაში შედის პატიმართა გარე

¹⁸² სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტის მუხლი 7, პარაგრაფი 1 (1).

¹⁸³ კომენტარები ევროპის ციხის წესებზე.

¹⁸⁴ სასჯელაღსრულების კოდექსის პროექტის მუხლი 10.

სამყაროსთან კონტაქტების მხარდაჭერა, რასთან დაკავშირებითაც „ჰუმანიტარული მოსაზრებებით პატიმართა დროებით გათავისუფლება დაშვებული უნდა იყოს, თუ არ არის იმის საფრთხე, რომ პატიმარი გაიქცევა“¹⁸⁵ და თუმცა ჩვენ ვაღიარებთ, რომ ყველა კატეგორიის პატიმრისთვის ამ უფლების განხორციელება საკმაოდ რთული იქნება, ამ ხარვეზების გამოსასწორებლად შესაბამისი ღონისძიებები გატარდება.

2.3 სატელეფონო საუბრებზე ადმინისტრაციული კონტროლი

ვეთანხმებით, რომ სასჯელაღსრულების კოდექსის მე-13 მუხლის მე-2 პარაგრაფი არ შეიცავს არანაირ დეტალს კონტროლის მოცულობასთან დაკავშირებით. სასჯელაღსრულების კოდექსში გათვალისწინებული უნდა იყოს ცალკე დებულებები ან მექანიზმები, რომლებშიც დეტალურად იქნებოდა გაწერილი ამ კონტროლის განხორციელების გზები. როგორც საქმეში - მალაუნის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ - იქნა დადგენილი, აუცილებელია, რომ კომუნიკაციის შემოწმებისა და მოსმენის უფლებამოსილება „მაქსიმალურად ზუსტად იქნეს განსაზღვრული შესაბამის წესებში“. გარდა ამისა, „შესაბამისი ადმინისტრაციისთვის მინიჭებული დისკრეციული უფლების გაგრძელების სფერო და მისი განხორციელების მეთოდები“¹⁸⁶ ასევე ნათლად უნდა იყოს განსაზღვრული (მიუხედავად იმისა, რომ ეს საქმე შეეხება კომუნიკაციის შემოწმებას სხვა გარემოებებში და არა პენიტენციურ დაწესებულებაში, ამ საქმის თაობაზე სტანდარტი ჩამოყალიბდა სატელეფონო კომუნიკაციის მოსმენასთან დაკავშირებით). სასურველი იქნებოდა, რომ დეტალური რეკომენდაციები შემუშავებულიყო ამ მიმართულებით სასჯელაღსრულების რეფორმის სამუშაო ჯგუფის ფარგლებში.

რაც შეეხება წინასწარ პატიმრობაში მყოფ პირებს, ჩვენი კომენტარები არ შეეხება იმ სპეციფიკურ გარანტიებს, რომლებიც ამ პირებთან მიმართებით საკმარისად არ არის გაშუქებული სასჯელაღსრულების კოდექსში (მაგალითად, მუშაობის, განათლების უფლება და სხვა), მაგრამ ყურადღებას გავამახვილებთ წინასწარი პატიმრობის კონცეპტუალურ ასპექტებზე და მის მიზნებზე. ჩვენ არ ვეთანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ მითითება წინასწარი პატიმრობის დაწესებულების მიზანზე, როგორც „იზოლაციაზე და წინასწარი გამოძიებისათვის დახმარების გაწევაზე“, რამენაირად არღვევს ან გავლენას ახდენს უდანაშაულობის პრეზუმფციაზე, რომელიც ასე კარგადაა გაწერილი პროცესუალურ კანონმდებლობაში. წინასწარი პატიმრობის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ თუმცა ვუშვებთ იმის პრეზუმფციას, რომ პირი უდანაშაულოა, აუცილებელია მისი თავისუფლების შეზღუდვა, რათა მან არ შეაფერხოს გამოძიების პროცესი. წინასწარი პატიმრობის დაწესებულებაც არ უნდა განიხილებოდეს, როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის მექანიზმის ნაწილი. ჩვენ გვჯერა, რომ წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირების უფლებათა გაფართოებით და მათთან დაკავშირებით შესაბამისი დებულებების გათვალისწინებით, შესაძლებელი გახდება შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტების შესრულება.

ჩვენ არ გავაკეთებთ კომენტარებს ანგარიშის გარკვეულ ასპექტებზე, კერძოდ კი იმ ასპექტებზე, რომლებიც არასრულწლოვანი დამნაშავეებისთვის ცალკე რეჟიმს და დისციპლინარულ სანქციებს შეეხება, რადგანაც ეს ინსტიტუციები ამჟამად სრული გადასინჯვისა და ცვლილებების პროცესშია. არასრულწლოვანთა

¹⁸⁵ პლოსკი პოლონეთის წინააღმდეგ, დადგენილება 12/11/2002.

¹⁸⁶ მალაუნის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, დადგენილება 2/08/1984, პარაგრაფი 70.

მართლმსაჯულებისა და სასჯელადსრულების რეფორმის სამუშაო ჯგუფები დიდ დროს დაუთმობენ ამ საკითხების განხილვას. უფრო მეტიც, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, დაგეგმილია ცალკე თავის შემუშავება მცირეწლოვან პატიმრებთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, სასჯელადსრულების რეფორმის სამუშაო ჯგუფის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება იქნება დისციპლინური პროცედურების დახვეწა მათს საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით და მათ შორის, „ადმინისტრაციული პატიმრობის“ საკითხი საჭიროებს მეტი ყურადღების დათმობასა და გადახედვას.

რაც შეეხება მომაკვდინებელი ძალის გამოყენებას, ჩვენ ვეთანხმებით, რომ ეს საკითხი უფრო მეტ დეტალიზაციას საჭიროებს და განსაკუთრებით ნათლად უნდა იყოს მითითებული, რომ ის წარმოადგენს უკიდურეს ზომას, რაც საერთაშორისო სტანდარტებითაა განსაზღვრული.

მონიტორინგის მექანიზმებთან დაკავშირებით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ამჟამად მათი არსებობის მიუხედავად (სამინისტროს შიდა კონტროლის მექანიზმები, სახალხო დამცველის და საზოგადოებრივი მონიტორინგის საბჭოს დონეზე არსებული კონტროლის მექანიზმები), OPCAT-ით გათვალისწინებული პრევენციის ეროვნული მექანიზმი არ არის გათვალისწინებული სასჯელადსრულების კოდექსში და ეს განპირობებულია იმით, რომ კოდექსის პროექტი რამდენიმე წლის წინ შემუშავდა.

პრობაციის საკითხთან დაკავშირებით, ექსპერტების მიერ გამოთქმული მოსაზრებები სათანადოდ იქნება გათვალისწინებული. ცალკე სამუშაო ჯგუფი მუშაობს პრობაციის საკითხებზე (სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების რეფორმის ფარგლებში), რომელიც ამ საკითხებს დეტალურად შეისწავლის.

დაბოლოს, მიუხედავად იმისა, რომ კოდექსის პროექტს ცალკეული ხარვეზები ახასიათებს, მაინც სათანადოდ უნდა იყოს შეფასებული სასჯელადსრულების კოდექსის ზოგადი სულისკვეთება და მასში ასახული მცდელობა, უპასუხოს საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნებს, იმავდროულად, დაამყაროს სათანადო ბალანსი რთულ სამართლებრივ ნორმებსა და არსებულ ქვეყნისთვის სპეციფიკურ რეალობას შორის.